

SADRŽAJ

Predgovor	3
Slavonija – obećana zemlja	7
Cigla i čerpić	10
Sada jesi sada nisi	21
Srijemski front	35
Mostarska operacija	50
Povlačenje	63
Kraj rata	72
Novo „novo“ doba	80
Promjene	91
! - 1971.	109
? - 1972.	131
Model „E“	137
Drug gospodin 1997.	145

Višestranačje - 1990-91.	151
Rat 1991-92.	161
Bolnica 1996.	166
Čuvaj mi djecu !	170
Slavonija – obećana zemlja ?	175
O piscu i pogovor	177

Prilozi na kraju:

Zemljovid Vukovarsko- srijemske županije

Široki Brijeg – turistička karta

Google pogled područja mjesta Slivno

P R E D G O V O R

Hrvatska narodna slika i prilika: naslov knjige. Pokušao sam u naslovu izreći, kao autor, što kraći mogući opis sadržaja. Kroz kratku, u povijesnim okvirima, povijest jedne hrvatske obitelji pokušao sam opisati jednu složenost i proturječnosti situacija koja je moguća i relativno česta u hrvatskoj obitelji. Moguća na tako, bogato različitostima, političkim i reljefno, geografski malom prostoru, u relativno malom povijesnom tijeku – jedna do dvije generacije ili u pedesetak godina.

Knjiga je zamišljena kao niz sličica, niz priča koje bi mogle egzistirati i kao samostalni članci ili novelete. Te priče su kao detalji na slici koja izbliza gledana ima jedan smisao ili izgled, a iz daljeg gledana ima drugi izgled. Sa svakim sljedećim odlomkom ukupna slika bi trebala postajati jasnija.

Koristio sam se i novinskim člancima iz lokalnih, vinkovačkih, novina. To su „Hrvatski branik“ (1935-1942) i „Novosti“ (1952) koje su postale „Vinkovačke novosti“ 1976.godine, pa tri broja kao „Hrvatski vjesnik“ krajem 1990.godine, pa „Vinkovački list“ od 1991.godine do današnjeg dana.

Odatle dodatak, „dokumentarni“, uz roman.

Moja namjera je bila prikazati što neutralnije, dokumentarnije i bez političke pristranosti povijesnu zbilju. Politička vlast u tih pedesetak godina je bila dijametralno suprotna; desno-lijevo, a kako smo skloni kao politička bića tako i javno djelovati i pisati u skladu sa trenutnom vlašću htio sam to i prikazati sa novinskim člancima. Nadao sam se kako ću moći približiti čitaocu duh vremena sa stvarnim vijestima, dokumentima, iz tog vremena.

Početna ideja pisanja knjige je bila odati počast doktoru Ivanu Prgometu koji je bio osnivač ogranka Hrvatske narodne stranke u Vinkovcima. Njegova rana smrt je naprasno zaustavila razvoj jedne političke ideje na širem slavonskom području. Slavonija, kao i Hrvatska, od 1991.godine i prvih izbora u samostalnoj Hrvatskoj državi politički leluja desno-lijevo, iz krajnosti u krajnost, od izbora do izbora. Politička uvjerenja doktora Ivana Prgometa su bila, možda i na osnovu obiteljske povijesti, pomirba desnog i lijevog u interesu jedinstvenog razvoja i bolje sadašnjosti i još bolje budućnosti hrvatskog čovjeka kroz razvoj hrvatskog državnog i ekonomskog bića. Kako bi on poručio: „...Bog nam je dao najviše što može; najljepšu zemlju, zdravlje i ljepotu. Ali pamet i dobre navike nam moraju dati roditelji i mi ih trebamo dopunjavati i prenositi djeci...“ Ili „...Dobar čovjek može biti i loš liječnik i političar, ali loš čovjek ne može biti ni dobar liječnik ni dobar političar, što se mene osobno tiče po

struci sam bio i ostajem liječnik, ali volim sve ljude i to je jedan od razloga što se pokatkad bavim i politikom...”

Tijekom pisanja su mi puno pomogli članovi obitelji, gospođa Vesna Prgomet, supruga, i gospodin Ante Prgomet, brat doktora Ivana Prgometa. Također mi je puno pomogao i gospodin Luka Ivezić, obiteljski prijatelj obitelji Prgomet. Na osnovu njihovih kazivanja sam mogao napisati knjigu kao priču na osnovama istinite povijesti. Najiskrenije im se zahvaljujem sa željom da poruka njihovog Ivana doprije do srca svakog čitaoca.

Vinkovci, veljača, 2013.godine

Seneka

„Ne usuđujemo se, ne zato što je teško, nego je teško, jer se ne usuđujemo“

SLAVONIJA – OBEĆANA ZEMLJA

Slavonija je hrvatska Amerika. Obećana zemlja za gladni narod. Ali ne samo za hrvatski narod iz Dalmacije, Like, Korduna, Bosne, Zagorja i Hercegovine nego su dolazili i drugi narodi još i za vremena i iz prostora Austro-Ugarske ; Česi, Mađari, Srbi i Vlasi, Slovaci, Austrijanci i Nijemci. Ali nije tako oduvijek bilo.

Slavonija je široka, šumovita, plodna zemlja crnica i ilovača i opasana velikim plovnim rijekama Savom, Dravom i Dunavom. Za bogatih rimskih vremena su bile plovne i još tri slavonske rijeke - Bosut , Orlava i Vuka. Sve te rijeke su bile i dobro i zlo široke Slavonije. Dobro su bile jer su se na njihovim obalama krčile šume i pravila manja naselja okružena plodnom zemljom. Bile su, i još uvijek su, pune ribom. Ujedno su rijeke bile putovi jer su šume bile slabo prohodne zbog stalne vode i pratećeg blata. Zlo u rijekama je bilo jer su dugo divlju Slavoniju održavali kao šumsko močvarno područje koje se svake godine poplavljivalo, pa su hrastove guste stoljetne šume bile i do metar pod vodom. Šume su obilovale svakojakim životinjskim svijetom, što bi trebalo pogodovati naseljavanju, ali zbog jedne sićušne, ni životinje ni zvijeri, je odbijala narod. Komarac je bio istinski vladar Slavonije. Jata, oblaci, oluje komaraca su zujali

sparnim i vlažnim šumskim zrakom od proljeća do kasne jeseni. Dok se nije pripitomila zemlja i šuma, pa i rijeke, rijetki naseljenici su živjeli u zemunicama, pod zemljom. Narodna odjeća radna i svečana, ili nošnja kako se kaže u Slavoniji, je krojena tako da ne ostavlja komarcima izloženog tijela ništa osim lica i šaka.

Starosjedioci Slavonije se nazivaju Šokci. Nije utvrđeno od kada taj naziv datira kao ni jedinstveno objašnjenje naziva. Neka predanja govore kako su tako Turci muslimani, iz Bosne preko Save, nazivali kršćane jer su se križali šakom. Prije će biti kako je taj naziv nastao zbog toga što su se samo šake vidjele na slavonskom čovjeku ili ženi tijekom većeg dijela godine zbog komaraca.

Šakci – Šokci.

U Slavoniju se oduvijek dolazilo, a odlazilo samo silom zbog ratova i pljačkaških pohoda do austrijskih vremena. Kad god je dolazilo do rata, gladi ili siromaštva pokretale su se ljudske rijeke pa je tako bilo naseljavanja Slavonije u više navrata. Nećemo posezati za rimskim, predrimskim i porimskim vremenima nego podsjetimo se „turskih„ vremena. To je bilo poslije 1688.godine kad su Turci nakon poraza pod Bečom bježali u rasulu, a porobljeni narodi se pobunili i potjerali njih i

njihove preko Save. A od druge strane došli kršćani u strahu od odmazde.

Od tada se u pustu Slavoniju stalno dolazilo a slabo odlazilo. Sljedeći val je bio po razvojačenju Vojne Krajine i potom velike gospodarske i poljoprivredne krize u Europi krajem 1880-tih. Nova navala je bila poslije prvog svjetskog rata. Do drugog svjetskog rata se konstantno dolazilo, bez izrazitih valova. Krajem drugog svjetskog rata je došlo do velikog miješanja. Njemački narod je masovno izbjegao, a na njihova ognjišta se naselio narod sa svih strana.

Hrvatska slavonska kultura je velika mješavina utjecaja raznih običaja, sa svim sličnostima i razlikama. Germanizmi, turcizmi, lkavica, ijekavica, ekavica, slatko, slano, ljuto. Kažu stari ljudi kako brdo i kamen čine čovjeka tvrđim i divljim, a nizina i blato čovjeka usporava i mekša.

Široka je i meka slavonska duša.

CIGLA I ČERPIĆ

*Vinkovci – Hrvatski branik 21/1941
24.svibnja 1941*

Mlada Hrvatska živi, razvija se. Međutim, nije dosta da Hrvatska živi, da postoji. Cilj joj mora biti jasan i određen. Ona mora napredovati u svakom pogledu i donijeti rješenje mnogim problemima koji na to čekaju. Hrvatski je narod dokazao sposobnost da samostalno živi i radi, međutim, dok se do sad njegova snaga i vitalnost očitovala u čvrstom i žilavom otporu protiv raznih nehrvatskih režima koji su trajali godinama, i tako očuvala svoju narodnu samobitnost, sada se ta snaga i vitalnost mora pretvoriti u jednu, jedinstvenu čvrstu energiju, koja će postati izvor složnoga rada oko zajedničkog i najvećega dobra, oko što boljeg uređenja naše mlade Hrvatske. Više ne smije biti ličnih mržnja i nepovjerenja, nepouzdanosti čovjeka u svoga bližnjega. Međusobne zadjevice moraju prestati. Zlonamjerne prijavitelje i denuncijante treba što strožije kazniti, jer oni –možda i nesvjesno–stvaraju nov kaos i time štete zajednici. Prošla su vremena kada je neprijatelj uspijevao ubaciti iskr u razdora među pojedine od nas i veseliti se našem zlu.

Jedna je jedina stranka kojoj svi pripadamo i kojoj moramo savjesno služiti, a ta je: Hrvatski narod. Dužnost je svakog Hrvata da svoj poziv što više prigrli i

da radi najsavjesnije, ne težeći za položajem, komu možda nije ni dozrio. Time će najbolje koristiti sebi, bližnjima, hrvatskom narodu i mladoj državi, jer sreća i napredak njene budućnosti zavisi o nama samima i o našem radu.

Tada će i kormilo mlade Hrvatske biti u najsigurnijim rukama i naš brod smireno ploviti, spreman da prebrudi – ukoliko bude potrebno – i najveću buru.

- **S**lušaj Danko, brate, objasnit ću ti kako se pravi ćerpić, a kako cigla. Kad sam ja došao ovamo, u Slavoniju, 35-e , prvi posao sam imao u ciglani i na tome sam i ostao i ispekao zanat radeći pet godina po slavonskim blatnim njivama.

Danko i Josip, zvani Iko, su braća rodom iz mjesta Slivno, kotar i općina Imotski, velika župa Cetina (te 1942-e godine) ili regija Dalmatinska Zagora. Danko je upravo došao po pozivu starijeg brata Josipa u Slavoniju na rad. Josip je došao prvi, još 1935.godine, trbuhom za kruhom, u ravnu Slavoniju – obećanu zemlju za sve koji hoće raditi.

U Slavoniji nije bilo gladi, znalo je biti nestašice, ali prave gladi kao u kamenitim područjima nikad nije bilo. Kruh je osnovna namirnica i prehrana bez njega je teško zamisliva. A u

kamenitom kraju je bilo i koza i ovaca, mlijeka i sira, pa i povrća i bobica, dakle imalo se jesti. Međutim, nakon nekog vremena jednolične ishrane sa mlijekom, sirom i biljkama organizam počne patiti i bolovati. Jer ipak, radni čovjek je svejed i organizam potrebuje raznovrsnost kako bi se pravilno razvijao, a pogotovo fizički radio.

Josip je nakon pet godina teškog rada uspio nešto i zaraditi te se udružio sa prijateljem Markom i zajedno su kupili dva jutra zemlje u najjeftinijem kraju Velike župe Vuka, Kotar Vukovar, u naselju Ludvinci, kraj mjesta Bobota. Počeli su raditi za svoj račun ono što su par godina radili za druge – praviti cigle. Ciglanu se, u ono vrijeme, nije moglo osnovati bilo gdje, nego po odobrenju vlasti na osnovu teritorijalne raspodijeljenosti i potreba. Tako su oni iskoristili ono što drugi nisu htjeli; koncesiju na zabačeno mjesto. Ludvinci nisu bili mjesto za poželjeti za osnovati ciglanu jer su bili mjesto u kojem put završava, i uz to jako malo mjesto – ni sto kuća, u velikoj većini pravoslavnih.

- Čerpić je jeftinije napraviti, jer se ne treba peći. Ali je jednako teško dok ga napraviš. I to se pravi ljeti, dok ima vrućine kako bi se dobro prosušio. To je jeftina cigla ali zato je osjetljiva na vlagu, pa zato zgradu rađenu od čerpića treba odmah po izgradnji i zaštititi izvana od kiše

i smrzavanja. Premaže se blatom i dobro okreči gašenim krečom.

Josip, Iko, izvadi kesu sa duhanom iz džepa hlača, iz kese izvadi papirić za duhan, smota duhan, te motanje završi sa lizanjem ruba smotuljka koji potom pripali šibicom. Taj duhan mu je Danko upravo i donio iz rodnog kraja.

- Hercegovački? – upita Danka iako su to već prokomentirali.
- Švercerska roba iz Imotskog. Zadnje zalihe prije nove berbe – proljeće je 1942.godine.
- Čerpiće smo pravili po narudžbi - nastavi Josip sa pričom povremeno otpuhujući dimove cigarete, ali malo pomalo kako bi cigareta što duže trajala. U ratno vrijeme dobra cigareta je uistinu tražena roba
- - Čovjek pravi kuću i naruči majstore za čerpiće. To smo ti mi, Marko i ja, radili u paru. Bili smo blatomajstori – nasmije se - poslije žetve, tamo u sedmom mjesecu, početkom već, pripremi se pljeva. Pljeva ti je ona ljuskica oko zrna žita. Kao žitna košuljica. Bez toga ti nema kvalitetnog čerpića. To je vezivo za blato, jer bez toga ti blato brzo popuca. Toga ti ide bar desetina u čerpić. To smo mi svake godine otkupljivali po selima na vreće i

vreće u vrijeme žetve kad se mlatila, gazila i vršila pšenica na gumnima. Prije pravljenja ćerpića se prvo naprave šupe za sušenje ćerpića pod kojima će se sušiti ćerpić da ne pokisne, jer ako pokisne prije nego se osuši, onda je džabe sav posao. Šupe se svakako prave od materijala sa kojim će se poslije kuća pokrivati. Kad je gotova priprema, a to znači pljeva i šupe, može početi rad sa zemljom. Na gradilištu se iskopa rupa u kojoj će se praviti blato. Ona zemlja sa travom se ne koristi nego donji sloj, što je zemlja žuća to bolja. U tu rupu sipamo vodu i dodajemo zemlju. Zemlju treba pripremiti prije zime, po mogućnosti, jer se smrzavanjem usitni i može se bolje rukovati s njom. Iskopaju se hrpe i ostave da se smrzavaju. U blato se dodaje i pljeva, deseti dio otprilike, bez nje je uzaludan trud. A ako je ima previše, onda se ćerpić mrvi, a ako je malo onda puca. Treba znati dozirati, inače bi to svaka baba radila. Zato postoje majstori – važno reče Josip, i bio je u pravu – Ima tu komedije, koliko hoćeš. Svašta ljudi probaju, pa kad pokvare, tek onda zovu majstore.

- Ima li vas, ciglara, puno? – priupita Danko iz radoznalosti u što se upušta, kakav je to zanat.
- Ovdje, u Slavoniji i Srijemu, ima ciglana u svakom većem mjestu. Eto samo u Ivankovu kod Vinkovaca ih ima pet.

Tako je nas zapalo ono što nitko nije htio, malo selo na kraju puta. Ali budi bez brige, posla ima cijele godine. Jedino nas rat može prekinuti. Prošle godine nije bilo većeg pada narudžbi, a za ovu, četrdesetdrugu, ćemo vidjeti. Tek je travanj. Vidjet ćemo do kraja mjeseca. Slavonija ti je bogata, moj brate, puna dukata. Ali znojem i krvlju ih moraš zaraditi. Zemlja! Zemlja je bogatstvo! A nijedna država si ne može priuštiti neobrađenu zemlju, pa ni dok rat traje. Zemlja hrani. Njiva! A Slavonija ti je cijela jedna velika njiva. Što baciš u zemlju, to izraste.

- Nego, gdje smo stali sa ćerpićima? .. E, dakle, u rupi se miješa zemlja, voda i pljeva. To ti je krvav i blatan posao i zato se kaže blatomajstor. Čini se, gacaj, gacaj po blatu, kakva je tu muka? Ali tko nije gazio ne zna kako to izgleda biti cijeli dan do koljena u žitkom blatu i stupati, a noge postaju sve teže i teže. A blato se mora pretvoriti u tijesto. A opet mora biti takvo tijesto da se ne savija, i opet da se može stisnuti i oblikovati. Kad se postigne izmiješanost i gustoća, onda se počne raditi sa kalupima. Slaže se blato u drvene kalupe i pritišće presom. To su majstori šampadori. Šampaju blato. Ručno. Ako se ne stisne dobro, može taj komad zemlje biti prije komad dječjeg kolača, a ne ćerpić. Kad je dobro stisnuto, skida se kalup, i ostane komad blata na daski. Kao da su se djeca

igrala sa blatom, imaš komad blata ravnih rubova i stranica. I te komade slažeš pod šupe na pijesak da se ne zalijepi odozdo. Slaže se tako da može zrak strujati između pojedinih komada. Kao da praviš šuplju ogradu. Sušenje traje najmanje osam dana. Ovisi o vremenu, debljini ćerpića i kvaliteti zemlje i blata. Ništa neće škoditi ako stoji i mjesec dana. Bitno je samo da se odmah po zidanju oblijepi blatom i okreči, i može trajati sto godina.

- A vi ste prešli na cigle? – pokaže rukom na naslage cigli koje su ostale od prošle sezone naslagane pod nadstrešnicom ili šupom, kako ciglari kažu za strehu pod kojom se suši ćerpić i cigla prije pečenja. Josip i partner Marko su pokrenuli malu ciglanu jer je manje ovisna o vremenu i duže traje sezona, kao i to da je moguće imati zalihe koje ne ovise o vremenu. Cigla se može i prevoziti neograničeno daleko, i otporna je na kišu nakon gradnje. U svemu je bolja u odnosu na ćerpić, osim po cijeni. Cigla je najmanje četiri puta skuplja. Jedna cigla – četiri, pet ćerpića i plus prijevoz.
- Ma nego! Na cigli se može puno više zaraditi. Ćerpić danas koristi samo sirotinja. A onda, tu ti je i neki prestiž. Kažu ovdje, u Slavoniji; kakva mušterija - takva zarada. Šokac će ti nastojati izgraditi kuću od cigle pa makar se i zadužio, jer je to veliki znak da je kuća dobrostojeća. A to je onda već skok među bolje društvo; djeca se mogu

bolje ženiti, ima se bolje mjesto u crkvi i u gostioni, može se postići bolja cijena pri prodaji bilo čega, i žita i konja... To ti je nešto kao razlika u imanju volova ili konja. I jedan i drugi rade iste stvari. Allii!! Konj je za kneževe, a vol za raj... Švabo ti već od velikoga rata devetstoosamnaeste ne koriste čerpić ni za zidanje štale.

- Kod nas u Zagori ti je to kao razlika između tovara i konja – sa smijehom doda mlađi brat Danko na usporedbu volova i konja.

Stariji brat se slušao i poštivao i to je bio znak dobrog odgoja. Pa je tako i Danko slušao i upijao svaku Josipovu riječ. Doduše, sve je to bilo novo za mladića koji je život proveo u kamenitom okružju, pa je novina bila zanimljiva. Mora se i priznati kako je bez obzira na odgoj, zanimljivost priče i „kamenitost“ porijekla braće, u njima bilo iznadprosječne bistrine shvaćanja novih stvari i snalaženja u društvu. Kako stari i mudri ljudi kažu „sila i nužda ih natjerala da razmišljaju od malena i trude se,,

- Cigla se peče - nastavi Josip sa pričom nakon što su se obojica slatko nasmijala.
- Skoro je sve isto kao i kod čerpića, samo nema pečenja. Zemlja se iskopa pred zimu na hrpe kako bi smrzla i smrvila se. Pravi se isto rupe u zemlji u kojima se nogama gazi i pravi blato. Ali se ne dodaje pljeva, Neki

dodaju pijesak, miješaju razne vrste zemlje, ali mi ništa ne izvodimo. Samo zemlja. I onda opet šampadoni i pićuli. Pićuli su ti oni što nose prešano, svježe blato na sušenje sa stola gdje se preša. To su ti žene i djeca iz sela za sitne pare, ali treba dosta rukica...- cigareta je bila pri kraju - Znaš li zašto je cigla crvena? – pogleda upitno Josip Danka očekujući kako će ga zadiviti odgovorom.

- Od željeza u zemlji – poentira Josip svoje znanje ciglara – vjerovao ti ili ne, ali željeza ima svagdje. Samo je pitanje koliko. Kažu da je i krv crvena zbog željeza.
- Svašta si ti saznao kao ciglar – oduševi se mlađi brat.

Obojica su imali par razreda osnovne škole u Runovićima, tek toliko da su pismeni. Računanje im je išlo bolje od pisanja i čitanja.

- Ali pocrveni tek pri pečenju na visokoj temperaturi. I tada se zemlja pretvori u željezo, što više željeza u zemlji to je cigla tvrđa. Više ne treba pljeva kako bi to blato držalo u komadu. Tajna je u željezu.
- A kako se peče? – za Danka je priča postajala sve zanimljivija.

- Ima raznih načina pečenja. Nekad se to radilo tako da se naslažu hrpe drva, pa okolo hrpe cigle, pa opet drva i cigle i sve to pokrije zemljom. I onda se potpali i zatvori sa svih strana. I onda to danima gori bez plamena. Ali to je još stara Austrija zabranila jer se time uništava puno zemlje. Pa se onda ložilo na otvorenom. Poslažu se zidovi i bale od cigle i između cigle drva, i loži se dan, dva, tri dok se cigle ne ispeku. Danas se to radi u pećima. To je najbolje. I koji god ciglar može radi si peć. Mi još nemamo moći - pokaže sa prstima znak za brojanje novaca, trljanje palca o prste - za napraviti peć pa radimo nešto između. Iskopa se rupa u zemlji dubine do jedan metar. Zatim se u toj rupi osušena cigla slaže u redove tako da se između redova može ložiti vatra. U visinu se može slagati koliko su velike ljestve. Vanjski zidovi se oblijepe blatom i naprave prozorčići kroz koje će se ubacivati drva za gorenje.
- Pa i to liči na peć kad je obzidano i začepljeno – prokomentira mladi Danko kako bi pokazao zanimanje i razumijevanje.
- Je, ali bez krova. Sa svih strana su prozori za loženje. I to se onda loži dva, tri dana. Nije pečenje cigle samo loženje pa kako ispadne. Treba paziti na temperaturu. Prvo ide zagrijavanje, postepeno, pa tek onda pečenje na najvišoj

temperaturi, pa onda gašenje, opet postepeno. Osnova cijelog pečenja je da se mora stalno bdjeti i voditi računa o toplini ili temperaturi. Ima tu još mali milijun tajni zanata, ali o tome ćemo kako budemo radili. I mi smo to polako, na kapaljku, saznawali.

- - Ako Bog da, valjda ćemo i peć napraviti. Ovisi o zaradi i ovom usranom ratu – završi Josip Iko Prgomet sa predavanjem.

SADA JESI SADA NISI

*Vinkovci – Hrvatski branik 3/42
17. siječnja 1942*

(Croatia) Poglavni pobočnik Blaž Lorković, kao upravni zapovjednik Glavnog Ustaškog stana, upravio je svima ustaškim stožerima, logorima, taborima i zbirovima ovu okružnicu.

„Ovom uredu stižu brojne pritužbe u pogledu nepravilnosti, koje se događaju na području prehrane i opskrbe pučanstva, bilo da vrše nedozvoljeno trgovanje osobe koje na to nisu ovlaštene, bilo da se pojedini predmeti prodaju i kupuju bez odobrenja ili čak po povišenim cijenama. Sve te nepravilnosti narod zove poznatim imenom „šverc“. Taj je „šverc“ dosegao takav vrhunac i prouzročio takve posljedice, da je državna vlada morala pristupiti najoštrijim mjerama. Osnovano je gospodarsko redarstvo pri ravnateljstvu za javni red i sigurnost koje će sprečavati sve „švercerske“ i druge presteupe privodeći krivce zasluženoj kazni. Budući da je to zločinačko djelovanje o kojem je gore riječ najozbiljnije ugrozilo pravilno vršenje opskrbe i prehrane pučanstva, to moraju svi svijesni Hrvati, ustaše pogotovo, poduzeti sve zakonske mjere, da se stane na put tom zlu.

Pozivam sve ustaške stožernike, logornike, tabornike i zbirnike, te sve ostale ustaške dužnostnike i ustaše, da prijave osobno i pismeno svaku nepravilnost koju primijete ili inače doznaju, koje će imati svoje odsjeke pri svima redarstvima diljem Nezavisne Države Hrvatske.

Postoji određena cijena svoj robi koja je u prodaji, ili u koliko ne postoji, zna se koliko je zakonski dopustiva zarada na svaki predmet, a isto tako je i s nadnicama, Čim netko od

ustaških dužnosnika ili ustaša primijeti ili dozna, da neka osoba, trgovina ili poduzeće nabijaju cijene ili se inače protuzakonito bave trgovinom, „švercom“, dužan je podnijeti prijavu i tražiti od najbliže redarstvene, odnosno druge najbliže oblasti, da se provede kazneni postupak. U koliko dotična oblast ne bude postupila u prijavljenom slučaju, ima se podnijeti stvarno izvješće višoj državnoj oblasti, pa redom sve do samoga ravnateljstva za javni red i sigurnost, a u slučajevima osobito teškim i Glavnom ustaškom stanu, koji će poduzeti potrebne korake.

Nalažem, da se imade točno provjeriti svaki pojedini slučaj, da se ne bi dogodilo, da neka prijava ne odgovara istini, jer će u tom slučaju prijavitelj biti pozvan na odgovornost. Upozorujem sve ustaše, u prvom redu sve ustaške dužnosnike da osim vanjskog i unutrašnjeg rata, koji vodi Nezavisna Država Hrvatska, ne postoji nikakav važniji problem osim pravilne prehrane i opskrbe naroda.

Stoga ponavljam, što je unaprijed rečeno i ističem, da će posebni ustaški nadzornici, koji će obilaziti radi pregledavanja stožera, logora, tabora i zbirova, tražiti potankosti o učinjenom u smislu ove okružnice.

Isto će tako stožernici biti dužni i sami podnijeti mjesečna izvješća Glavnom ustaškom stanu o tome, što su učinili i dati prijedloge, što treba učiniti, da se pravilno vrši snabdijevanje naroda svim, što je za život potrebno i da se unište spekulanti - „šverceri“. Apeliram na ustašku svijest i nalažem najveću revnost u tom predmetu.“

Mjesto Slivno u ljeto 1943. Sunce prži. Cvrčci cvrče. Kamen, krš, loza, duhan, drač i kupina. I puno zelenila. Mnoštvo ovaca i koza se brinu da je drača što manje u tom kršu ispresijecanom ogradama od kamenja. Slivno je razasuto mjestašce u udolini na kamenom putu okruženo brdašcima od kojih je Kitica sa vrhom Vučjača od 821 metar najviše i prostire se na južnoj strani, prema Biokovu. Sa sjeverne strane Slivna nalazi se brdo Jegulja sa 716 m, Gostina s vrhuncem Gnjilovac 549 m nadmorske visine, te između Podosoja i Slivna vrhunac Slinići 672 m. Upravo ti vrhovi su očigledno izvor života u tom kršu bez tekuće vode. Milionima godina se sa tih vrhova slijevala ili slivala voda i nanosila plodne mrvice zemlje, i kamena u prahu i tvorila plodnu Slivanjsku dolinu. Iznad Anića kuća brdašce se zove Gostinac, a iznad Vrdoljaka Zetovan. Tu su još i Ravlića kuće, Marinovići, Lozice, Mrkonjići, Jakovine, Mikrutovi i Prgometi. Nigdje rječice ni izvora nego tek mnoštvo cisterni i bunara. Zimi ima mnogo padalina i sve rupe se popune vodom samo ih treba počepiti prije kako bi voda što duže dostajala. Kažu da je nekada bio i mlin koji je u proljeće, kad se snijeg počne topiti sa okolnih vrhova, bio u punom pogonu. Cijela dolina je puna stećaka što svjedoči kako je mjesto nastanjeno od davnih dana.

Kod Prgometa kuća se okupilo društvo. Došao je Josip, kojega su svi zvali Iko. Govorilo se; Došao je Iko „Slavonac“. Da je otišao u

Ameriku zvali bi ga Iko „Amerikanac“. Nije ga bilo dvije godine, od četrdesetprve. I sad se pojavio, usred rata. Odmah su se skupile muške glave kako bi čule koju novu; odakle, kako je tamo, što se radi, tko je živ a tko mrtav, što je u svijetu, povedi mene, njega, oženi, udaj, kupi, prodaj – milion razloga za okupljanje.

Red je i počastiti kad se tako svijet okupio, a hvala Bogu i može se, a i ima razloga. Učas se janjac zavrtio na ražnju, bure vina otpečatilo, svatko nosi svoju bukaru, drvenu - prije kriglu nego čašu, i eto veselja.

- Eto ljudi, hvala svima što ste nam došli i dočekali sina mi najstarijeg Iku koji se navratio iz Slavonije. Hvala Bogu tamo su živi i zdravi i on, i drugi mi sin Danko, pa i manji Petar, a od Nove godine imamo još jednog Prgometu u kući, Ivana. I u to ime dižem ovu bukaru vina. Nazdravite i vi sa mnom. Živjeli! – podiže bukaru najstariji Prgomet, Josipov otac i nazdravi kao što je red i običaj uvijek bio kad su dobre vijesti. Zaredaše zdravice i pohvale najstarijih kako je red i običaj.
- Pričaj nam, Iko, kruva ti, kako je u Slavoniji – bilo je prvo pitanje.
- Ama, Slavonija je zemlja obećana. Što baciš u zemlju, to izraste. Kakva Amerika – svatko svoga konja hvali, pa tako

i Josip - posla ima za sve. Zemlje kud god se okreneš, a nema je tko raditi, pogotovo sada kada je rat. I u sred rata dolaze ljudi, izbjeglice. Iz Bosne, iz Like. Samo treba raditi i ne boj se gladi. Eto, ja tamo imam ciglanu. Cigle smo pekli, ne kamen klesali. I taman kad nam je posao krenuo, zarati se. Popijte ljudi – prekine priču i sam popije dobar gutljaj.

- I što bi sa ciglanom? – pitanja su se postavljala i motao duhan.
- Što bi? Rat je. Sada nitko ne gradi. Ako se nešto širi za rata, to je onda groblje.
- I što sad ? – upitni pogledi su govorili u glas.
- A što će Imoćanin nego ... ! - Josip prvi započne smijeh.

Svi se nasmijaše. Slivno je spadalo u kotar Imotski oduvijek. Ako su Imoćani po nečemu bili poznati onda je to šverc duhanom, a onda i ostalim nedostatnim.

- Kako uspijevaš u ovo doba kad za to ode glava?
- A kad to nije bilo o glavu? – doda Josip.
- E, nekad je to bio samo aps, a sada je valaj i glava u pitanju – sijede glave i veterani šverca su to najbolje

znali. Poznaju Slivnjani zatvore Italije, Austrije i Jugoslavije.

- Hajde reći ću vam kako se to danas radi. Ja vam iz Slavonije vozim meso i brašno za Sarajevo. A onda duhan za Slavoniju.
- Ali to su količine, ne možeš to u džepu nositi – odgovor je zahtijevao odgovor. Možda se nešto i nauči.
- Kad je posao sa ciglanom stao, onda smo se nas trojica iz ciglane dogovorili da ćemo nešto drugo započeti. I tako smo smislili cijelu organizaciju. Danko ode u ustaše u Vinkovcima kako bi nam bio od pomoći ako zatreba sa te strane. Danka smo dali za pomoćnika strojovođe na željeznicu, malo smo to i podmazali, ali isplati se. A ja, eto, glava u torbi i financije – bukare u vis se podigoše u znak odobravanja uz uzvike pohvale i odobravanja: “Svaka čast!”
- I tako, kad se radi, brat Danko me prati sa vrećom do kolodvora gdje me čeka Marko. Sa Markom se vreća, jedna ili dvije, nikad više, spremi u vagon sa ugljenom, a ja kao gospodin, nakrivim šešir i u prvi razred, među gospodu. I pravac Sarajevo. U Sarajevu me čeka veza koja za svoj dio robu predaje dalje do gazde Muje. A ja sa Mujom sređujem financije.

- I što ide? Kune, marke ..?
- Samo zlato. Moj bracane, samo zlato.. grami, karati i dukati. Austrija je propala, ali im novac još uvijek vrijedi.
- I što ako te uhvate?
- A što? Uzđaj se u Boga i u staru Austriju. Što drugo? – svi u smijeh.
- Ma to je jasno, nego kud sa parama? – postavljač pitanja pojasni uz smijeh.
- Pare uza se samo koliko treba za trgovinu, ništa više. Ova trgovina i počiva na povjerenju, inače ništa od nje. Tko nije čovjek, sa njim ne radi. Nema potpisa, nego riječ za riječ – uzrečica starih ljudi, pa i Slivnjana je „čovjek se drži za riječ, a vol za rogove“. Odmah se ponovi ta uzrečica među okupljenima.
- Ja se nadam da duhana ima i u nas, da ne moram u Hercegovaca tražiti. Jeli ljudi? –glasno upita Josip. Dosada nije dolazio ovamo po duhan nego je radio na relaciji Vinkovci – Sarajevo. Sad će, radi hvaljenja malo, probati jednu turu prevesti iz ovog kraja.

Dugo u noć se još pričalo, nazdravljalo, prisjećalo i hvalilo. Kad su janjca u slast pojeli počela je i ganga. Noć za pamćenje. Kako god okreneš.

*

Nikad Josip, ili Iko, neće saznati kako su došli do njega, je li to bilo slučajno, zavist, jal, ili se pečenje osjetilo dalje nego što je trebalo. Tek pred jutro, oko šest sati, ako je nekome bilo bitno vrijeme osim zore, podneva i sumraka, zalajali su psi u Prgometa kuća.

Na vrata je zakucao puščani kundak. Partizani.

- Otvaraj! – glas je bio tako hladan da se morao poslušati.

Glava kuće, stari Prgomet otvori i nazdravi:

- Dobro jutro ljudi! Kojim dobrom?
- Hajde stari ne pravi se budala! Ima li u ovoj kući koji mlađi od tebe? – pogleda širom prostorije sa ognjištem u sredini. Ugleda Josipa u uglu u sjedećem položaju kako se budi.
- Ima ljudi, evo mene, ako Boga znate, samo bez nasilja, sve ćemo se dogovoriti – ispucalim glasom od duhana i pića se javi Josip.

- Hajde oblači se i sa nama! I bez pitanja! – partizan je hladno zapovjedio.

Skoče stari djed i baka u glas.

- Ajme ljudi, ne ubijajte nedužna čovjeka, ako Boga znate.
- Tko je rekao da ćemo ga ubiti? Od danas je on partizan, borac za slobodnu Hrvatsku – bez upitnika i psihološke provjere je Josip regrutiran u NOVJ – narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije.

To je bilo dovoljno da svi Prgometi u dvoru zašute kako ne bi isprovocirali kakvo pitanje o švercu, Danku u ustašama ili bilo čemu drugom što bi vodilo na to. Situacija se smirila i Josip je spremljen u partizane. Dobio je od majke Mande torbicu preko ramena sa nešto hrane i čarapa. Više se i nije moglo u tom trenutku. Zlato mu nije trebalo nego ga je diskretno ostavio ocu. Majka je cijelo vrijeme uzdisala ali je pazila da ne naljuti partizane preuveličavanjem ili nesmotrenošću.

Uskoro je partizanski odred izlazio iz Slivna vodeći nova dva borca. Tako je Josip prekinuo svoju švercerku karijeru u Nezavisno Državi Hrvatskoj. U sebi je psovao i proklinjao što je uopće dolazio u Slivno, jer mu to i nije trebalo. Još uvijek je u sebi nabrajao na koji način su došli po njega; po dojavi ili slučajno. Mislio se što će biti sa ženom Marijom i djecom u

Vukovaru. Što će biti sa parama kod Muje i usputnih dužnika, što sa dogovorima koji se neće ostvariti. Što sa Dankom? Ustaše? Partizani? Milijun pitanja bez odgovora.

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE MODRUŠ U OGULINU O
STANJU I AKCIJAMA PARTIZANA OD 3.VELJAČE DO
13.OŽUJKA 1942.GODINE

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA MODRUŠ U OGULINU

Broj: Taj. 347-1942.

Ogulin, 15. ožujka 1942.

Predmet: Izvještaj o položaju
Na broj: 1265. Od 9.XII 1941.g.

<i>1. Ustaškoj nadzornoj službi</i>	<i>Zagreb</i>
<i>2. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost</i>	<i>Zagreb</i>
<i>3. Obćem Upravnom povjerenstvu</i>	<i>Sušak</i>
- kod II. Armate talij. Vojske*

Znanja radi.

*Savezno okružnici broj i predmet gornji podnosim
slijedeći izvještaj:*

a) Komunisti

Na području Velike župe Modruš primjećuje se sve to jača djelatnost komunističko partizanskih odreda i to kako ona terenska (teroristička) a tako isto je pojačana i promičbena djelatnost.

Komunistički odredi i dalje imaju inicijativu u svojim rukama, a time i sve prednosti napadača, kako one moralne a tako i vojničke. Naše vojničke snage, domobranstvo i oružništvo, i talijanske vojničke snage smatraju za osobiti uspjeh ako odbiju neprijateljski napad.

Tu nemoć naših i talijanskih oružnih snaga pučanstvo dobro uočava, posebno pak ono seosko, te je primorano silom prilika, da se prilagođuje, da pravi kompromise, koji su često u vrlo oštroj suprotnosti sa postojećim zakonskim propisima (da sudjeluje ne komunističkim sastancima, predavanjima i sl.)

Komunistička promičba u posljednje vrijeme osobito je djelatna i ne može se reći, da je bez svakog uspjeha. Nastupajući pod krinkom - nacionalizma, komunisti vješto iskorišćuju današnje teške, ratne prilike u kojima se nalazi naša država i odlučno tvrde, da se baš oni, komunisti, bore za slobodu i istinsku nezavisnost Hrvatske. S parolom Stjepana Radića „svaki na svom, branimo složno hrvatski seljački dom“ komunisti pozivaju Hrvate, da se priključe „narodnooslobodilačkom pokretu protiv tlačitelja, ustaša, fašista i nacista“.

Pozivaju domobrane, da im neće ništa na žao učiniti ako se predadu, komunisti su uspjeli o sebi stvoriti famu koja je za njih vrlo povoljna i koja u posljednje vrijeme daje za komuniste dobre rezultate. Krstareći slobodno i nesmetano po selima, kako onim srbskim a tako isto i onim hrvatskim, komunisti održavaju politička predavanja, iskorišćujući pri tom prototalijansko raspoloženje hrvatskog stanovništva, a protuustaško raspoloženje pravoslavnog življa. Komunisti uvjeravaju hrvatski živalj putem letaka i predavanja kako se komunistička partija i prije „najdosljednije borila za slobodu i ravnopravnost hrvatskog naroda“ te kako je to garancija da će borba protiv okupatora i njihovih frankovačkih slugu biti dosljedna, da se s pravog puta neće skretati“.

Komunistička promičba svojim plitkim i stalno ponavljanim parolama poziva Hrvate i Srbe, da pristupe „narodno oslobodilačkom pokretu“. Komunisti su „širokogrudni“ i ne pozivaju samo komuniste, nego i sve protivnike Novog poredka, sve demokrate i sve rodoljube. Svi ti elementi, i „demokrati“ i „rodoljubi“ i Srbi, mogu da se okupe oko partizana i da se bore za svoje ideale. Za sve njih komunisti u svojim letcima razbacuju se primamljivim frazama. Za rodoljube naročito ističu gubitak Dalmacije, Međimurja, Gorskog Kotara, Hrvatskog Primorja, te najhrvatskije pokrajine, a za „demokrate“ svih boja i uvjerenja despotizam fašističkih režima. Tako isto i fraza o „slavenskoj solidarnosti“ je na dnevnom redu i već poznata teza, da je „fašističkim okupatorima cilj da unište naše slavenske

narode, najprije srbski, pa onda i hrvatski". Ova promičba ima uspjeha. Ona ima uspjeha u toliko više, što se sa službene strane, iz podpuno razumljivih razloga izbjegava svaka rasprava o gubitku nacionalnog teritorija, a potom što držanje talijanskih vojničkih snaga prema mjestnom grko-istočnom življu nije neprijateljsko (misli se naravno na grko-istočno stanovništvo koje je ostalo kod svojih kuća) nego mnogi znaci govore upravo obrnuto.

b) Židovi

Pitanje Židova na području ove župe uobće se i ne postavlja. Ono malo židovskog življa na području ove župe podpuno je povučeno i nikakva sumnjiva djelatnost kod istih nije primjećena.

c) Srbstvo

Raspoloženje srbskog življa na području ove župe daleko je od toga da bude državotvorno. Ono čak nije ni korektno. Srbsko stanovništvo živo priželjkuje povratak Jugoslavije u čije uskrsnuće ono nije prestalo vjerovati...

d) Četnikovanje

..Čisto četničke postrojbe su se sjedinile sa komunističkim i ovima se podpuno podčinile...

e) Socijalno pitanje

Najaktuelnije socijalno pitanje i dalje ostaje prehrana stanovništva. U nekom predjelima ove župe stvarno već i sada vlada glad, a u drugim pak vlada prikaza gladi.

Stanovništvo sve više stiče uvjerenje, da država nije u mogućnosti snabdjeti svoje građane čak ni sa onim neznatnim količinama živežnih namirnica, koje su racionirane. Uslijed takvog stanja stvari, bolje stojeći građani kupuju sve do čega dođu ne pitajući pri tom za cijenu. Verižna trgovina cvate kao još nikada do sada, a izvršno redarstveno osoblje opterećeno drugim i važnijim poslovima (održavanje javnog reda i sigurnosti) ne dospije, da obrati ovom pitanju onu pažnju, koju ono, po svom značenju, zaslužuje.

f) Možebitnosti

Uz problem prehrane, drugo po redu najbolnije pitanje ove župe jest problem javnog reda i sigurnosti. Ovaj pak problem može se riješiti samo u slučaju ako mjerodavni činioci isti shvate najozbiljnije, a to znači da se započne planski utvrđenom akcijom čišćenja, jer samo fizičko uništenje komunističkih postrojbi može donijeti ovim krajevima miran život, imovnu i osobnu sigurnost, a time i povjerenje u autoritet hrvatskih državnih vlasti..

SRIJEMSKI FRONT

Te 1945.godine vojska Velikog njemačkog Reich-a se povlačila sa svih bojišta prema Njemačkoj. U Njemačkoj su regrutirali i dječake od 16 godina što je samo po sebi predstavljalo očajnički potez jer su opskrbeni resursi bili nikakvi, dno dna. Ali je pružan nadljudski otpor na svim bojištima. Očekivalo se čudo kojim bi se preokrenuo tijek rata. Iz istog razloga su i savezničke snage bez čekanja i taktiziranja napadale po svim linijama. Bojali su se čuda. To čudo se zvalo atomska bomba. Atomska bomba će i završiti II svjetski rat iste godine.

Kako su partizani NOVJ krajem listopada 1944., uz pomoć Crvene Armije i Bugarske narodne armije, oslobodili Beograd i tamo premjestili zapovjedništvo sa otoka Visa, odlučili su pojačati vojne snage i brzim prodorom prema Zagrebu pomoći savezničkim snagama u pobjedi nad silama osovine i fašizma. U tu svrhu su dva puta napravili regrutaciju stanovništva Beograda, Srbije i krajeva iz kojih su se povlačili Nijemci sa svojim kolaboracionistima od Makedonije, Srbije i Crne Gore, te ih nakon kratke obuke slali u prve redove borbi. Crvena Armija je napredovala ka Budimpešti kako bi time kroz Češku i Austriju sa juga okružili Njemačku i spriječili kontakt sa južnim snagama. Bilo je potrebno spriječiti da cijela jedna njemačka Armijska grupa E (Heeresgruppe E) od Grčke do Hrvatske dospije u pomoć obrani Njemačke. A Armijska grupa E sa generalom Alexander von Löhrom je bila relativno popunjena ljudima i maksimalno oružano

opremljena i puno bi značila iscrpljenoj obrani Njemačke. Zato je njemačka vojska uspostavila front Drina – Dunav - Balaton i držala ga pod svaku cijenu. U Hrvatskoj je trebalo čuvati pruge i ceste Vinkovci-Zagreb, Vinkovci-Brčko i Vinkovci-Vukovar-Osijek za protok vojnih snaga. A suprotno tome su partizani i Crvena Armija trebali probiti taj front pod svaku cijenu.

Bitke za očuvanje i probijanje Srijemskog fronta će trajati od studenog 1944. do travnja 1945. i na obje strane će poginuti više od 60 000 vojnika, od ukupno 250 000 koliko ih je bilo na obje strane u borbama. Time će to biti najkrvavije borbe u Jugoslaviji za vrijeme II svjetskog rata i završit će egzodusom više od pola milijuna stanovnika nizine.

2 i 3 siječanj 1945. godine. Slavonska zima. Snijeg je pao početkom prosinca i održava se do visine djevojačkog koljena cijelo vrijeme. Noću se temperatura spušta do minus deset, petnaest stupnjeva, a danju do nule sa više ili manje odstupanja. Zemlja ispod snijega se smrsla. Led je okovao Bosut toliko da se trčevići može preći sa obale na obalu.

Danko je te večeri zadužio, kao i svi u garnizonu u Otoku, bijelu zimsku maskirnu uniformu. U zoru, 3.siječnja je planiran proboj fronte kako bi se okružili partizani u mjestu Komletinci, a zatim produžilo cestom do mjesta Nijemci i onda prema Tovarniku i

Šidu na početnu liniju obrane fronta od prije mjesec dana. To je krvavi Srijemski front.

Topovske cijevi su počele raditi u tri po ponoći. Vatrene salve su gađale prve linije rovova oko Komletinaca kako bi napadne linije mogle što bliže prići obrambenim linijama. U četiri ujutro su napadne jedinice krenule naprijed sa početnih položaja. Danko je sa svojom ustaškom bojnom bio u rasporedu kao pješačka podrška tenkovima u napadu sa južne strane Komletinaca sa područja Veliko blato. Danku ovo nije prva borba jer od kako je u ustašama, od proljeća 1943.godine, nije bilo odmora. Srijemski front prati od prve bitke podno Fruške gore. Tako je bilo i sa ostalima oko njega. Sve iskusni ratnici, navikli na krv i bol. Gazili su bijeli škripavi snijeg pognuto hodajući kako bi bili što manje mete. Što je temperatura niža to je snijeg škripaviji. Da nije bilo tenkova mogli su se neprimjetno privući selu. Partizani nisu očekivali napad sa te južne strane. Samo ime govori – Veliko blato, kako je to područje bilo močvarno i neprohodno. Međutim, zbog niske temperature koja traje već mjesec dana uspjelo se smrznuti mekano tlo toliko da su i tenkovi i borna vozila bez problema prelazila močvarno , sada tvrdo, tle.

Dvadesetprva srpska udarna divizija, koja je branila Komletince i Nijemce, je bila u rasulu već sa prvim zracima zore oko osam sati. Pješački napad nije bio usmjeren na opkope oko sela, nego

ih je trebao obići u što širem luku kako bi izbio iza leđa selu i obrambenoj liniji, a onda se spojiti sa snagama koje su nadirale sa sjeverne strane. Napad sa sjeverne strane je napredovao puno sporije jer je ta strana bila bolje štićena i lakša za obranu. Trebalo je opkoliti sela uz što manje borbe. Sve je išlo po planu jer partizani nisu uspjeli na vrijeme pomaknuti protuoklopno oružje na pravu, južnu, liniju prodora tako da su bili na otvorenom i kao takvi su bili otkrivene mete za tenkovske cijevi. Tenkovi sa kukastim križem su išli ispred pješništva u obliku klina i lagano uništavali topovima i mitraljezima mete na otvorenom uz budnu korekciju pješništva sa kojima je posada komunicirala telefonom na zadnjoj strani oklopa. Pješništvo je štitilo tenk sa strane i odostraga. Izbijali su na cestu Komletinci-Nijemci. Otpor partizana je postajao sve žešći, iz Nijemaca je drumom dolazila pomoć i slijedio je protuudar koji je zaustavio tenkove u pokretu. Bijelo obojani tenkovi su na pola sata zastali dok nisu prorijedili partizanske redove. Ustaše su sa tenkovima bili u boljem položaju. Obučeni u bijelo, ležali su u, sad već zemljom pošpricanom dubokom snijegu, i bili su slabo primjetne mete. Dok su partizani pokušavali napasti sa ceste, višeg područja, i bez zaklona obučeni u nebijelo i bez protutenkovske podrške. Najveća opasnost za oba pješništva su bile ručne granate, a nju je bilo teško baciti iz ležećeg položaja tako da ustaše nisu dopuštale prelazak u blisku borbu nego su održavale distancu i time osiguravali prednost oklopa koji je polako, ali sigurno,

rješavao sukob u svoju korist. Zatim su se tenkovi podijelili u dva klina nakon što je došlo pješačko pojačanje po utabanim tragovima. Jedan klin je krenuo u lijevo ka zaokruživanju Komletinaca, a drugi vrh je krenuo u desno kako bi obišao Donje Novo Selo i okružio Nijemce sa pravcem nadiranja što bliže mostu preko Bosuta ka Đeletovcima preko kojeg su se za to vrijeme povlačili partizani iz Nijemaca.

U devet sati su Komletinci bili u obruču, a prvi tenkovi su ušli u Nijemce i napredovali ka mostu preko kojeg su se povlačili štab divizije, brojna komora i ranjenici. Naređeno je probijanje obruča i partizani su iz Komletinaca očajnički napadali na sjever prema zaleđenom Bosutu kako bi prešli na drugu stranu izvan obruča tenkova. Mladi i neiskusni, nedavno unovačeni srpski partizani, sukobljeni sa bijelim čelikom su obuzeti strahom bezglavo jurili ka Bosutu ostavljajući za sobom i protivtenkovske topove čime su olakšavali prodor brzih tenkova. Stotine partizana je trčalo po ledu Bosuta dok led nije zacvilio i počeo pucketati pod težinom i stampedom naoružanih ljudi. Pucanje leda je potpomognuto minobacačkim granatama i čeličnim zrnjem sa obale. Kasnije će se ispostaviti, oko tristo ljudi je vrištalo i zazivalo u pomoć pokušavajući se popeti na led iz zelene riječne vode ali će beznadno ostati smrznuto i utopljeno u Bosutu. Za to vrijeme su se vodile borbe za most u Nijemcima. Prvi bijeli tenk koji je prelazio most dobio je udarac u gusjenice,

što ga je onespobilo za vožnju, i zakrčio je most. Ostali tenkovi za njim su se poslagali uz obalu u zaklon i odatle pucali po partizanima u bijegu prema Đeletovcima i Tovarniku.

Pošto su partizani potisnuti preko Bosuta cijelom dužinom od Komletinaca do Podgrađa, tijekom dana i noći su Nijemci i ustaše utvrđivali obrambene linije. Najvažnija točka je bio most u Nijemcima. Postavljala su se i gradila mitraljeska i bunkerska gnijezda, te utvrđivali rovovi prve, druge i treće linije obrane. Ujedno se hvatao dah i konsolidirali redovi za daljnje nastupanje. Tako je i Dankova četa dobila svojih sto metara rovova na prvoj liniji obrane polusrušenog mosta preko Bosuta za Đeletovce. Tijekom tenkovskog napada i zauzimanja Nijemaca Dankova četa je prošla bez gubitaka, tek uz nekoliko ranjenih. Međutim, imali su protiv sebe mlade i neiskusne borce. Sutradan štab prve partizanske armije šalje u protunapad najbolje i najiskusnije; Prvu proletersku i Petu krajišku (kozaračku) brigadu. Njihov zadatak je pod svaku cijenu povratiti izgubljene linije i teško naoružanje koje su ostavili borci razbijene Dvadeset i prve srpske brigade. Plana napada je povratiti područje do mosta, utvrditi područje oko mosta, prijeći most i Bosut i uličnim borbama preuzeti Nijemce. Istovremeno sa suprotne strane, od Podgrađa, formirati obruč oko sela.

Još jednom topnička priprema napada od nekih sat vremena u zoru idućeg dana, 4.siječnja. Ovaj puta partizanski borci ne

uzmiču nego preko mrtvih tijela preskaču i napreduju metar po metar. Pužu po mostu i ledu Bosuta dok njihova artiljerija prekopava i boja u crvenosmeđe snijeg u Nijemcima. Led je toliko debeo da je i izrešetan dovoljno čvrst za prelazak jer je oko mosta Bosut dosta plići nego po njivama. Minobacači rade bez predaha sa jedne i druge strane. Tenkovi se ne koriste ni na jednoj strani jer bi bili lak plijen za protutenkovske topove. Ali se ne gase motori u pozadini čekajući znak za naprijed ili nazad. Traže se i ciljaju mitraljeska gnijezda sa obje strane. Lete crijepovi, grede i cigle pogođenih kuća jer se vodi borba od kuće do kuće, iz dvorišta u dvorište koji su puni vatrenih zamki. Toranj crkve izgleda kao očerupani klip kukuruza jer je i on meta zbog mitraljeza na zvoniku.

Sto metara između prvih i drugih rovova između centra Nijemaca i Bosuta je pokriveno bijelim, zelenim, smeđim i crno obučanim leševima vojnika koji su napadali i branili se tijekom dana. Slika je to kroz odškrinuta vrata pakla; izmaglica od krvnih isparavanja i barutnih dimova, smrad prosutih utroba i bljuvotina živih. Podloga bijela sa crvenim i smeđim flekama. U tom području nije bilo hladno nijednom srcu iako je temperatura dobrano ispod nule. Zrak je ispunjen žestokim mirisom baruta, paljevine i smrada leševa. Buka tenkovskih motora dodatno zagrijava bijeli pakao. Jauci ranjenih se miješaju

sa povicima „Naprijed! Juriš! Vorwärtz! Feuer!“ te „Bolničar“ i „Hilfe!“

Pred večer partizani pokreću juriš, ne zna se koji po redu, ka centru Nijemaca kako bi se utvrdili za dana, a iza njih se već popravljaju polusrušeni most kako bi se dovuklo jače naoružanje i oprema. U tome i uspijevaju do ponoći. Nenadano, ubrzo poslije ponoći, jednako umorni od nespavanja dva dana njemački i ustaški vojnici pokreću protunapad. Svakom napadu prethodi topnička i minobacačka kiša granata. Kad je zimsko smrznuto nebo bilo osvjetljeno osvjetljavajućim raketama partizani su mogli vidjeti stotine prljavoblatnozelenih šljemova u pokretu prema njima uz uzvike i pucanje iz svih oružja. Do jutra potisnu partizane na drugu obalu Bosuta.

Tako petak, 5.siječnja, započne na istim pozicijama kao i četvrtak, 4.siječnja, ali uz velike gubitke u krvi i željezu na obje strane. Više od tisuću života je skončalo u ta tri dana na manje od deset kvadratnih kilometara. Ranjenih je bilo puno više.

Petak je počeo kao i četvrtak. Partizani su imali svježije snage i nisu davali predaha ustašama i njemačkim vojnicima divizije „Princ Eugen“ koji su cijelo vrijeme u borbama. Tijekom dana je na partizansku stranu došla zamjena za umorne borce – Šesta lička proleterska divizija. Ali prije zamjene su proleter i udarnici

napravili najjači protuudar i potisnuli protivnika iz Nijemaca prema Komletincima gdje je utvrđena nova linija.

Nastalo je zatišje na desetak dana.

Za tih par dana, dok je trajala borba oko Nijemaca i Komletinaca, je iz Bosne dopremljeno pojačanje njemačkim vojnicima tako da su snage na području Vinkovci, Županja, Vukovar bitno pojačane. Partizanski štab Prve armije je procijenio da su novonastale okolnosti bitno drugačije i naredio je utvrđivanje obrambenih linija, postavljanje protutenkovskih zapreka i mina te miniranje zemljišta protupješadijskim minama. Jedinice u pozadini su dobile naređenje da izgrade glavnu obrambenu liniju Sotin-Opatovac-Lovas-Tovarnik-Ilinci na putu prema Šidu sa detaljno razrađenim planom postavljanja teških mitraljeza, bacača i topova. Također je potrebno sve minirati na najvjerojatnijim pravcima mogućeg napada. Svježe regrutirane borce je trebalo dodatno obučavati za borbu protiv oklopa jer je ustanovljeno kako je to najveći problem u borbi. Ali opuštanja nije smjelo biti jer se očekivala reakcija svježih njemačkih snaga. Sve od teškog oružja što se moglo obojati, obojano je u bijelo.

*

Danko je sa svojom desetinom bio smješten u Otoku u kući mještana gazde Mate Šajnovića, dobrostojećeg starosjedioca

Šokca i njegove snaše Janje. Nakon borbi od 3-5.siječnja imali su odmor od tjedan dana koji su koristili za sređivanje opreme i oružja te za vidanje lakših rana. Pomagali su i gazdi Mati u njegovim poslovima oko hranjenja stoke, cijepanja drva i pripremanja zimnice jer je domaćin imao obvezu i hraniti ih. Navečer bi se skupili i satima pričali uz večeru.

- Vidite što smo danas dobili u garnizonu! – oružnik Jozo, rodom iz Vinkovaca, izvadi iz džepa uniforme žuti komad papira - letak i počne čitati:
- „Partizani! Predajte se i pređite u pobjedničke redove Velikog njemačkog Reich-a. Uskoro će njemačka vojska upotrijebiti novo tajno oružje protiv kojeg nema obrane i rat će brzo završiti. Pridružite se pobjedničkoj vojsci dok je vrijeme i bit će vam sve oprosteno. Dođite u naše redove. Pridite našim predstražama sa lozinkom: Kamarad-Evropa.“
- To su pripremili pa će bacati topovima preko linija partizanima.
- Jeli , djeco? Ima li u tome istine, to što pričaju za tajno oružje? – uključi se sa pitanjem gazda Mata.
- A tko će ga znati, gazda! Nijedna vojska se ne bori ako misli da će izgubiti. A ovi Nijemci sve jednako kao na

početku rata kad su pola svijeta osvojili. Oni vjeruju u tajno oružje i preokret – odgovori desetnik Zvonimir gazdi pripaljujući cigaretu.

- -Evo djeco, tko je ogladnio? – snaša Janja počne vaditi pečene polovice krumpira iz rerne, pećnice peći na drva, i stavljati ih na drveni stol za kojim su svi sjedili u velikoj kuhinji sa ciglenim podom.
- Neka netko ode u pušnicu i donese slanine i kobasice, pa da večeramo – pogleda u desetnika Zvonimira kako bi se on pobrinuo, a ovaj samo kimne glavom prema Danku neka on ode u pušnicu što ovaj spremno poslušava i donese komad slanine i jednu cijelu, smeđe odimljenu, kobasicu.

Gazda Mata je sjedio za čelom stola i prihvati slaninu te ju počne rezati u tanje komade i dodavati svakome komad po komad. Odnosio se prema mladim ustašama, najstarijem je bilo 25 godina, kao prema svojoj djeci, a tako su ga i oni doživljavali. Nije imao sina, imao je jednu kćer koja je bila udana u Osijek gdje se školovala i ostala.

- Jedite, djeco, jedite! – gazda Mata je imao 65 godina i još je bio u snazi što se moglo vidjeti na njegovom imanju. Još uvijek je održavao zemlju i stoku kao i sa 40 godina.

- Šta se priča! Hoćete li opet u napad? - onako, usput, očinski započe priču – ovih dana je došlo Nijemaca cijelo brdo. Sad ih ima bar duplo više nego prije.
- Zato smo i išli u napad tri dana. Da može vlak iz Brčkog normalno voziti. Iz Bosne vlakovi voze dan i noć. Mjesec dana vlakovi se ne gase, nego naprijed – nazad. A tako je i u Brodu. Cijela jedna armija ide iz Bosne za Slavoniju. A kad dođu ovamo, onda iz početka. Na istok. Još je Njemačka jaka – desetnik je najstariji i najupućeniji pa se osjeća prozvanim da odgovori iako skoro svi znaju tu priču.
- A i sjećate se što smo tih svinja poklali prije mjesec i po dana po selima. Sve se to suši po pušnicama za potrebe vojske koja dolazi. I sve je Švabo popisao, da ne bi nekome slučajno palo na pamet da nešto prošverca. Više ne dolaze konzerve iz Njemačke. Sad je hrvatska krmača spas za vojsku – uvijek za šalu je spreman Ivo iz Đakova pa svu družinu nasmije.
- Nije se džabe tolika vojska skupila! Sigurno ćemo opet u proboj, i to brzo, dok se partizani nisu zabetonirali. Budite spremni! – desetnik Zvone ih je pripremao.

I bio je u pravu. 16.siječnja su opet zadužili bijele maskirne uniforme i upute za pripreme. U zoru je planiran napad.

U pola pet ujutro 17.siječnja je počela topnička budnica. Ovaj puta je bilo možda i više nego duplo više cijevi sa jedne i druge strane fronte u odnosu na 3.siječnja. Pakao i raj su otvorili duplo više vrata nego prije 14 dana. Ovaj puta napad nije bio na uskom području, nego cijelom širinom fronte od Dunava do šuma južno od Komletinaca. I opet je taktika bila ista – brzo obići glavne točke obrane, napravivši obruč oko prve linije i odsijecajući prve rovove od pozadine. Glavni pravac prodora je bio cestom uz Dunav i čamcima Dunavom. A onda, dok se partizani pregrupiraju po glavnim točkama napada, napadači otvaraju nove pravce napada i time izbezumljuju obranu koja je time stalno u pokretu umjesto na vatrenoj liniji.

Danko i njegova četa su opet dobili isti zadatak kao i prvi put. Ista meta, isti pravac. Ista škripa snijega, pa čak i isti tenk. Pedeset momaka i pet tenkova. Širina sto metara u formaciji klin. Bitno je probiti klin u obrani i zaći iza rovova.

- Čuvajte se dečki! Protupješačke su širom po snijegu. Držite se utabanih tragova – akciju je vodio desetnik Zvone.

Nebo i zemlja su se spojili pod paljbom topništva. Napredujući napad nije imao pred sobom otpor jer se u rovovima nije mogla promoliti glava od siline topničke paljbe. Prepreka bijelim tenkovima su bile samo protutenkovske mine koje su bile lako

uočljive u bijelom snijegu tako da su ih vojnici sa lakoćom sklanjali ili upozoravali vozače koji su ih onda obilazili. Problem su bile protupješačke nagazne i potezne mine jer ih je bilo puno. Toliko da bi veoma usporili napredovanje ako bi se detaljno razminiravalo. Pošto su bile postavljene u dubokom snijegu nisu bile ni maksimalno opasne. Dio potiska od eksplozije je završavao u snijegu umjesto da je sav išao prema gore. Tako da su imale tek 30 postotno djelovanje u odnosu na tvrdi podlogu.

Jedna takova mina je čekala Danka. Pokrivena snijegom. Danko je trčeći stao na nagaznu minu i odskočio pola metra u zrak. Desna noga mu je iskočila iz kuka i okrenula se. Potkoljenica je bila slomljena. A osjećao je i toplu krv u preponama. Bol je bio neizdrživ, najviše iz predjela kuka. Kroz glavu su mu proletjele misli kako mu je to prvi put da je izbačen iz stroja, one ogrebotine od krhotina cigli i gelera ne broji. Hvalio je Boga kako je dobro prošao, nije ranjen u trbuh, glavu ili jetra. „Samo slomljena i izbačena noga. Sreća. Bože ti hvala. Sad samo da se ne smrznem dok ne dođu po mene.“ Pogledao je oko i iza sebe. Još su bila dvojica od njih pedesetak iza njega u istom stanju, leže u snijegu i gledaju oko sebe. Rovovi su bili na stotinjak metara ispred. Tenkovi se nisu zaustavljali. Uskoro će stati topnička paljba kako ne bi pucali po svojim , a onda; krkljanac po rovovima. Evo, ide i drugi val u pomoć. Moraju požuriti kako

ova pedesetorica kraj pet tenkova ne bi nastradali sami u borbi bajunetima prsa na prsa.

I tu dolazi mrak u Dankovom sjećanju. Pao je u nesvijest od bolova. Poslije će saznati kako je ostao bez jednog jajeta, desnog, te kako ima rupu u preponama od gelera mine, lom desne potkoljenice i slomljen desni kuk.

MOSTARSKA OPERACIJA

Predmet: Dnevno izvješće za 5.II.1945.g.

STOŽERU USTAŠKE VOJNICE, Zagreb

ZAPOVJEDNIČTVU 9.HRV. GOR. DIVIZIJE, Mostar

Sastavak:

1.-Taktičko stanje: Povlačenje na staru liniju obrane Široki Brijeg - Mostar.

2.-Pojednosti:

a) Područje jugozapadno od Mostara: Prije podne utvrđivanje postava i obilazak od strane nadređenih. Oko 14.00 sati 4.bojna upućena iz Podgorja na vis Brljevci, a djelimično u Ljuti Dolac da popuni prazninu između 2/1. bojne i 3.bojne 2.gorskog zdruga. U ovo vrijeme upućeno je razviđanje po slijedećem. 13.sat. 4.bojne pod zapovjedništvom poručnika Šimića upućena u razviđanje pravcem Ljuti Dolac - Brljevci - Rosić - Donja Blatnica (ova sat. je zakasnila pošto je nalog primila tek oko 16.00 sati, zbog velike daljine do Ljutog Dolca, tako da je sjeverno od Blatnice bila oko 17.00 sati). Jedna sat 2.gorskog zdruga upućena smjerom Sretnica - Primorske Staje - Čitluk. 5.bojna o.z. (Kapulica) trebala je da uputi razviđanje do Dobrog Sela preko Modre Gomile za Gradniće. Oko 17.00 sati razviđački odjel 4.bojne i 3.bojna 2.gorskog zdruga vodili su borbu u

neposrednoj blizini Donje Blatnice i Primorske Staje i dobro su napredovali. Ovim je bilo otkriveno da se jake partizanske snage nalaze u Blatnici i Primorskim Stajama koje su vjerojatno imale namjeru da se tu prikriju, a potom iznenada noću da napadnu na naše postave, što im je sad bilo onemogućeno jer su i protiv volje morali primiti borbu. 5.bojna o.z. oko 16.30 sati bila je napadnuta u Dobrom Selu, ali ona nije uobće primila borbu već se je odmah počela povlačiti smjerom Dobro Selo–Selište–Mostar. Oko 17.30 sati ponovo su se kao i prošloga dana pojavili gusti redovi ove bojne na visu Razdolje koji su žurno odstupali prema Selištu gdje se nalazio i stožer zdruga. Ova bježeća masa unosila je paniku kako među vojničarima tako i među civilnim pučanstvom, koja se je još više povećavala njihovim uzvicima „Pakujte se i bježite, eto partizana“. Zapovjednik zdruga i glavar stožera divizije u ovo vrijeme nalazili su se sa razviđačkim odjelom 3.bojne II gor.zdruga u borbi kod Primorskih Staja. Vidjevši da se lievo krilo povlači obojica su došli odmah u Selište i nastojali svim silama da zadrže povlačenje 5.bojne. Međutim ovo nije uspjelo pošto je većina ovih vojnika bila spremna da upotrebi oružje ako ih ne pusti da prođu. Putem teklića izdat je nalog 1.bojni da pođe u protunapad od Krivodola prema Dobrom Selu, ali već nije više bilo moguće provesti pošto je povlačenje 5.bojne povuklo sa sobom i 3.bojnu o.z. koja se u ovo vrijeme nalazila na južnim padinama Rujišta, k.341. Pošto nije bilo uspjelo zadržati 5.bojnu u Selištu, ista je produljila prema Mostaru, sa njom se je izmiješala 3.bojna o.z., malo kasnije 3.bojna 2.zdruga, a

najposlije 4. i 1.bojna o.z. Oko 19.00 sati ova masa je krajnjim zalaganjem stariješina zadržana na Vardi gdje su bojne prikupljene i svaka dobila novi zadatak: 1.bojna o.z. da brani stare položaje Žovnica–Varda–Rodoč, 3.bojna da se prikupi u Cimu, 4.bojna o.z. da zauzme stare postave Buna–Blagaj, 3.bojna 2.gor.zdruga otišla u sjeverni logor u Mostaru na odmor, a 5.bojna (Kapulica) otišla je obilazeći Mostar sa zapadne strane u Vran planinu, ne čekajući i ne primajući nikakve zapovjedi, 2.bojna 1.zdruga otišla je većim dielom pješke za Sarajevo, a manjim dielom ostala je u zapadnom logoru u Mostaru. 13 sat 4.bojne koja je bila upućena u razviđanje u Blatnicu nije se mogla odmah povući sa ostalim dielovima, već se je cijelu noć probijala kroz partizanske redove dok joj nije konačno uspjelo 6.II. ujutro da se probije u Mostar.

b) Područje Široki Brieg: Pred večer opaženo prebacivanje partizana istočno od Lisa, uz manje pripucavanje.

3.–Namjera: Obrana određene linije i razviđanja

Stanje u zraku: neprijateljski zrakoplovi mitraljizirali naše postave.

- **P**oostroooj se! – politički komesar je glasno naredio postrojavanje cijele jedanaeste dalmatinske biokovske

brigade. Bili su svi sa područja Biokova, sa jedne i druge strane – od Brele, Makarske do Ploča sa morske strane i od Imotskog, Vrgorca do Neretve sa druge strane. Postrojeni u četiri bataljuna brojali su oko 2 800 boraca, što je skoro duplo više u odnosu na studeni 1943. kad je brigada formirana. U međuvremenu je brigada stalno popunjavana zbog velikih borbenih gubitaka u borbama od Knina , preko otoka do Dubrovnika.

- U ime naroda! Osuđuju se trojica ... - digne pogled sa papira sa kojeg je htio pročitati presudu - ne smijemo ih nazvati borcima, pa ni imenom, jer su zanemarili strogu zapovijed. Dok se cijela brigada priprema za teške borbe koje nas očekuju, njih trojica su pobjegli. Pobjegli kući. Kao; vratiće se brzo. Pa zamislite vi da svi mi pobjegnemo na dan, dva kući. Do Neretve, do Makarske, Imotskog i što ti ja znam. Heej, ovo je vojska!.. A ne banda! Ovdje se gine! Zamislite da u sred borbe neki se sjete kako moraju na brzinu kući? Samo zato što je to na sat hoda – smota papir sa osudom i stavi ga u džep. Napravi izraz gađenja na licu i zapovijedi:
- Komandiri bataljuna! Iz svakog bataljuna po dvojica u streljački vod. Ako strijeljanje ne uspije, onda i streljački vod na liniju.

Presuda strijeljanjem se provela u najvećem miru i tišini. Nikakove reakcije ljudi. Bila je to demonstracija disciplinskih mjera. I bila je potrebna jer je puno novih ljudi koji nisu bili u ozbiljnijoj borbi. Pitanje je na što bi ličila bilo koja vojska na svijetu kad ne bi bilo strogih disciplinskih mjera. A posebno partizanska koja je u većinskom sastavu bila prisilno skupljena nakon početne jezgre. Pogotovo u zadnjih godinu dana. Svaki prolaz kroz neko naselje obavezno znači novačenje onih koji se nađu na putu ili po kućama. Vremenom borba čini svoje.

Vatreno krštenje pretvara svakog čovjeka u borca, naravno ako se preživi. A onda proradi prirodni nagon čovjeka lovca i ratnika. I borba postaje nešto prirodno i normalno. Kako inače objasniti one povike „ naprijed, juriš „ koji su očigledno poziv u smrt. Kako objasniti da u bitci vrijede neka druga pravila razmišljanja, da smrt više nije nešto bolno i strašno, nego sastavni dio življenja. Kao da će sutradan opet sve iz početka.

Četvrti je veljače, 1945.godine. Prije tri dana su svi krenuli iz Splita brodovima do Gradca i Podgore, a zatim preko snježnog Biokova. Ovi iz Podgore preko Kozica, a ovi iz Gradca preko Vrgorca. 11. dalmatinska brigada se sada nalazi u Hercegovini, u mjestu Vitina, gdje se pripremaju za prodor ka Mostaru sa zapadne strane, preko Širokog Brijega.

Nakon strijeljanja je naređen pokret za mjesto Buhovo ili kako se kaže po domaći „Boovo“, južno od mjesta Široki Brijeg. U Buhovu se organizira napad smjerom Buhovo – Turčinovići – Pribinovići - Široki Brijeg. A zatim za Mostar. Putem za Buhovo im se pridružila i tenkovska četa 1.Tenkovske brigade.

U zoru, 6.veljače 1945., sa prvim zrakama sunca su avioni sa Visa označili početak napada na pravcu za Široki Brijeg. Čim su se četiri lovca – bombardera pojavili na obzorju to je bio znak za topništvo kako može početi sa salvama na obrambene položaje oko Širokog koje su držali ustaše i Nijemci. Tlo se treslo i frcala je zrakom crvenkasta zemlja pomiješana sa kamenčićima i čeličnim gelerima. Tuklo se na obje strane. Ali sa partizanske deset puta više. Stabla masline, nara i trešanja su letjeli zrakom kao da ih je neka velika metla pomicala sa zemlje i vojnik se mogao sakriti od pogotka letećeg kamenja i granja samo ako je bio u rovu u zemlji. Očišćeni teren je pogodovao napadačima jer su napredovali sa tenkovima koji su gazili rovove rujući po njima i time su se branioci dodatno plašili zatrpavanja u rovu te su iskakali iz rova u rov. Obrana se koncentrirala izvan naselja u rovovima, jer su kuće građene od kamena koji od pogotka se mrvili i frkali kao i meci i geleri. Tako da je ludost očekivati zaštitu unutar kamene kuće. Protutenkovski topovi su bili polovično efikasni a pješadijski napadi su išli jedan za drugim. Borbe su se odvijale od kuće do kuće, od „vrtla do vrtla“. Put borbi je tako

postavljen da je malo praznog prostora, a opet nije naselje cijelim putem. Krajem dana su napadačke jedinice 11.dalmatinske brigade prošli Turčinoviće, Kočerin i došli do zadnje linije pred Širokim Brijegom sa zapadne strane – rijeke Lištice. Rijeka Lištica je okruživala brijeg – Široki Brijeg. Po tom brijegu je mjesto i dobilo ime. Na Brijegu je dominirao franjevački samostan, crkva i gimnazija. Brijeg je dominirao nad mjestom. Sa njega su se vidjeli svi prilazi i putovi u i oko mjesta. Sa taktičkog gledišta tko dominira brijegom i samostanom - taj dominira mjestom i putovima. Mještani su se aktivno uključili u obranu od partizana zajedno sa franjevcima iz samostana. Njemački 370. puk i ostale ustaško-domobranske snage, njih oko 6.000 vojnika, pripremili su Široki Brijeg za odsudnu bitku. Naročito su dobro utvrdili sa zidanim bunkerima Cigansko i Šuvarevo brdo, Oklaj, Lončare, Liše i Knežpolje. U samom gradu su sve jače građene i veće objekte pretvorili u utvrde, kao Duhansku stanicu, Purino brdo i Brijeg gdje su se nalazili samostan i crkva. Objekti su dobro građeni od armiranog betona, a zgrade su, prozori i drugi otvori, pretvoreni u puškarnice, uključujući i zgradu samostana i crkve. Okolo su bila minska polja i višeredna bodljikava žica.

Predaje nije bilo ni u primisli. Bila je to borba za sve ili ništa.

7.veljače je bio dan odluke. Nakon bitaka prethodnog dana popravljala su se ili formirala mitraljeska gnijezda na obje

strane. Ključni utvrđeni položaj je bio samostan i njega su držali Nijemci 9.čete 370. puka.

Noć je korištena partizanima za pripremanje napada, a suprotnoj strani za pripremanje obrane.

Josip je dobio zaduženje da prati teški mitraljez. Trojica boraca su trebali iskopati rov za mitraljesko gnijezdo i obložiti ga sa nekom zaštitom, najbolje sa kakvim velikim kamenjem i komadima, čak trupcima drveća. Sve su to njih trojica radila u ležećem položaju sa malim vojnim ašovčićima. Sve je moralo biti rađeno što tiše kako ne bi privukli pozornost obrane i njihovih mitraljeza. Svako malo su ispaljivane svjetleće rakete sa strane i jedne i druge, i jedni i drugi su se bojali iznenadnog napada. Iako je rijeka razdvajala obranu i napad, nije bila toliko velika da onemogućava prijelaz.

- Kopajte momci! Što dublje, to bolje. Na zaštiti ne treba štedjeti – najstariji od trojice, Vice iz Runovića, je zaštitnički savjetovao drugove borce.
- Kad počne frcati ovaj hrvatski kamen, isto ti je kao da meci fijuču i noževi lete – uključi se i Mate iz Podosoja kod Runovića kao što je i Slivno odakle je Josip. Sva trojica iz iste općine.
- Ovaj ašovčić mi nije jednom glavu spasio. Što kopanjem po zemlji, što u hrvanju. U tuči je bolji od bajuneta.

Bajunet zabiješ među rebra i ako ga ne možeš izvaditi-gotov si, kao da si gol. Ali ašovčić, braco, kao sjekira ili čekić, uvijek u ruci i ne prašta – Vice je i najduže u partizanima od njih trojice i prošao je borbe od Dubrovnika do Knina. - Zato drugovi, neka vam je ašovčić uvijek za pasom – savjet zlata vrijedan.

Nakon sat vremena kopanja iskopali su rov dubine dobrih jedan metar i širine dva. Spremili su do sebe kutiju sa municijom za mitraljez, namjestili teški mitraljez, dobro se okružili iskopanom zemljom i sjeli kako bi se odmorili.

- Joso! Drži oči gore dok mi ispušimo – Vice naredi Josipu, čučne, nasloni se leđima o rov i izvadi duhan pa počne motati.
- Ujutro opet krećemo sa napadima. Bit će gadno. Sutra Brijeg mora pasti. Možda bi pao i danas da nije došla pomoć iz Mostara kod Knežpolja. Čuo sam da su naši došli u sred Širokog kad su im iza leđa došle ustaše i jedva su se izvukli.

Iz nekog od susjednih partizanskih položaja se čuju uzvici prema brijegu:

- Predajte se Hrvati! I ovdje su Hrvati! Nemoj da ginemo!

A sa druge su odgovarali:

- Predajte se vi! Ustaše se ne predaju!

Partizani uvjeravaju:

- Šta vam je ljudi? Za koga ginete, izgubili ste rat!
- Pravi Hrvat kapu i vjeru ne mijenja! – ustaše su odgovarale i nakon toga počeli pucati nasumično iz sveg oružja, ali kratko, tek jedan rafal. Time se dovikivanje i završilo.
- Budale! – Vice prokomentira dovikivanje otpuhujući dim i doda cigaretu Mati da i on otpuhne.
- Predali bi se oni da nemaju krvi na rukama... - nastavi Vice.

Josip je šutio. Pade mu na pamet brat Danko. „Tko zna što je sa njim. „ Zadnji put ga je vidio u Vinkovcima. Imao je „U“ na kapi. Misli su se rojile:

“ Mladić. Dvadeset godina. Ustaše su bile glavne. Cure su se lijepile. Što mladiću više treba. Tko zna, možda bih i ja s njim, ali dvoje djece male i žena. Treba na njih misliti i hraniti ih. A i ovako ih ne hranim, ali što ćeš, sad je sila i šuti. Valjda će se žena nekako snaći. Kod sestre je u Vukovaru. Valjda je tamo mirnije nego ovdje. Ako ništa drugo, u Slavoniji je. Tamo nema gladi.“

Opet pomisli na brata: „Samo neka nije okrvavio ruke. Ostalo ćemo već nekako valjda srediti... Ako je živ.“

Avioni su u zoru najavili napad. Išli su u valovima po četiri komada. Pedeset do šezdeset aviona sa Visa i iz Italije. Ispod njih je topništvo tuklo. Meta su bile utvrde u Širokom. Po topničkoj pripremi idu tenkovi. Lagano u pratnji partizanskih boraca. Čišćenje protutenkovskih mina je usporavalo prodor. Metar po metar. Na streljivu se nije štedjelo. Samo avioni su napravili 127 letova i utrošili 186 zračnih bombi, 106 raketa i 67.410 topovsko-mitraljeskih zrna.

Do deset ujutro se linije nisu pomakle. Tek kad su avioni osmi put uspješno raketirali toranj samostana sa mitraljeskim gnijezdom stvoreni su uvjeti za efikasniji napad partizana.

- Juriš! – čulo iz partizanskih redova čim je prestao raditi mitraljez sa tornja.
- Hajmo i mi! – Vice podigne Josu i Matu iz rova u juriš.

Ali nisu daleko dospjeli. Čim su izašli iz rova, koji ih je uspješno čuvao, dofijuče minobacačka granata i eksplodira pokraj njih. Granata se raspršila u nebrojeno sitnih gelerčića. Sva trojica su pogođena pali na zemlju. Josip je najbolje prošao jer su Mate i Vice bili na putanji između njega i granate i primili najveći dio gelera. Oni su pali i nisu se micali.

„Gotovi su. A i ja ću ako ne dođe bolničar.“ Pogleda dolje sebi u međunožje. „ Uuu... života ti... što je krvi iz mene. Ne znam ni što mi je pogođeno. Stomak, noga, jaja ? Sve me boli. „

Poviče koliko je mogao:

- Bolničar! Bolničar! Pogođen sam!

Dotrči odnekud iz rovova i između razbacanog kamenja i bolničar Stipe.

- Drži se junače! Sad ćemo mi to srediti. Šta je sa ovom dvojicom kraj tebe? – bolničar se prvo prihvati Josipa. Bolničarsko pravilo broj jedan; gledaj prvo onoga za kojeg znaš da je živ. I drugo pravilo; zapričaj ranjenika kako bi mu odvratilo misli od najgoreg.
- Oni su od iste granate dobili. Ali izgleda da su primili većinu gelera i zaštitili me - tješio se Josip i odgovarao bolno.
- Dobro je ... crijeva su ti na mjestu ... samo si izrezan po stomaku...
- Odakle onda tolika krv? – upita Josip u čudu, poslije početnog šoka, bol je postajao sve jači.
- Reci mi samo,.. imaš li djece? – upita bolničar i okrene se leđima tako da zapriječi pogled Josipu na međunožje.
- Imam dvojeeee – uz bolnu grimasu sjeti se Josip svojih momaka. Ante od deset i Ivana, sad već dvije godine,

- Sreća tvoja! To će ti biti dosta. Na vrijeme si sve obavio!
Sa ovim što ti je ostalo od jaja teško ćeš treće napraviti.
Ali ne sekiraj se, ostat ćeš živ i doživjeti duboku starost.

U tom trenutku ranjeniku sijevne šok na muški ego te bol koja je bila prejaka i Josip utone u nesvijest.

Anđeli su ga poštedjeli svoje svirke ovaj puta.

POVLAČENJE

- 12. travanj 1945. Vukovar*
- 13. travanj 1945. Vinkovci*
- 13. travanj 1945. Beč*
- 17. travanj 1945. Đakovo*
- 21. travanj 1945. Slavonski Brod*
- 28. travanj 1845. München*
- 30. travanj 1945. Hitler mrtav*
- 2. svibanj 1945. Trst*
- 5. svibanj 1945. Berlin*
- 5. svibanj 1945. Sisak*
- 5. svibanj 1945. Ljubljana*
- 6. svibanj 1945. Karlovac*
- 7. svibanj 1945. Rijeka*
- 8. svibanj 1945. Zagreb*
- 8. svibanj 1945. Kapitulacija Njemačke*
- 14. svibanj 1945. Bleiburg*

Ispred vinkovačke bolnice su vojnici okupili konjske zaprege koje su mogli skupiti u gradu i okolici. Svi vojni ranjenici iz vinkovačke bolnice su se smjestili kako su mogli i pripremili za transport. Oni koji nisu mogli na noge su dobili mjesto u konjskim zapregama, oni koji su mogli hodati su hodali ako nisu mogli drugačije. Kolona je krenula putem preko Ivankova,

Mikanovaca, Strizivojne prema Brodu. Oni koji su pitali za željeznički transport su dobili odgovor kako je na vagone natovareno teško oružje i vojska, uglavnom Nijemci, i zadnji vlak je otišao već ujutro tog dana parajući pragove za sobom na putu bez povratka. U bolesničkoj koloni je vladao mir i tuga koja se mogla opipati. Dvanaesti je travanj 1945.godine, vojska je napustila položaje i prepustila Vinkovce, Vukovar i Županju nadolazećim partizanima koji će ući u ta mjesta već danas ili sutradan. Crta obrane se pomiče prema Brodu.

Takova kolona je već bila viđena kad su se naseljeni Nijemci selili za Njemačku prošle jeseni. Naime, već tada su Nijemci trezveno zaključili kako se gubi rat i nema opstanka za većinu angažiranih folksdojčera. Tek rijetki su odlučili ostati i izazvati sudbinu, nadajući se kako se nisu nekome zamjerali. Počeli su se praviti spiskovi imovine i ljudi. Zapisani su svi koji su htjeli ići zajedno sa imovinom koju su nosili i imovinom koju ostavljaju. Što je moglo koristiti vojsci, hrana obavezno, je dano vojsci a ostalo je prepušteno. Prepušteno onima koji ostaju. A sirotinje koliko hoćeš. Bilo je dosta izbjeglica iz Like, Bosne i Hercegovine koji su tijekom cijelog rata bježali iz krajeva gdje su četnici harali pa su se oni useljavali u napuštene njemačke kuće. Također, tijekom rata su u Slavoniju dolazili na rad za hranu iz siromašnijih krajeva u žetvu i berbu kukuruza. Glad i nestašica, kao i manjak radne snage u ratno vrijeme su normalne pojave.

Sada je došao red i na Hrvate, domaće i izbjeglice. Obitelji vojnika, uglavnom ustaša, i dužnosnika Nezavisne Države Hrvatske su pakirali najnužnije i kako su mogli krenuli na put u nepoznato. Uglavnom konjskom zapregom, vrlo rijetki samovozom (ili vozilom) i dosta njih pješke. Pješaka će biti sve više kako će kolona odmicati jer će vozila ostajati bez goriva, a stoka će ostajati bez hrane i vode.

U koloni se našao i ranjeni, u gips umotan Danko Prgomet. U bolnici je od siječnja zbog višestrukog ranjavanja na Srijemskom frontu kod Komletinaca Napunio je tri mjeseca bolnice i još nije ozdravio. U normalnim okolnostima bi mu trebalo bar još mjesec dana mirovanja s obzirom na njegove godine - dvadesetkojigodišnjak. Najopasnija mu je povreda lom kuka zbog kojeg još nije sposoban dugo hodati jer hoda uz pomoć štaka. Lom potkoljenice je koliko-toliko zaliječen, kao i ranjene mošnje, ali ne i za višednevno hodanje. Zato su ga smjestili na zapregu. Ne može ni sjediti u savijenom položaju zbog kuka, najbolje mu je u ispruženom ili ležećem stavu. Ispraća ga brata Josipa žena Marija okružena sa tri dječaka. Najmlađi je dvoipolgodisnji sin Ivan, drugi sin je sedmogodisnji Ante, i najmlađi brat Josipov i Dankov - desetogodisnji Petar. U Marije suza suzu stiže dok u naručju drži najmanje dijete. Prije dvije godine joj je nestao muž Josip na putu za Sarajevo a sada će ostati i bez brata mu, jedine uzdanice za daljnji život.

- Ajme meni, što ću ja jedna i sama sa nejačadi? – jecala je Marija držeći se za ruku Danku koji ju je tješio.
- Marija, najbolje ti je da ostaneš, ako ništa drugo a ono radi djece. Snađi se kako znaš i neka ti je dragi Bog na pomoći. Moli se za mene da živ ostanem i vratim se pomoći ti – jedva je suzdržavao da mu suze ne krenu – svašta se priča. Možda se i vratimo sa Amerikancima, crnim vragom, tko će ga znati. Jeli ove godine, na godinu ili za pet. Samo neka ostanem živ.

Obrati se najmlađem bratu Petru:

- Petre, brate moj, ti si nam sada najstariji, ti si glava kuće. Čuvaj djecu i bratovu ženu jer su ti oni sada jedina krv tvoja.

Možemo li zamisliti koje su se misli rojile u glavi desetogodišnjaka kojemu se ostavlja takova poruka i koji je jedino mogao jecajući odgovoriti u suzama:

- Hoću, brate! Hoću! Vrati se brzo! - ne shvaćajući što se uopće zbiva, što znači ova kolona puna jada i crnine rata.

Nakon par kilometara opraštanja kroz ulice Vinkovaca i Neudorfa, njemačkog sela uz Vinkovce gdje je Marija dobila njemačku kuću na korištenje prošle jeseni kad su Nijemci

odlazili, rastali su se u suzama Danko i Marija sa djecom kao i mnogi poput njih u istoj koloni. Vojnici sa roditeljima i rodbina sa rodbinom. Kolona tuge, jada i plača. I nade.

*

U Brodu je bolesnička kolona rasformirana i smještena u vojarnu kako bi nastavili liječenje. Ali ni to nije dugo trajalo, šest dana. Dvadesetog travnja 1945.godine su partizani ušli u Brod. Dan prije je opet formirana bolnička kolona i opet se ponovila slika suza i jada kao na izlasku iz Vinkovaca, ovaj puta sa brođanima. Kolona je ispunjavala cestu koja je vodila prema Zagrebu. U koloni iz Slavonije su sada prevladavali pristigli Hrvati iz cijele Bosne i Hercegovine koji su do zadnjeg trena prelazili most preko Save koji je srušen devetnaestog kada su partizani ušli u Bosanski Brod. U prekosavskoj koloni su prevladavale obitelji vojnika - žene sa djecom. Kako je kolona napredovala bilo je sve više i vojske koja se povlačila. Nijemaca je bilo sve manje jer su se oni prvi povlačili i uglavnom motorizirano. A kada su nailazili putem kolona se micala u stranu kako bi ih propustila. Povremeno su nadlijetali partizanski i ruski avioni i pucali iz mitraljeza po koloni, a ako je bilo vojnih vozila tada su ispuštali i bombe koje su više pravile civilne štete i žrtve nego vojne. Tako da je putem bilo dosta

prevrnute zaprege i rasipane odjeće, stvari i sitnog namještaja. Mrtva tijela su gurana u pokrajnje kanale ako ih nije imao tko pokopati od rodbine na usputne njive. Nije bilo vremena za ceremonije. Svi su se žurili jer su grmljavine od granata i pucnjeva bili sve glasniji i bliži.

Zelenotravnati kanali pokraj cesta su puni vode od otopljenog zimskog snijega i proljetnih kiša. Sve više je bilo, iz raznoraznih razloga, napuštenih konja i krava koji su pasli uz put.

Navodno se kolona protezala do Njemačke. Danko je bio u zadnjim kilometrima. Sada je već bio sam na konju. U Brodu su mu skinuli i zadnji gips na vlastiti zahtjev kako bi mogao samostalnije brinuti o sebi iako je bio nezaliječen. Civili su bili sami sebi prepušteni, dok su se vojnici još koliko – toliko držali svojih formacija koje su bile sve manje i jedini im je zadatak bio štiti povlačenje. Povlačenje je postalo stihijsko i neorganizirano. Kako je kolona prolazila kroz koje novo naselje postajala je sve gušća. Sa novim izbjeglicama su dolazile i nove glasine. Bilo bi pretenciozno reći informacijama, jer se vojna situacija mijenjala iz sata u sat. Tako da je brujalo : „Partizani su tamo! Ne, sad su još bliže. Ubijaju. Jao onima koji su u uniformi. Berlin je pao. Zagreb je pao. Beč je pao. Nijemci formiraju novu liniju obrane. Ide se u protunapad. Amerikanci su u Sloveniji. Englezi su u Austriji. Rusi su na Dravi. Četnici su na Savi. Četnici su u koloni. Vode se borbe između ustaša i četnika u Bosni.

Potpisat će se sporazum sa Amerikancima. Zvonimirova linija. Vraćamo se. Ne vraćamo se...”

Negdje oko Sesveta, na ulazu u Zagreb, Danko je promijenio plan. Uvidio je kako su partizani sve bliže, a kolone sve gušće. Nije se mogao zamisliti u tuđini, a u Hrvatskoj mu ostaju roditelji i najbliži. Mislio se i razdirao kao i tisuće njih u koloni: „Bio sam u ustašama, ali nisam zla nikome učinio. Nisam ruke zakrvavio. Borio sam se za Hrvatsku, a sad bi ju ostavio.“ Uteg je bio sve teži: „Kako će ona djeca sa Marijom? Što je sa Josipom? Jeli živ? Roditelji?“

Odluči se na povratak. Ali ne u Slavoniju, nego za Dalmaciju, za Slivno. „Kod roditelja. Ako uspije i njih će u Slavoniju. Zajedno će lakše.“ Pred Sesvetama skrene na jug i nađe se u suprotnom smjeru od nadirućih ljudi. Sa svakim kilometrom u njemu je rastao i jačao duh povratka i ispravnosti odluke. Gledao je u lica nadolazećih i vidio samo strah i tugu iako nitko od izbjeglica nije znao ide li u spas ili zlo. Za sebe je Danko bio uvjeren kako on ide u nevolje i zlo. I bio je spreman. Donio je odluku. Odlučio je ići samo noću i izvan puteva. Nikome nije jasno zašto ide u suprotnom smjeru i postalo je već zamor lagati kako se vraća po obitelj, kako ovo, ono... Ostavi i konja, ne može se i o njemu brinuti. Odluči se ići pješice, štakajući, pa koliko traje da traje. Manje danju, više noću. Putem je lako našao civilnu odjeću i presvukao se. Dok je bio u koloni bilo je lakše u vojnoj odjeći, ali

u suprotnom smjeru i noću bolje je biti civil. Maknuo se sa glavnog puta i krenuo šumom. Znao je samo da njegov put vodi na jug. Nije znao kad je prošao frontu. Negdje iza Kapele je prestalo pucanje i granatiranje. Tada je već prestao i brojati dane. Bilo je pet, šest dana kako je sam u putu. Kroz Liku je bilo puno lakše, puna je šume i zaklona. U rancu je još uvijek imao nešto suha dvopeka i griza, još od Slavonije. Šaku griza bi skuhao svaki dan i to mu je bio glavni obrok. Kad je izašao iz Like i približavao se Kninu nailazio je i na prve trešnje koje su ga osvježavale i davale mu svježinu za put. Nije sa nikim kontaktirao i izbjegavao je naselja, a ako ih nije mogao izbjeći onda ih je prolazio noću jer su bila pusta. Nitko se nije usuđivao noću izlaziti iz kuća. Mrak je mogao svakoga progutati. Takva su bila vremena. Bilo je puno napuštenih kuća tako da je imao gdje danju prebivati i odmoriti. Sad je već viđao samo partizane na cestama. Izbjegavao ih je, nije se usuđivao izigravati nevinašce. Znao je kako bi prvo pitanje bilo ; gdje je ranjen.

Nakon dva tjedna od napuštanja kolone kod Zagreba učinilo mu se kako poznaje brdašca oko sebe. Prošao je Sinjsko polje i Peruču, Mosor i Biokovo na desno, Dinara za leđima, Cetina sve veća. Cista Velika, Cista Provo, Lovreč, Poljica, Podbablje, Podosoje, pa preko brda. I sa brda: pogled na Slivno. U zoru. Sa prvim zrakama svibanjskog sunca.

Danko će uvijek pričati kako se tada po drugi put rodio. Sa tim jutarnjim pogledom na rodno mjesto. Sada može i umrijeti, pomisli, ali se odmah sjeti kako drugi žive i čekaju ga. Treba živjeti.

Treba živjeti!

KRAJ RATA

Josip Prgomet - Iko je nakon ranjavanja u borbama za Široki Brijeg kao teži ranjenik prebačen u ratnu bolnicu na otok Vis. Tamo je bio na liječenju dok se nije bolnica prebacila u Split, do kraja travnja 1945.godine. Više nije sudjelovao u oružanim borbama nego je dobio dužnost vojnog skladištara u Splitu u nekoj od gradskih vojarni. Rat je završio i više nije bilo borbi u Dalmaciji nego se većina partizanskih boraca vraćala sa zadnjih borbenih ratišta sa sjevera zemlje - iz Slovenije i od Trsta.

Iako je Njemačka kapitulirala i objavljen je kraj rata to u stvarnosti nije značilo opću demobilizaciju. Vojska se nije raspuštala jer je bilo dosta posla u stvaranju nove države. Vojska je imala i dalje veliku važnost u počecima nove Jugoslavije. Počelo je čišćenje ostataka fašističkih bandi i domaćih izdajnika, zatim rješavanje situacije sa saveznicima oko podjele oslobođenog Trsta te formiranje narodne vlasti. Također je trebalo puno porušenog popraviti i izgraditi.

Josipa je srce vuklo ka Slavoniji jer su mu tamo ostali žena i djeca i najmlađi brat, pa i brat Danko o kojima nije ništa znao od kako je „odveden“ u partizane. Nije imao kontakta pa time ni

vijesti. Takvo je bilo vrijeme. Poštanski promet još nije bio uspostavljen.

Negdje početkom lipnja dobije dopust i vojnički prijevoz – džip iz savezničke tehničke pomoći, kao još nepotpuno zaliječeni borac, kako bi posjetio Slivno i roditelje. Odluči ih poći vidjeti prije nego se otputi za Slavoniju, a to će biti čim dobije odobrenje.

Od Splita do Slivna ima kojih stotinjak kilometara kamenoga puta i vožnja po lijepom, suhom i sunčanom vremenu je bila veoma ugodna za Josipa koji se sam vozio. Osjećao se samozadovoljno jer je rat završio i on se našao na pravoj strani – pobjedničkoj. Nije ni slutio koliko će to značiti za obitelj u burnim poratnim godinama prebrojavanja podobnih i nepodobnih. Znao je samo kako ga vojna služba ne zanima. On je oduvijek bio radnik. Od rudnika u Belgiji, preko slavonskih polja do ciglana tuđih i svoje. Ali posao mu nije bio u prvom planu. Sada je obitelj i okupljanje prva misao.

U Slivno je došao u popodnevnim satima. Prašio se put za vozilom i žene koje su radile po malim ograđenim vrtovima, a radile su sve iz sela jer je vrijeme sadnje i plijevljenja, su stale sa poslom kako bi vidjele tko to praši putem. Josip nije imao namjeru zaustavljati se i pozdravljati se putem nego je vozio ravno svome kamenom domu i zaustavio se tik pred ulaznim vratima. Odmah dotrči stara majka Manda iz vrta i kad ga

prepozna počne majčina sreća. Suze radosnice su lijevale niz majčino lice dok je grlila najstarijeg sina. Odnekud dotrča i otac Iko:

- Hajde, ženo Božja, što si se rasplakala? Bogu hvala, živ je.

Josip pomisli kako im neće spominjati za ranjavanje. "Bolje da što manje znaju. A ni mjesto nije baš zgodno za spominjanje."

- Neka si se ti nama vratio. Samo ovaj puta nemamo kako proslaviti, osim vodom hladnom. Sve nam vojska odnijela. A i da ne ureknemo kao zadnji puta kada su nam te odveli nakon janjca – otac je suzdržavao suze grleći sina.

U selu je bilo kuća i partizanskih i ustaškodomobrarskih vojnika. Pozdraviti Josipa su došli i jedni i drugi. Pitalo se za svoje, zna li se što o njima, kad će rat biti gotov i ljudi se kućama vratiti. Josip je prvi koji je došao od objave kraja rata i najvjerojatnije nosi prvi glas da je rat gotov. Barem sat vremena je trajalo susjedsko pozdravljanje dok nisu ostali Prgometi sami na dvorištu.

- Hajdete ljudi, dosta je bilo, ostajem do zore i hoću sa svojim biti. Nikoga iz sela nisam skoro vidio ni čuo tako da nemam novosti. Nema slavlja ovaj puta – prekine

Josip susjedsko pozdravljanje nakon sat vremena. Još uvijek nije bio na čisto za zadnji boravak koji je završio odvođenjem u partizane jeli to bilo dojavljivanje ili slučaj tako da nije imao apsolutno povjerenje u mještane i to je otvoreno pokazivao.

Josip iz džipa izvadi komad vojničkog kruha i pruži majci:

- Hajdemo nešto pregristi. Putujem cijeli dan. Došao sam vidjeti se prije nego opet odem za Slavoniju tražiti ženu i djecu.
- Uđi, uđi, sine! – majka mu otvori vrata jedva čekajući da uđu u kuću. Bilo je i novosti koje nisu bile za javnost. Za Danka nitko u selu ne zna da je došao. Bilo je to vrijeme kad se ne zna otkuda vjetar puše, barem što se tiče ljudi, povjerenja i koristoljublja te spašavanja žive glave. Ni brat bratu nije mogao vjerovati ako se postavi pitanje glave. Tako je stari Iko davao znak ženi Mandi kako ne bi spominjala Danka dok ne ispitaju situaciju i Josipovo razmišljanje.“ Tko zna što je vojska od njega napravila.“ Znao je reći stari Iko, šezdesetogodišnjak, za svoju djecu.
- Imaš li kakovih novosti o Danku, o ženi i djeci? – započe ispitivanje situacije majka Manda kad su sjeli jesti. Manda iznese sira i onog kruha što ga je donio Josip.

- Na kojoj si fronti bio, gdje si se borio? – stari Iko se smrkne na ženu dajući joj do znanja da ne brza i pokuša postepeno prelaziti na važnije vijesti.
- Ma pusti borbu, ćaća! – promeškolji se Josip zbog rane u međunožju u sjedećem položaju koji je bio pomalo neugodan, pogotovo nakon duge i neudobne vožnje po neravnom putu. Najradije bi legao i raširio noge. Tako i napravi, podiže se sa stolca držeći zalogaj sira u kruhu, i legne na ležaj u kutu, Isti onaj sa kojeg su ga zadnji puta odveli. Kad se namjesti, nastavi:
- Bio sam ti u borbama od Dubrovnika do Hercegovine i Knina, na vrh glave mi je krvi i metaka. Samo razmišljam o ženi i djeci, a ne o borbi. Čim me puste idem za Slavoniju. Tko zna što je sa njima, jesu li živi, imaju li što jesti – namjerno prešuti ranjavanje jer je odlučio kako roditeljima o tome neće reći ni riječi.
- Što će biti sa ustašama koje zarobe sad kad je završio rat? – upita majka ne dajući se utišati i pored muževog namigivanja.
- A što će biti? Ko je krvav, otići će mu glava. Što drugo? A tko nije ide u zatvor, ali takvih će malo biti. E, da mi je znati što je sa Dankom! I on mi ne izlazi iz glave – uzdahne Josip ne sluteći kako je blizu saznanja. Čuo je od

boraca koji su dolazili iz Slovenije o kolonama zarobljenih ustaša i domobrana. A čuo je i kako se kolone prorjeđuju na putu do odredišta. Partizani se osvećuju. Nema kuće u kojoj nije bilo žrtava rata.

Do sobe sa ognjištem je štala za stoku. Isti zid. U toplije doba, i ako ne pada kiša, stoka je noćivala vani pa tako i tih prvolipanjanskih dana. U hrpi sijena u uglu te štale je svoje sklonište imao Danko. Kako je došao živio je u potaji kako bi mogao čekati trenutak za bijeg ili predaju. Što treće, znao je da se ustaški staž neće neplaćeno zaboraviti. Nitko u selu nije ga ni vidio ni čuo. Roditelji su stražarili i pazili na njega. Kroz zid se sve čulo iz sobe u štalu i teško je zamisliti što je sve Danko osjećao čuvši brata. „Živ je!“ - Bila je glavna misao, skoro krik. Bio je sretan, vjerovao je u brata i njegovu pomoć. Ako ništa, umrijet će sretan zbog saznanja kako se ima tko pobrinuti za Mariju i djecu. Pogledavao je stalno prema van očekujući kad će više sunce zaći i nastati sumrak te se onda vidjeti sa bratom.

*

Mrak je još uvijek bio kad se džip u dvorištu Prgometovih pokrenuo. Ovaj puta je vozio dvojicu. Dvojicu braće. Josipa i Danka. Danko je i dalje bio skriven. Pod vojničkom dekom se šćućurio na suvozačevom mjestu pod sjedalom. Nije se pokazivao dok nisu došli do Makarske. Sinoć su se pošteno izgrlili od zadovoljstva što su se osvjedočili jedan u drugoga. Nisu znali jedan za drugoga, tko je živ ,a tko nije. Odmah je Josip rekao da Danko ide sa njim u Split i kako će mu tamo riješiti „ustašluk“. Prijavit će se u partizane i na osnovu bratovog staža u partizanima, i njegovih rana iz borbe velika je prilika kako će se sve zataškati, ako nije činio zločine pa da postoji nekakva tjeratica za njim. A Danko ga je uvjeravao kako se zbog toga ne mora brinuti. Uz to mu je objasnio kako se Josipova žena Marija snašla u Vinkovcima. Uspjela je dogovoriti kuću njemačkih izbjeglica u Neudorfu, ili Vinkovačkom Novom Selu, naselju Nijemaca kraj Vinkovaca i sad tamo živi sa djecom. U Vinogradskoj ulici. To je bilo saznanje koje je Josipu dalo krila.

Džip je davao sve od sebe na putu za Split.

*

U Splitu se sve odvijalo po planu. Josip je imao velikih zasluga i bez posebnih pitanja je Danko prijavljen u NOVJ – narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije. Odmah je poslan na front prema Trstu. Trebao je odslužiti dvije godine vojnog roka. Za to vrijeme će biti pod strogim nadzorom kako ne bi politički zastranio. Na putu za Trst će saznati koliko je imao sreće što je kod Sesveta izašao iz kolone i otišao prema jugu a ne prema sjeveru. Odlučio je kako se neće igrati sa sudbinom i ići za Vinkovce te riskirati da ga tamo netko ne prepozna iz ustaških dan i zbog toga mu napravi probleme.

Na proljeće 1946.godine će i Josip dobiti dopust te otići u Slavoniju svojim. Naravno, kako je prije toga proradila i pošta te je Marija dobila pismo od muža i saznala kako će biti života, samo treba još malo izdržati. Josip je zbog ranjavanja dobio vojnu mirovinu i vratio se u vinkovački kraj, u Vinkovačko Novo Selo, bivši Neudorf. Nekad većinsko njemačko selo, a sad naseljeničko. Njemačke kuće i zemlju su dobili po zaslugama naseljenici od Dalmacije, Bosne i Hercegovine, preko Korduna, Banije i Like do Zagorja.

NOVO „N O V O“ DOBA

(Vinkovačke) Novosti 39/65
1.listopada 1965.godine

Drugi plenum CK SKH o privrednoj reformi

Iako su dva mjeseca za provođenje privredne reforme, a još više za sagledavanje dosada postignutih rezultata, prilično kratko razdoblje, dosadašnja aktivnost u provođenju zacrtane politike može se pozitivno ocijeniti. to je suština zaključaka drugog plenuma ck skh koji je raspravljao o provođenju privredne reforme i teškoćama koje treba još riješiti u izgradnji novog privrednog sistema.

Upravo to posljednje, izgradnju sistema, treba shvatiti kao dugotrajan proces koji je sadašnjim mjerama tek otvoren i traži ne samo određene promjene u djelovanju i ponašanju nosilaca privrednog života, već također izgradnju i promjenu društveno-ekonomskog mehanizma. Zato bi u ovom času svaki osjećaj samozadovoljstva bio u podjednakoj mjeri opasan kao i prestanak nastojanja svih zainteresiranih u daljnjem provođenju reforme.

Gotovo sigurno – rečeno je na plenumu – broj problema i teškoća koje još treba riješiti nije mnogo manji od onoga što se uspjelo dosad. Evo nekih; u nastojanju da što efikasnije privređuju, radne organizacije su se dosada pravilno orijentirale na vlastite rezerve, ali mnogo veća rezerva koja se kriju u razvijenoj podjeli rada i specijalizaciji među poduzećima ostala je još nedovoljno uočena i još manje iskorištena. A upravo o tome ovisi rješavanje novih pitanja odnosa u cijenama, snabdijevanju sirovinama, koordinaciji, proizvodnji i daljnjeg razvoja. Njih - zaključili su delegati – ne mogu

rješavati poduzeća bez čvršćeg povezivanja u jedinstven proces od onih koji daju sirovine do finalnih proizvođača. Lokalna anarhija ostala je dosad najveća prepreka takvoj orijentaciji.

Ostati samo na aktivnosti radnih organizacija bilo bi jednostrano. U društveno-ekonomskom mehanizmu treba dalje revidirati i dovesti do kraja započete pozitivne procese. Najaktualnije pitanje ovog časa je devizni režim. O tome kako će se riješiti utjecaj radnih organizacija na tokove deviza u velikoj mjeri ovisit će pozitivni efekti čitave privredne reforme.

Preljevanje investicionih sredstava iz fondova društveno političkih zajednica u kreditne fondove poslovnih banaka samo je prva faza u procesu deetatizacije raspolaganja sredstvima akumuliranih u privredi. Proces prenošenja proširene reprodukcije na neposredne proizvođače zahtijeva daljnje sistematske promjene u tretmanu kamata na poslovne fondove, na kredite za ulaganja u pojedine društveno interesantne ili manje rentabilne privredne grane. O svemu tome ovisi u velikoj mjeri sistem cijena jer sadašnja situacija zamrzavanja može i treba da se shvati jedino kao mjera prelaznog razdoblja nakon kojeg treba da u privrednom životu slobodnije zavladaju zakoni ponude i potražnje. O svim tim mjerama ovisi kakav će interes naći proizvodne organizacije da povećaju produktivnost rada. Posebno mjesto u čitavom sklopu mjera dobiva novi karakter društvenih planova koji već za sljedeću godinu treba da pomognu privredi u racionalizaciji proizvodnje i efikasnije upotrebe vlastitih i centraliziranih investicionih sredstava.

Privredna reforma nesumnjivo je kritika dosadašnjeg ekstenzivnog razvoja društvenih službi. Ona je inicirala potrebu za napuštanje birokratskog budžetskog financiranja tih službi. Procesi nagrađivanja prema rezultatima rada, stimulans su za unutarnju racionalizaciju i bolju organizaciju – tek su u

početnoj fazi. Upravo razvoj tercijarnih djelatnosti u tom smjeru pridonijet će da se prestane s tretiranjem društvenih službi kao suvišnog tereta privrede i nečeg odvojenog od cjelokupnog društvenog sistema. Isti kriterij i vrednovanje rezultata rada izjednačit će radne ljude u zdravstvu i drugim djelatnostima s radnicima u privrednim organizacijama.

Plenum je, također, odgovorio na pitanje tko treba biti nosilac daljnje izgradnje i provođenje privrednog sistema. To su prije svih neposredni proizvođači, to su poduzeća i njihove asocijacije, i svestrana pomoć naučnih ustanova, privrednih komora, Sindikata i organa upravljanja. Buduća kretanja treba fundirati na teoretskim i naučnim osnovama i provjeravati ih svakodnevno u neposrednoj praksi. Upravo takva orijentacija traži drugačiju povezanost i suradnju svih onih koji privrednu reformu prihvataju kao dio svog poslovanja i nastojanja za uspješnije uklapanje u nacionalnu i svjetsku ekonomiju.

Plenum je naročito podvukao golemo značenje što šireg uključivanja svih radnih ljudi u privredi i svim vanprivrednim djelatnostima u razmatranju problema i donošenja odluka. Konačno, ocjenjujući doprinos Plenuma provođenju privredne reforme može se reći da je to bilo pravovremeno sumiranje rezultata i usmjeravanje kretanja u posve određenom smjeru.

Božić je 1965.godine. U mjestu koje se nakon rata naziva Vinkovačko Novo Selo, bivši Neudorf, za božićnim ručkom se okupila obitelj Prgomet. Prošlo je dvadeset godina od rata, tadašnja djeca sad su odrasli ljudi, tu je i unuča.

Okupila se obitelj Ike Prgometa na svečani ručak za najveći katolički obiteljski blagdan. Za stolom sjede pedesetčetverogodišnji otac kuće, kojeg svi, sa kojima je na ti, zovu Iko, najstariji sin Ante, dvadeset i sedam godina, i kraj njega mu žena Danica mu sa jednogodišnjom kćeri Snježanom u naručju, prvim unučetom u Prgometa, i najmlađi, dvadeset i dvije godine, Ivan, te gazdarica kuće Marija, vjerna žena Josipova.

Na blagdanskome stolu se nalazi i tanjurić sa zelenim žitom visine petnaestak centimetara u koji su ubodene tri svijeće. To je prastari božićni običaj. Sad, je li samo hrvatski ili i šire, tko zna. Najstariji Iko pripaljuje svijeće i određuje čemu je koja svijeća namijenjena:

- Evo, neka ova bude za zdravlje, to je najvažnije – pripali prvu svijeću šibicom, pa počne pripaljavati sljedeću – ova neka bude za pokojne. Njima zahvaljujemo što smo ovakvi kakvi smo i što nas ima. I treća, ne i najmanje važna, neka bude za blago, u štali i na njivi.

Ugasi šibicu, pomakne tanjurić ka sredini stola i pozove sve:

- Hajdemo se pomoliti svi skupa. U ime oca ...

Svi se prekriže, a majka Marija povede molitvu sa „Oče naš, koji jesi ...“

Po molitvi se nasipa u tanjure juha i započne nevezana priča. Ivan je dan prije došao vlakom iz Zagreba gdje studira na Medicinskom fakultetu. Prvu godinu je studirao u Sarajevu, ali se prebacio čim je mogao u Zagreb.

- Jeste li vidjeli novi željeznički kolodvor? Veći je nego u Zagrebu – tih dana je svečano otvoren željeznički kolodvor u Vinkovcima koji su bili najveće željezničko čvorište u Jugoslaviji, kad se kaže najveće misli se na najveći promet jer su se tu križali putovi Zagreb – Beograd i za Bosnu.
- Na njemu sam finih para zaradio – nadoveže se Ante.

Ante već više od godinu dana vozi kamion, talijanski OM, „sa Perkins motorom“, kako je volio naglasiti – dok se gradio, svaki dan je bila bar jedna „tura“, ili vožnja, na gradilište.

- Znači, isplatio se posao sa kamionom – upita potvrdno Ivan – nije ti žao što si prodao bicikl i motor i kupio kamion.

Prije godinu dana je Ante radio kao mehaničar u vinkovačkom poduzeću Poljostroj za prodaju i servis vozila. Poduzetnički duh, koji mu je ili urođen ili se razvio stalnim radom uz oca i mater, ga je vodio i dalje i više. Kaže :“Želio je biti svoj gazda, želio je više“. Kako objasniti što tjera čovjeka da bude poduzetnik. Ne može se samo reći „želio je više novca“, jer takovi ljudi najčešće

i kad zarade puno novca - opet rade. Ante je odlučio i rasproda sve što je imao, bicikl i motocikl, kako bi skupio novce za kamion i postao „privatnik“ , kako se govorilo u vrijeme dok je sva privreda bila državna. Bila su samo tri motocikla na području Vinkovaca te 1964.godine. Iz toga se može zaključiti kako su Prgometi bili dobrostojeći kad su mogli investirati u motor, ali ipak ne toliko da su mogli kupiti kamion bez dodatno posuđenih novaca što ih je lko našao u rodbine. Tako skupe sve novce koje su mogli i Ante kupi polovni kamion u Njemačkoj – talijanski OM, i postane jedan od prvih autoprijevoznika u širem kraju.

- Ne žalim. Ako se ovako nastavi za dvije godine će biti i drugi kamion. Dok ti završiš za doktora , možda bude i treći – reče Ante sasvim ozbiljno.
- Hajde, sinovi, neka vam je sa srećom, samo neka vi budete zadovoljni sa onim što radite, ma što radili – ubaci se otac.

Otac lko je bio ratni umirovljenik, „borac“, kako se to govorilo. Aktivno se bavio poljoprivredom. Aktivno znači da je imao maksimalno dopušteno obradive zemlje, po socijalističkim mjerilima; svakom dosta – nikom previše, ali je on još i tuđe zemlje uzimao u arendu i radio „pola-pola“. U štali je imao i konje i kravu, pa i svinje. Svu stoku, i sitnog i krupnog zuba. A

žena Marija je na vinkovačku tržnicu – „pijacu“, nosila povrće, mlijeko i sir te prodavala. Puno se radilo pa se moglo i zaraditi za kupiti motor momku i financirati studenta. Naravno kako su i djeca radila i zaradila. Od malena su odgajani kako je svakodnevni rad normalna navika kao i jelo. A tko se bavi zemljom i stokom zna kako se i nedjeljom radi kao što se i jede svaki dan.

- Sreća naša, djeco, pa vi barem znate što volite. Puno ljudi radi što ne voli. Ante voli kamione, a Ivan knjigu. Valja i jedno i drugo, samo zdravlja i mira.
- I što ćeš sada prevoziti? – nastavi Ivan prema Anti.
- A što i prije, ispred ciglane u red – glavni posao prijevoznika je bio prijevoz građevinskog materijala i ogrjeva.

Cigla, crijep, ugalj, drva, drvena građa, cement, kreč, pijesak, šljunak. Ispred ciglana i stovarišta ogrjeva, ovisno o sezoni, su u redu stajali prijevoznici i čekali mušterije. Najčešće su prijevoznici bili kola sa konjima, jer su bila tek dva, tri kamiona u cijelom kraju. Prijevoznike sa konjskom zapregom su zvali „furman“, od njemačkog führmann što znači kočijaš-vozač, a one sa kamionom - „privatnik“. U redu su bili i utovarači, najčešće mladi koji su za naknadu utovarivali, ili

istovarivali, robu u ili iz kola i kamiona. Za prijevoz po gradu i okolici su se zvali i kočijaši kojih je bilo desetak u gradu. Tepih, vreću ili dvije nečega, peć, sitniji namještaj - za tu robu je bila dobra, i jeftinija, i kočija sa jednim konjem. Čak su i poduzeća rijetko imala kamion. Konj je vukao i na cesti i na njivi.

- A što ima u Zagrebu? Jesi li još uvijek u onom domu? Jeli Cvjetno, kako ono? – prebaci Ante pitanja na Ivana.
- Jesam, jesam. Bilo je gadno ove jeseni. Bila je poplava kakva se ne pamti. Oko doma smo hodali do gležanja u vodi. Izuvali smo cipele i zavrtali nogavice dok ne bi došli izvan vode. Sad je već bolje, ali još uvijek su vreće s pijeskom na obali Save.
- Sa kime se družiš tamo, u Zagrebu? – uključi se i otac. – Sa kim si u stanu?
- Uglavnom sa Dalmatincima. Bacimo nekad šije - šete i zapjevamo. Sada, kada se vratimo sa praznika, svatko donese nešto i onda se okupimo. U domu sam sa jednim Vukovarcem. Jure Njavro, Hercegovac. Isto je na medicini – odgovara Ivan između zalogaja.

Snaha Danica, Antina supruga se pokušava uključiti:

- Ima li kakva djevojka, Ivane?

- Hajde, Danice, pusti Ivana, bolje mu je da uči, a ne još i cure da ganja. Kad će završiti fakultet. Ne ide škola i momkovanje zajedno – majka pokuša indirektno savjetovati sina.
- Mama, neće mu ništa biti od koje cure. To i je za momke. Kada će, ako ne sada? – to je bila Antina omiljena tema pa se i on uključi.
- A, ima jedna. Vidjet ćemo što će biti od toga. Još je rano nešto planirati – pomisli Ivan na Vesnu, djevojku svog života, sa kojom se zabavljao, skoro godinu dana već.
- Čija li je? – kod „starijih,, ljudi je najvažnije bilo pitanje vjere, bit će manje problema za brak, za cijelu obitelj, a i u življenju, za djecu, ako je vjera ista. Tako da je bio neizostavan roditeljski savjet da se momkuje ili curuje u istoj vjeri, a pogotovo vjenča. Prije drugog svjetskog rata je mješoviti brak bio rijetkost, ali u novoj Jugoslaviji (do 1963.godine je bila Federativna Narodna Republika – FNRJ, a nakon 1963. Socijalistička Federativna Republika - SFRJ) je ateizam bio sastavni dio komunističke i službene državne prakse. To znači da nema vjerske prepreke i bilo je sve više mješovitih, ateističkih, brakova, pogotovo u gradovima gdje je bilo dosta seljenja stanovništva zbog posla. Po selima se još uvijek pazila vjera, i nacija. Rat je još bio u živim sjećanjima.
- Naša je, ćaća. Iz Karlovca.

- Dobro, dobro. Samo pitam – odgovor je bio zadovoljavajući za roditelje. Nije bilo potrebno pojašnjavati pitanje jer bi to bilo tko zna koje roditeljsko odgojiteljsko ponavljanje.

Juha, crveni sos i kuhano meso, sarma, pečenje. Bogat je slavonski blagdanski stol. Nije ni čudo što su Slavonci stereotipno malo „jači“, ili puniji, ili deblji – bez tepanja ili ustručavanja rečeno. Prgometi nisu bili po struku klasični Slavonci. Tek su prva generacija u Slavoniji i još su kameni geni prevladavali. Visoki i vitki, ali ne mršavi, nego jaki i mišićavi od svakodnevnog posla.

- Sad kad smo fino blagovali, ugasićemo svijeće po starom našem običaju - Josip-Iko nasipa svima u čaše crvenog vina, malo otpije i namjesti čašu iznad tanjurića sa zelenim žitom i svijećama.
- Ugasićemo svijeće, s vinom. Pa ćemo vidjeti kako nam se svijeće gase. Ako se ugasi brzo bit će dobro, a ako ne , onda Bože pomagaj – namjesti čašu tako da može skliznuti jedna kap niz rub čaše i kapnuti u vrh svijeće , na spoj goruće niti i voska. Kako padne kap plamen se ne ugasi odmah nego čim ohladi nit, tek koliko treba, i tada plamen samo nestane uz trzaj malo dima.
- Prvo ćemo gasiti svijeću za zdravlje – poprati majka Marija, da slučajno Iko nije zaboravio redosljed.

Svi su pomno pratili kako će proći gašenje svijeća. To je bio stalni božićni ritual. Nakon što se ugasi plamen svijeće skoro svi istovremeno poprate gašenje sa riječju: “dobro”. Tako bude i sa ostale dvije svijeće. Jedna precizna kap po svijeći.

- U zdravlje i živjeli ! – nazdravi potom lko i svi zajedno sa njim odzdrave i popiju na iskap vino iz čaša. Božićni obiteljski ručak za 1965.godinu time završi. Kao i svake godine, nastojati će svi i iduće godine biti prisutni i zajedno obilježiti obiteljski praznik.
- I na godinu opet zajedno nazdravili! – amenuje zdravicu majka Marija uz smiješak svih prisutnih.

(Vinkovačke) Novosti 23/1967
10.lipanj 1967

Nakon otvaranja privatnih pekarskih i ugostiteljskih radnji uskoro se predviđa da počnu s radom i dvije prodavaonice mesa i mesnih prerađevina u Vinkovcima. Pavo Ujlakoš i Nedjeljko Vlaktić izvršili su posljednje pripreme da u privatnoj režiji počnu s klanjem stoke i prerade mesa u vlastitim radionicama a isto tako već početkom ovog mjeseca predviđaju da počnu i s prodajom svježeg mesa i mesnih prerađevina u svojim prodavaonicama, i to u ulici Moše Pijade 25, odnosno u Starčevićvoj ulici 53.

PROMJENE - 1969.

(Vinkovačke) Novosti 23/1967
10.lipanj 1967

Kako smo obećali u prošlom broju, ovaj puta upoznajemo vas dragi čitaoci s izlaganjem druga Mike Tripala, sekretara Izvršnog komiteta CK SKH na nedavno održanom proširenom plenumu OK SKH u Vinkovcima. Budući da je od toga događaja proteklo deset dana i pošto smo ovo izlaganje u dva navrata emitirali putem Radio – Vinkovaca, ovaj puta donijet ćemo samo dijelove izlaganja druga Tripala.

...-Nije drugovi - rekao je on - do svega ovoga došlo zbog izbora. Oni su bila prilika da se na jasniji način istaknu neki sukobi, neke proturiječnosti u našem društvu, ako hoćete i neke dileme u vezi s nekim stavovima.

U nastavku svoga izlaganja drug M. Tripalo je rekao da bez obzira na ekscese koji su se desili, a u koje spada i vinkovački slučaj (nepridržavanje programa i linije SK u pogledu rotacije izbora - Dragutin Žanić ponovo izabran za predsjednika Općinske Skupštine – prim.ur.) izbori u cjelini predstavljaju korak naprijed, a što se manifestiralo u masovnom odazivu birača i u predizbornom postupku, koji je dobio na demokratizaciji. Istovremeno, međutim, pojavili su se i neki problemi, osobito na području političkog sistema, naših političkih odnosa, vezani uz stavove oko provođenja odluka VIII kongresa SKJ i IV plenuma CK SKJ.

...Ovdje je dobro primijećeno da SK ne može a da ne živi na principima demokratskog centralizma. Isto tako je dobro primijećeno da se taj demokratski centralizam koristi u učešću članstva SK u formiranju partijskih

odluka i stavova. To znači da je karakteristika tog demokratskog centralizma, ne birokratski centralizam koji je važio pred desetak godina, a još manje sitnoburžaski liberalizam, nego da je njegova suština u demokratiziranju svih onih centara gdje se u jednoj političkoj organizaciji odluke po statutu donose. Istina je da će se demokratski centralizam maksimalno zasnivati u SK na principu samodiscipline i samoodgovornosti. To je osnova jedinstva. Ali ima ljudi koji te samoodgovornosti i samodiscipline nemaju, i čekati da oni postanu samoodgovorni i samodisciplinirani mi nećemo i ne možemo. Iz tih razloga i u tim uslovima dalje demokratizacije SK moramo stati na stanovište da disciplina u jednoj organizaciji mora postojati. Prema tome izgleda da imamo jedan proturiječan proces, a u stvari su to dvije strane jednog istog procesa; dalja demokratizacija odnosa u SK u smislu maksimalnog pročišćavanja mogućnosti utjecanja članstva u donošenju partijskih odluka, a isto tako moramo biti čvršća organizacija u času kad su odluke donesene i kad ih treba provesti u djelo. To i u diskusiji o reorganizaciji SK ne uviđaju mnogi. Pored ostalog, smisao ove diskusije i jeste u tome da pružimo otpor onima koji su demokratski centralizam htjeli da prikažu jednostrano, da u njemu ustvari nema što da se mijenja, da mora ostati onakav kakav je bio prije 10-15 godina. Ali, isto tako treba da se oštro suprotstavimo i onima koji smatraju da od Partije treba stvoriti pjevačko društvo a takvih, drugovi ima u Savezu komunista...

...Društvena reforma – kako je dalje rekao M. Tripalo – nije jako popularna stvar. Ona često puta pogađa interese i pojedinca i grupa, a i radnih organizacija i čitavih grana privrede i raznih službi. Nije teško, drugovi, danas demagogijom dobiti glasove – svakoga potapši po ramenu, onome daj veću penziju, onome reci da ne treba da se ukine neka ustanova, iako je očigledno da treba, širi parole kako to neki drugi rješava, a ti si, navodno, uvijek bio za to da sve to tako ostane, itd. No, mnogo je teže reći da

socijalno osiguranje nećemo riješiti ako ne revidiramo prava iz socijalnog osiguranja. To, naravno, nije popularno reći, ali je to jedino ispravno reći i u tom, i na čitavom nizu drugih područja. Tu mi treba da vidimo tko je na kojoj poziciji i tko se nalazi na kojoj liniji. Lako je obećati, ne znam da li je to bilo ovdje, ali bilo je u jednoj drugoj općini, da ćemo seljacima vratiti pašnjake od socijalističkog sektora, da ćemo se boriti da se poveća agrarni minimum od 10 ha pa dalje itd. Onaj tko to obećava dobit će glasove onih koji imaju traktore i 10 ha, ali je veliko pitanje može li sa takvim svojim stavovima ostati u ovoj organizaciji...

Završavajući svoje izlaganje M. Tripalo je do kraja rekao: Mislim da vam je jasno da se ovim ne završava, jer ova borba koju vi ovdje vodite, vodi se na svim nivoima. Ja znam da se pojedine birokratske grupe u općinama vezuju za isto takve grupe koje postoje na različitim nivoima i da nalaze podršku baš kod onih čije pozicije politika SK na neki način dovodi u pitanje. Prema tome nemojte misliti da je to samo vaš problem, ne samo problem nego i dilema kako postupiti. Ta dilema postoji na svim našim nivoima i zbog toga smo mi ušli u ovako opsežnu diskusiju reorganizaciji SK, boreći se na jednoj strani protiv njegovog monopola i njegove neprikosnovenosti u političkom odlučivanju, ali u isto vrijeme želimo da se na bazi demokratskih odnosa u Savezu komunista izborimo za dosljedno ostvarivanje onoga što se na demokratski način izgrađuje i proklamira.

- Vidimo se kod Caneta kad ih ispratim – reče Luka doktoru ustajući se i pljeskajući gostima na upravo završenom zboru građana.

Gosti su bili Dragutin Karla Žanić, predsjednik Općinske Skupštine, ili skraćeno predsjednik Općine Vinkovci, i Slobodan Bekić, sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista Hrvatske (OK SKH) za vinkovačku općinu. Sekretar komiteta je bila funkcija prvog čovjeka komunista u općini. Zbor građana je održan u prepunoj dvorani Vatrogasnog doma u mjestu Ivankovo, deset kilometara od Vinkovaca.

Proljetno je doba, svibanj, oko 10 sati uvečer, svježe slavonsko veče, mrak je pao, ali polovica mjeseca sa nebeskog svoda sjaji dovoljno kako bi se moglo hodati po ulici i bez javne rasvjete koje još nema te 1969.godine. I javna rasvjeta je bila jedna od tema zbora građana.

Govorilo se o razvoju infrastrukture u mjestu, o izgradnji cesta, škole, javne rasvjete i ostalih potreba. Predstavljao se koncept 1:3, koji je brzo prozvan Žanićev koncept, kojim Općina, tada Vinkovci kao središte, iz proračuna sudjeluje u izgradnji infrastrukture u selima, tadašnjim mjesnim zajednicama. Na jedan dinar mjesne zajednice, općina dotira tri dinara. Ali ovaj jedan dinar što treba imati mjesna zajednica ne postoji u proračunu nego se to dobiva od samodoprinosu zaposlenih na području mjesta, o čemu se odlučuje glasovanjem samih mještana. Zato je potrebno razgovarati sa ljudima i objasniti im zašto je valjano glasati za samodoprinos. Jer time će im biti manja plaća i valja uvjeriti ljude kako je to za javnu dobrobit. I to

je glavna svrha tih zborova građana koji se održavaju po mjestima općine.

Ali!

Zbor se pretvorio u navijačku tribinu. Svaki istup Dragutina Karle Žanića se popratio sa gromoglasnim pljeskanjem i povcima odobravanja, a istup Slobodana Bekića se prekida zvižducima te povcima "Prekini". I tako cijelo vrijeme, dobrih dva sata.

Luka Ivezić kao predsjednik mjesne zajednice i kao domaćin isprati goste govornike do službenih vozila. Žanića su ljudi i dalje pratili i malo je falilo da ga ne ponesu na ramenima koliko su mu odobrali, a sekretara partije nitko nije ni pratio tako da je, dijelom posramljeno a više ljutito, sjeo u auto i odjurio odmah u pravcu za Vinkovce bez pozdrava. Kako su oba automobila nestala u pravcu Vinkovaca tako su se mještani počeli u grupicama razilaziti na sve strane Ivankova, najvećeg mjesta u općini Vinkovci poslije grada.

Pred lokalnom trgovinom u središtu mjesta se okupilo neveliko društvo i čekalo Luku da im se pridruži. Svakom se žarila cigareta u ruci i jedva su čekali okupljanje. Luka dotrči laganim korakom. Svi su bili mladi ljudi oko trideset godina, najmlađi među njima je bio doktor Ivan Prgomet koji je prije kojih pola godine završio medicinu i odmah počeo raditi kao liječnik opće prakse u lokalnoj ambulanti. Nema ni mjesec dana kako je uselio u stan

koji je pratio namještenje, te time i praktično postao Ivankovčanin. Vrlo brzo se uklopio u domaće društvo, pa su se često sastajali na mjestu gdje i sad, u uredu mjesne trgovine kod poslovođe trgovine Stanislava Raguža zvanog Cane. Večeras je tu bio i Mato Šikić, mjesni veterinar te Mićo Sudar, šef odjela u SIZ-u zdravstva. Cane otvori stražnja vrata trgovine i svi uđu u ured gdje su obično igrali šah i diskutirali o koječemu. Glavne teme su bile politika i nogomet. Svi su bili aktivni u lokalnom nogometnom klubu „Bedem“, gdje je Luka bio i tajnik i predsjednik kluba.

U lokalnim gostionama se nije moglo diskutirati otvoreno o političkim temama, a to je bilo aktualno zadnjih godina. U javnosti se o politici moglo diskutirati samo ako se apsolutno, nimalo parcijalno, podržava službena politika. A službena politika je u medijima. Novine, radio i lokalni politički skupovi i sastanci.

- Jeli ti Karla što posebno rekao na rastanku? – Cane prvi počne sa pitanjem Luki.
- Ma čovjek se zahvaljuje na organizaciji i podršci. Čini mi se kao da misli kako je ono skandiranje organizirano. Doduše, ni meni nije najjasnije što su ljudi toliko navijali, ali očigledno je kako je atmosfera bila ... uh, još se ježim od pozitivnog naboja.

Sva petorica zauzmu pozicije za sjedenje, kao po naredbi, opet zapale cigarete. Cane izvadi već načetu bocu konjaka i pet čašica te ih natoči. Obično se odmah slažu šahovske figure i krene sa igrom, ali ovaj puta su bili zaneseni doživljenim emocijama i trebali su se isprazniti pričom i komentiranjem.

- Nisam još ovo doživio – uključi se i Mato veterinar – tek sad vidim kako smo bili stisnuti i živjeli u strahu. Ljudi su godinama živjeli potisnutih emocija, ne ljubavnih nego političkih, ako ima takvih – smijeh mladih, snažnih ljudi poprati Matino emotivno pražnjenje.
- Od kako je smijenjen šef udbe Ranković 1966.godine, čini mi se kako se malo popušta među narodom – Cane, kao najstariji među njima, krene sa objašnjavanjem.
- Je, to je bio znak za start, ali ne bi se na lokalnim nivoima, kao što su općine, toliko razmahali da prvo nisu krenuli oni na republičkim nivoima – doda Luka, a nastavi Cane:
- Naravno, sve ide od glave. U Hrvatskoj je sve počelo sa novim, mlađim rukovodstvom. Savka, Tripalo, Pirker ...
- Ali i Karla Žanić je mačak, dečki! Kako je samo zapalio ljude. U uvodnom govoru nije spominjao samodoprinos, nego ni manje ni više nego “sve devize odoše za Beograd“. Poslije toga je mogao pričati i viceve, ljudi bi

mu pljeskali – najstariji tridesetneštogodišnjak Mićo Sudar se uključi sa odobravanjem.

- Davno bi on otišao iza rešetaka da nema podršku odozgora. Da si tako nešto rekao u gostioni za vrijeme Rankovića, a ne na tribini, odmah bi dobio kartu za Goli... Otok!
- A jeste li primijetili, bilo mi je čudno od početka, kako su njih dvojica, Žanić i Bekić, došli zajedno a cijelo vrijeme nisu ni riječ izmijenili? – priča teče dalje, sada Mato upada.
- To ti je od promemorije – doktor izgleda najinformiraniji.
- Čega? – a Mato najneinformiraniji.
- Jeli ti poznato da je Žanić isključen iz Partije? – uključi se Luka pripaljujući još jednu cigaretu.
- Nije ni meni jasno na što ciljate vas dvojica – Cane je više lokalno orijentiran, kao i Mato.
- Hoćeš im ti objasniti, ili ja? – upita doktor Luku, ali ne sačekavši odgovor nastavi dalje sa objašnjavanjem.

U doktoru lvi je tinjala vatra narodnog govornika. U rodnoj kući se nije puno pričalo o politici, više o poslu, ali je kao

student otkrio sklonost političkom diskutiranju. Bilo je to i doba početaka političkih promjena, smjena političkih generacija, sa ratnih na mlađe, školovanije. Do tada su politička diskutiranja bila hodanje po oštrici noža, ali polaganim izmjenama vladajućih struktura dolazilo je i do polaganog labavljenja pritiska opasnosti pravolinijskog gledanja i pričanja. Očigledno kako je mladi Ivo Prgomet imao u sebi neku notu revolucionarnosti, ali ne samo kao sastavnu odliku mladosti nego kao dugovječniji plam. Ali ta revolucionarnost nije bila u stilu „poslije mene potop“ ili jednostavno „dolje vlast“ ili čak „pojma nemaju“, nego profinjenija, humanija, intelektualna i časnija. Kao u skladu sa Hipokratovom zakletvom koju polažu liječnici nakon završetka školovanja:

"U času kada stupam među članove liječničke profesije, svečano obećavam da ću svoj život staviti u službu humanosti. Prema svojim učiteljima sačuvat ću dužnu zahvalnost i poštovanje. Svoje ću zvanje obavljati savjesno i dostojanstveno. Najvažnija će mi briga biti zdravlje mogega pacijenta. Poštovat ću tajne onog tko mi se povjeri. Održavat ću svim svojim silama čast i plemenite tradicije liječničkog zvanja. Moje kolege bit će mi braća. U vršenju dužnosti prema bolesniku neće na mene utjecati nikakvi obziri vjere, nacionalnosti, rase, političke ili klasne pripadnosti. Apsolutno ću poštovati ljudski život od samog začetka. Niti pod

prijetnjom neću dopustiti da se iskoriste moja medicinska znanja suprotno zakonima humanosti. Ovo obećavam svečano, slobodno, pozivajući se na svoju čast."

- Žanić je organizirao promjenu statuta općine kako bi bio izabran 1967-e godine po treći puta za predsjednika općine. Naravno, nije bio usamljen u organizaciji, sve je to bila ekipa oko njega. Reizbor je bio protivan tamo nekoj odluci sa nekog plenuma SKJ koja je govorila kako nema reizbora nego moraju biti rotacije, pa rotacije. I kad su općinski izbori završili i Žanića, velikom većinom izaberu, onda ova kontra grupacija, u kojoj je Bekić i ekipa iz općinskog Saveza komunista sa borcima, se podigne na zadnje noge i isključe ga iz Partije. Njega i one koji su ga predložili za predsjednika. I onda se Karla Žanić žali u CK SKH, Centralni komitet Hrvatske Partije. U CK je glavna Milka Planinc. I u tamo nekoj komisiji odbiju tu žalbu. A ovaj se onda žali u SKJ, na najviši nivo.
- Daj Cane, sreće ti, nasipaj mi vode. Ne ide ovoliko priče samo uz cigarete i konjak – prekine se priča na trenutak dok svi ne dopune čaše. Svi su pozorno slušali.
- Otkud ti sve to znaš? Pa ti si 1967-e još studirao – ne može se načuditi Mato mladom doktoru.

- Ne bih ni ja znao to iz novina. Takvih priča nema po novinama, ili ima, ali između redova. Sliku sam kompletirao kod Grše, Grga Matakovića u Turističkom birou u gradu, tamo ti je kao kod brice. Info punkt. Ali, samo za provjerene. Evo, zna i Luka, on me tamo i uveo.
- Znete Gršu, naš čovjek, iz Ivankova – potvrdi Luka, a svi potvrde klimanjem glave.
- Nego, priča ide dalje. To se u Partiji naziva „vinkovački slučaj“. Sad ide zaplet koji se nastavio na televiziji – te 1969-e je televizija bila prisutna u rijetko kojem domu – Na plenarnoj sjednici kongresa SKJ, komunista od Slovenije do Makedonije, uz direktni prijenos na TV, kao nogometna utakmica, dođe na red Žanićeva žalba. I sve krene dobro po Žanića, kao „istaknuti javni i politički djelatnik, bez mrlja, korektni javni izbori, politički na liniji“, itd, itd. I onda se jave vinkovački delegati, pazi, VINKOVAČKI delegati. Bili su troje njih i jedan od njih isti ovaj Slobodan Bekić od večeras. I još jedan Slobodan i Slobodanka. Sve troje Slobodani – aludirao je na nacionalnu pripadnost, ali u rukavicama, u žargonu - I svi oni, jedan po jedan na govornicu, i krene protutužba „povreda tekovina revolucije, frakcionaštvo, antipartijska platforma, destruktivnost, karijerizam“, sve loše i još gore. Protiv takovih optužbi se nitko ne može obraniti pa

nije ni bilo branitelja i ode žalba u propast. Ali nije na tome završilo. Žanić i ekipa organiziraju kontranapad. U roku deset dana od kongresa u vinkovačkom kazalištu se organizira skup podrške Žaniću i ekipi i složi pismo sa naslovom „Promemorija“. Pismo pošalju predsjedniku Sabora Jakovu Blaževiću, a kopiju za CK SKH, izvršni komitet CK SKH, te općinskim komunistima u konferenciju i komitet. U „Promemoriji“ su oštro optuženi oni iz Općinskog komiteta SK, Bekić i ekipa, da su prigrabili političku vlast i pretvorili se u manjinsku frakciju koja sve kontrolira i misle samo na vlast i položaje, a u stvari su politički nezreli. I zbog toga, i još štošta, su izgubili povjerenje naroda i trebaju odstupiti jer svojim istupima samo potenciraju međunacionalne suprotnosti. U potpisu pisma je bilo 35 imena među kojima su i ugledni vinkovački Srbi, direktori, školovani ljudi i poljoprivrednici iz Gaboša. To je išlo u prilog tvrdnji da „Promemorija“ nije nacionalistička, što je i istina. To su pismo poslije i odšampali pa se može i dobiti. Donijeti ću ga vam od Grše. Nema ni mjesec dana kako se to pismo napisalo.

- Eto to vam je ta priča! – odahne doktor sa olakšanjem.
- Evo vam ga odmah te „Promemorije“! – Mićo Sudar izvadi smotuljak od par papira iz džepa i pruži ga Canetu.

- Ja sam bio zadužen za umnožavanje tog pisma. Radili smo to kod mene u Zavodu za socijalno osiguranje – Mićo slavodobitno poentira.
- Pa što nam ne reče prije – napadnu ga oni u neznanju.
- A nismo se ni vidjeli prije, u nedjelju nisam bio na utakmici, a umnoženo je tek prije tjedan dana i ... – počne se opravdavati Mićo, ali mu nije vrijedilo, bila je to tako značajna informacija da su ga prekoraivali cijelu večer.
- Pazi ovo, pazi što piše na kraju – Cane počne čitati:

„Svojim stavovima u provođenju odluka IV Plenuma CK SKJ, VIII Kongresa SKJ i Smjernica IK CK SKJ, a naročito pogrešnim ocjenama i zlonamjernim insinuacijama u okviru izbora u 1967., i 1969.godini „ – naglasi sljedeće – „sadašnji OK SKH pa i Općinska konferencija SKH u Vinkovcima“ – pa nastavi normalnim glasom – „ izgubili su povjerenje naroda, te prema tome ne mogu biti ni sposobni ni kvalificirani za provođenje programa društveno – političke obnove u Vinkovcima.

Stalnim insistiranjem na nečijoj krivnji, posebno krivnji Dragutina Žanića kao političkoga radnika za čiji su rad vezani značajni uspjesi u razvijanju socijalističkih

društvenih odnosa na području Općine Vinkovci, a posebno samoupravljanja u radnim organizacijama i u Općini, svođenjem rada OK SKH na besprincipijelnu kadrovsku problematiku, beskrajnim raspravama o tzv. "Vinkovačkom slučaju", potpuno pogrešnim ocjenama političke situacije i donošenjem odluka koje se nisu mogle zbog svoje pogrešnosti i nepodesnosti provoditi, OK SKH i Općinska konferencija SKH u Vinkovcima, a uslijed djelovanja one skupine ljudi koja je prigrabila političku vlast u Partiji i svela aktivnost OK SKH samo na borbu za vlast i položaje, pokazali su i potpunu političku nezrelost i neznanje, a pojedinci u njima i neiskrenost i političku neodgovornost. Stoga je njihova ostavka odnosno raspuštanje jedan od najbitnijih uvjeta za jedinstvo socijalističkih snaga na području Općine Vinkovci, a ovo naročito stoga što odnosna frakcionaška skupina istupa uvijek u ime Partije kao cjeline... Potpis..."

- Eto zašto su na govornici ona dvojica bili kao pas i mačka – završi upravo novoinformirani veterinar Mato.
- Nije ni to sve – započne zagonetno Luka Ivezić novopečeni predsjednik Mjesne zajednice i nastavnik u mjesnoj školi, nenamjerno dopustivši potpitanja.

- A jeste ga zagonetni i puni tajni obojica – Mato i Cane kao kazaljke na satu se sad okrenu ka Luki, a za njima i mladi doktor i Mićo.
- Ma nisu to neke tajne. Situacija se razvija. Evo i najnovije novosti iz baze u Vinkovcima. Pozvani smo mi, predsjednici mjesnih zajednica, doduše samo neki, valjda oni od povjerenja, i imali smo razgovor na kojem su nam objašnjene neke stvari.
- Svi znamo kako su u Partijskim i boračkim organizacijama glavni Srbi, čak i ovdje u Ivankovu. Iako imamo ni deset srpskih obitelji u selu, trojica su šefovi u zadruzi i mjesnom PIK-u i glavni u mjesnoj partiji, a i u borcima. I tako i u Vođincima, Retkovcima i Mikanovcima, susjednim mjestima, a valjda i dalje. Griješio bih dušu kad bih rekao nešto protiv tih ljudi zato što su Srbi, eno Jovo je jedan od većih navijača zagrebačkog Dinama – svi poprate to sa smijehom kao izrazom simpatije – ali ne znam za Bekića i one na višim nivoima. A naši Slavonci neće u Partiju i onda im političkim životom gospodare borci, doseljenici. Hajde neka su doseljenici, i moji su doseljenici – pogleda oko sebe i shvati da su i ostali iz obitelji doseljenika kojima je otac rođen dalje od Slavonije. Raguž iz Hercegovine, Šikić, Sudar i Ivezić iz Like, i doktorovi Prgometi iz Dalmatinske Zagore – kao i

vaši, jeli tako? Ali ovi dođoše i nitko veći nije, oni su se za to borili. Oni su se borili za ovo, za ono, krvarili za ovo, za ono i što ti ja znam. I naravno da će malo koji domaći u takovo društvo gdje će mu nabijati na nos gdje je bio 45-e. I tako to onda ide od mjesne zajednice, poduzeća, preko Općinske konferencije do Općinskog komiteta. Tako da u našoj općini na 100 tisuća stanovnika, gdje je 76% Hrvata, 17% Srba i 7% ostalih, u komunistima ima 50% Hrvata, 33% Srba i 16% ostalih među kojima su i Jugoslaveni kojih je najviše ostalih. A u komitetu i komisijama je Hrvata spram svih ostalih u najboljem slučaju pola-pola. Možete si misliti koji je raspored u boračkoj organizaciji, u SUBNOR-u. Plan je sljedeći: treba pojačati hrvatski udio u Partiji u radnim organizacijama, poduzećima, i mjesnim zajednicama. I onda oni biraju koga će delegirati za Općinsku konferenciju, a oni za komitet koji ima 15 članova i odlučuje dalje. I eto vam kontrole podjele vlasti.

***(Vinkovačke) Novosti 16/71
23.travnja 1971.***

Prema neslužbenim podacima o popisu stanovništva koje smo dobili u Općinskoj popisnoj komisiji, na području naše komune danas živi cca 92 000 stanovnika. Prije deset godina na području naše Općine živjelo je

83.777 stanovnika. U gradu Vinkovcima (računajući i Vinkovačko Novo Selo) živi oko 29 tisuća stanovnika, dok je 1961.godine ovdje živjelo 23 tisuće stanovnika.

Rezultati popisa pokazuju da na području općine ima ukupno oko 25 tisuća domaćinstava.

Posebno je zanimljiv podatak da s područja naše komune na radu u inozemstvu boravi oko 5.600 naših građana. Istovremeno, u cjelokupnoj privredi i društvenim službama u općini zaposleno je oko 18 tisuća radnika.

Iz grada Vinkovaca na poslu u inozemstvu nalazi se oko 1.200 građana. Iz većeg broja mjesta na radu u inozemstvu se nalazi oko 10 pa i više posto stanovništva. Zanimljivo je da se iz mjesta u kojima pretežno živi stanovništvo srpske nacionalnosti, na radu u inozemstvu nalazi sveukupno oko 200 građana od 5.600 koliko ih se ukupno nalazi na radu u inozemstvu.

Neslužbeni rezultati popisa pokazuju:

- Otok ima oko 5.500 stanovnika (na radu u inozemstvu 425 radnika, 7.7%)*
- Ivankovo 5.300 stanovnika (na radu u inozemstvu 420 radnika, oko 8%)*
- Nuštar 3.300 stanovnika (na radu u inozemstvu oko 9%)*
- Privlaka 3.250 stanovnika (na radu u inozemstvu oko 7%)*
- Stari Mikanovci 2.800 (na radu u inozemstvu preko 12%)*
- Nijemci 2.800 (na radu u inozemstvu oko 8%)*
- Mirkovci 2.500 (na radu u inozemstvu 2%)*
- Komletinci 2.400 (na radu u inozemstvu 8%)*
- Vođinci 2.125 (na radu u inozemstvu 9%)*
- Jarmina 2.200 (na radu u inozemstvu oko 6%)*

- Andrijaševci 2.060 (na radu u inozemstvu 3.5%)
- Rokovci 1.670 (na radu u inozemstvu preko 4%)
- Stari Jankovci 1.890 (na radu u inozemstvu oko 6%)
- Slakovci 1.720 (na radu u inozemstvu 15%)
- Markušica 1.670 (na radu u inozemstvu 1.5%)
- Lipovac 1.560 (na radu u inozemstvu oko 14%)
- Ilača 1.300 (na radu u inozemstvu 6%)
- Retkovci 1.500 (na radu u inozemstvu 9%)
- Ostrovo 1.000 (na radu u inozemstvu 1.5%)
- Tordinci 1.200 (na radu u inozemstvu 11%)
- Šidski Banovci 976 (na radu u inozemstvu 1.5%)

! - 1971.

(Vinkovačke) Novosti 14/71

9.travnja 1971

Otok je 4.travnja 1971. postao prvo selo u 130-godišnjoj povijesti Matice hrvatske koje je osnovalo matični ogranak. Veliku čast i veliku radost Otok je dočekaok okupan proljetnim suncem. Na ulicama svečano, zastavama okićeno. Promatram ljude na klupicama i prozorima uz radio aparate, kako prate prijenos sa osnivačke skupštine ogranaka Matice hrvatske. Ovo je prvi put da mala otočka radio stanica vrši direktan prijenos jedne javne manifestacije.

Uz zvuke „Lijepa naše“ pred prepunom dvoranom i velikim brojem ljudi okupljenim oko zvučnika ispred dvorane (jer nisu svi mogli ući) osnivačku skupštinu otvorio je Milan Todorić. Teško je nabrojiti goste koji su došli u Otok. Potpredsjednik Matice hrvatske Miroslav Brandt, tajnik Matice profesor Katičić, profesor Ivan Mažuran, predstavnici društveno –političkih organizacija pobratimskog (srpskog) sela Gaboš, predstavnici ogranaka Matice iz Osijeka, Iloka, Đakova, Našica, Donjeg Miholjca, predsjednika Općinske konferencije SK Vinkovci, predsjednik i tajnik Općinske konferencije SSRN Vinkovci, predsjednik Kulturno-prosvjetne zajednice, tajnik Općinskog komiteta SO-e, poslanici i zastupnici, predstavnici javnog i političkog života iz Vinkovaca Dragutin Žanić, profesor Švagelj i mnogi drugi.

...Govorili su mnogi...

... Shvaćajući današnji povijesni trenutak, idejna i politička platforma Matice hrvatske postaje X sjednica SKH i I konferencija SKJ. Politika demokratskih sloboda i pune ravnopravnosti svih naroda i narodnosti u Jugoslaviji je

politika koju hrvatski narod odavno želi. Razvijanjem potpune nacionalne svijesti na principima vlastite državnosti i uzajamno dogovorenih političkih, kulturnih i ekonomskih odnosa, daje novi smisao i sadržaj mnogonacionalnoj zajednici u obrani protiv zajedničkog neprijatelja. S pravom treba reći da je novo doba za sve narode jugoslavenske zajednice.

Međutim, treba istaći da u našem društvu i danas postoje snage koje ne žele ili ne mogu shvatiti revolucionarne tokove naše povijesti. Bilo da se otvoreno protive tokovima društveno političke reforme, bilo da prikriveno nastoje usporiti te tokove. Treba reći da „kukolj nikada ne donosi plodove“ makar ga i svetom vodom zalijevali. Klasna borba protiv takvih snaga se nastavlja. Hrvatska danas želi istinsko demokratsko bratstvo čistih računa. Sve snage treba uložiti u jačanje hrvatske privrede, lako bi se osiguralo za stotine tisuća onih koji su kruh potražili u tuđoj zemlji. Nikada zbog toga ne može smetati isticanje vlastite nacionalnosti, jer kako je netko od govornika rekao, da smo Turci i matica bi nam se tako zvala. Ako smo Hrvati i jezik nam je od pamtvijeka hrvatski, pa zašto bi onda prekrasne narodne nazive za mjesec Matije Dvornikovića zamijenili internacionalnim. Danas još postoje i snage koje pokušavaju isticati da se buđenjem vlastite nacionalne svijesti u Hrvatskoj dovodi u pitanje opstojanje drugih nacionalnosti. Poznato je da je Hrvatska kroz stoljeća prihvatila druge narode, koji su morali bježati iz svoje domovine pred neprijateljem. Svima njima Hrvatska je postala domovina u borbi za zajednički razvitak i zajedničko življenje. Još je Nikola Tesla pisao: „ponosim se svojom hrvatskom domovinom i ljubim svoju srpsku nacionalnost“. Prihvatanje državnosti svih republika je upravo garancija za zajedničko življenje, kulturni život, oplemenjen slobodnom mišlju o slozi i bratstvu bez lažnog deklariranja. Upravo zbog toga su stotine Otočana s radošću i aplauzima pozdravili predstavnike Gaboša- sela pobratima.

Formirajući ogranak Matice hrvatske Otok, koji već ima 300 članova a koji predviđa obuhvatiti 60% stanovništva Otoka, Privlake, Komletinaca, Nijemaca, Apševaca, Donjeg Novog Sela i Lipovca, narod ovog kraja se uključuje u borbu za privredni i kulturni razvitak ovog dijela Hrvatske uz formiranje umjetničkih, kulturnih i muzičkih društava, zadatak je ogranka da narodu približi dobro narodno i umjetničko štivo i kulturnu baštinu sa svih područja.

- **P**utnički vlak iz Zagreba, Kutine, Nove Gradiške, Slavenskog Broda, Vrpolja! ... dolazi na vinkovački kolodvor u 16.38 na prvi peron, prvi kolosijek - glas kolodvorske spikerice je odzvanjao iz sitnih zvučnika na visokim svodovima betonskih perona i uglova putničkih čekaonica vinkovačkog, relativno novog, nešto više od godine i pol od svečanog otvaranja.

Rujan je 1971.godine i kolodvor je prilično prometan. Vinkovci su značajno prometno središte, možda čak najznačajnije željezničko središte Jugoslavije. Središte između istoka i zapada, Beograda i Zagreba, u koje dolaze ljudi i roba sa sjevera i juga na putu ka istoku i zapadu. U čekaonicama uvijek ima nekoga, i danju i noću. A noću su tu i jugo beskućnici koji preko dana rade poslove utovara i istovara vagona sa ugljem, cementom i krečem kako bi se mogli opijati i ne razmišljati o jadu i patnji koja ih je pogurala u samorazarajući i besciljni život. I doista ih

ima sa svih strana, a zapeli su na stanici koja je bila najtoplija, ili najljubaznija prema strancima u gradiću koji je bio premali za samotnost, a preveliki za otuđenost. Ili je zbog mješavine kultura grad Vinkovci bio otvoreni gradić za sve. Svaki naglasak je bio domaći, susjedski – nije bio strani, bio je poznat. Svatko se osjećao da je u poznatoj sredini. Uz to, atmosfera je bila pozitivna i radna. Mnoštvo mladih koji idu u ili iz škole ili na ili sa posla. Tko nije mogao do zaposlenja, vrlo lako je mogao otići na rad u inozemstvo. Išlo se na godinu, dvije, tri, dok se nešto ne zaradi za početak, a u pravilu se ostajalo u beskonačno. Gradile su se zgrade sa radničkim stanovima, ceste su se asfaltirale po cijeloj općini, a uskoro su se počele i graditi velike osnovne škole. Sa više plaća počele su se sve više graditi kuće, omladina počinje sve više studirati.

Vinkovački kolodvor je bio okićen kao i svake jeseni zadnje četiri godine u drugoj polovici rujna. Suhi kukuružnjak, svezani klipovi zlatnog kukuruza, velike bundeve i ukrasne suhe tikvice, visoko na zidovima natpisi dobrodošlice na papirnim trakama sa šarama slavonske kulturne tradicije; jabuke, tamburice i slikovni uzorci crven-bijeli-plavi. Sve to u čast „Vinkovačkih jeseni“ koje se održavaju po peti put. „Jeseni„ su bila kulturna, kao skup kulturno-umjetničkih društava sa svih strana, gospodarska, popraćena gospodarskim izložbama i pozivima poslovnih prijateljima i suradnicima na druženje, te turistička

manifestacija, sa velikim očekivanjima u budućnosti. Ali te godine su bila i politička manifestacija. To je bila prilika da se kroz kulturu izrazi i silom zatomljeni nacionalni, hrvatski, kulturni crven-bijeli-plavi duh.

Prve kulturne manifestacije u Hrvatskoj koje su pokrenule, bolje rečeno otvorile prolaz za izražavanje nacionalnog identiteta, jer se nacionalno u Jugoslaviji nije službeno previše odobravalo zbog prijetnje bratstvu i jedinstvu – službenoj doktrini u mnogonacionalnoj državi, su bile svečanosti osnivanja Matice hrvatske. Ogranci Matice su osnivane sa zadaćom očuvanja narodne i nacionalne kulturne baštine. Međutim, politika je koristila tu tribinu za spajanje kulture i političke ekonomije. Ne može se reći kako se tribina koristila za nacionalizam, jer bi to bio smrtni politički grijeh koji bi brzo bio prepoznat i eliminirani grešnici sa scene. Na osnivanju ogranaka Matice glavni govornici nisu bili akademici i umjetnici nego političari. A teme? „Hoćemo hrvatski jezik u Hrvatskoj - federalizam , a ne unitarizam – više ekonomskih ovlasti republikama – pravičniji raspored zarađenih dobara i deviza“ i još toga u detalje. Počele su se, isprva stidljivo, a ako milicija ne reagira, tada sasvim slobodno pjevati pjesme „Ustani bane“, „Vilo Velebita“ i sličan repertoar. Počele su se imenovati ulice po hrvatskim narodnim osobama koje su starije od NOB-a. Sve je to bilo na granici legalnosti jer nije bilo ni dopušteno, ni zabranjeno. Milicija je mogla karakterizirati

pojedini slučaj po volji. A volja je bila dežurnog milicajca, komandira milicijske stanice ili političara iznad njega. Od mjesta do mjesta, nema pravila. Ali činilo se kako je u vinkovačkom kraju, u odnosu na cijelu Slavoniju, bilo nekako najlabavija ta sloboda izražavanja. O tome će svjedočiti razni putnici prolaznici.

Velika, električna, lokomotiva je zakočila i postrojila kompoziciju na prvom peronu, ispred ulaznih vrata u kolodvor. Ispred vagona su čekali domaćini svoje goste koji su dolazili vlakom iz pravca Zagreba. Studenti, poslovni ljudi, rođaci i prijatelji, gosti iz kulturno umjetničkih društava i drugi gosti su počeli izlaziti i tražiti svoje domaćine koji su ih dočekali kako bi ih dopratili. U vlaku je bila takova gužva da je po hodnicima vagona bila gužva. Gužve je i inače znalo biti, ali za praznike je to bilo prepotencirano. Putnici su po hodnicima stajali kao sardine u konzervi.

Doktor Ivo Prgomet je također stajao među domaćima koji su očekivali goste. Nije se gurao prema vagonima, odlučio je pričekati da se gužva smanji i mnoštvo razrijedi, ali je budno pratio kako mu gost ne bi promaknuo. Dolazio mu je prijatelj student, doduše nije dolazio njemu osobno, ali mu se javio kako dolazi i postoji mogućnost za viđenje. Ivo je to objeručke prihvatio i došao mu u susret.

Uskoro se izdvojila grupa mladih ljudi iz gužve i Ivo prepozna prijatelja iz studentskih dana. Priđe mladima i pozdravi ih. Domaći malo ustuknuše, ali nakon što student gost iz Zagreba zagrlj Ivu odmah se nastavi žamor i pozdravljanje među ostalima.

- Pa gdje si Ivo, prijatelju stari? – mladić od kojih dvadeset i koju godinu zagrlj i pozdravi doktora Ivu.
- Dražene, prijatelju, dobro došao mi u Vinkovce ! – iskreno se izljubiše.

Iako je doktor završio fakultet prije više od dvije i pol godine prijateljstva iz studentskih domova su vječna. To zna većina studenata. To je bilo prijateljstvo po cimerskodocimerskoj, šiješete i dalamtinskozagorskoj liniji. Mladi student, koji je bio pri završetku studija, je bio Dražen Budiša, rodom iz Drniša. U Vinkovce je došao, sa grupom studenata iz Zagreba, po pozivu vinkovačkih studenata na „Vinkovačke jeseni“.

- Dečki – obrati se doktor mladim vinkovčanima – mogu li ja ukrasti Dražena do navečer, a onda vam ga vratim. Otići ćemo nešto pojesti i osvježiti studentska sjećanja.
- Ma može ! – odgovore u glas mladići – Vratite ga na korzo, tamo ćemo svi biti cijelu večer.

- Idemo, Dražene! – uključe se u rječicu odlazećih putnika i domaćina sa kolodvora njih dvojica.
- Vani nas čeka kočija. Vjeruj mi da sam je rezervirao dva dana prije. Rasprodani su ovih dana, a pogotovo na izlazu sa kolodvora. I tarifa im je dupla nego običnih dana, i za njih je praznik. Auto još nemam, ali valjda će i to biti za koju godinu – upoznao je doktor Ivo Dražena sa domaćom situacijom vodeći ga prema kočiji sa strane uobičajenog mjesta na kojima su čekali goste.
- Evo nas, čika Josa. Tu smo! Pravac centar! – malo glasnije se javi kočijašu, starijem šezdesetgodišnjaku sa slavonskim šeširom i kandžijom u rukama, koji, čim su mladići sjeli, potjera lagano sivkastog, upregnutog, konja:
- Evo dečki, idemo. Ajmo, Beba ! – kandžija nije bila potrebna, i konj je bio stariji i iskusan i zreo za mirovinu kao i kočijaš.
- Pa što ima kod tebe? Jeli završavaš uskoro, kakvi su planovi? Samo ja pričam, reci i ti koju – preda Ivo riječ Draženu.
- Ma ja sam ti mogao već i ljetos završiti fakultet, ali se zapetljalo ovo sa studentskom organizacijom pa sam odlučio malo odužiti apsolventski – Dražen je bio student

na studiju filozofije i sociologije. Na Filozofskom fakultetu se okupila ekipa studenata oko „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika“ iz 1968.godine. Oni su uskoro postali jezgra neformalnog studentskog pokreta na valu hrvatskog političkog buđenja, koji su studenti nazvali – Hrvatsko proljeće – aludirajući na procvat nove Hrvatske.

- I sad sam jedan od vođa tog studentskog pokreta. Tvoji Vinkovčani su nas pozvali jer su se i oni organizirali. Osnivaju zavičajni klub u Zagrebu.
- Čuo sam za to. Mogu ti reći da su to dignuli na visoku razinu. Imali su ljetos čak dva skupa sa vodećim partijskim strukturama u gradu – doktor Ivo je bio dobro informiran, po običaju.
- Ne ide bez političara i Partije. Bez njih ne možeš zinuti. Ako nemaš njihovu potporu, evo milicije odmah. Što misliš kako bi nama bilo u studentskom pokretu da Savka i Miko kažu „dosta“. Pa tako i u Vinkovcima. Vjeruj mi.
- Ovdje su ti Savka i Miko mali Bogovi. Da vidiš samo kako ih ovdje dočekuju ljudi. Pa to su ti skandiranja kao na stadionu. Na otvaranju „Vinkovačkih“ će sigurno biti netko od njih, pa ćeš vidjeti i sam - običaj je da na otvaranju „Vinkovačkih jeseni“ bude netko od političara iz Zagreba.

- Bit će Miko Tripalo – Dražen je bio upoznat – čuo sam već da je taj nacionalni naboj nekako najizraženiji ovdje, u vinkovačkom kraju, tim više smo rado prihvatili poziv za „jeseni“. Nego, kako si se snašao? Posao, žena, djeca?

Kočijaš je lagano vozio gradićem po ulicama sa malim kućicama ispred kojih su posađeni bagremi, pa zatim, kako se prilazi centru, sa većim kućama, predratnim kapitalističkim vilama, a u samom centru je dominirala austro-ugarska žutosmeđa arhitektura. Kočijaš ih ostavi u središnjem, „velikom“ parku, sačinjenom od veliki zelenih kestenova i betonskim stazicama oko spomenika Svetom trojstvu u sredini parka.

- Radim ti u ambulanti u Ivankovu, deset kilometara od Vinkovaca, tamo sam dobio i stan, a sa stanom i društvo. Sve u svemu, ne mogu se požaliti. Ganjam specijalizaciju za očnu, ide malo teže, ali riješit ćemo i to nekako. Oženio sam se čim sam završio fakultet, ne znam jeli se sjećaš Vesne, iz Karlovca –nastavi priču doktor Ivo, ovaj puta šetajući parkom.
- Kako se ne bih sjećao. Sjećaš se kako smo komentirali kulturne razlike gradskih sredina kao što su Karlovac, Zagreb i provincijalnih kao Vinkovci i Drniš. I onda kulturne šokove kada se djevojke udaju u takove sredine.

Kako je to bilo u tvom slučaju – kroz smijeh Dražen upita Ivu.

- Ha, ha ... Sjećam se, sjećam se. Mogu ti reći da smo bili u pravu. To je u pravom smislu; šok. Sreća pa ne ostavlja posljedice. Vesna se brzo privikla. Lako se na dobro privići.
- Kako se ne bi privikla kad joj je muž doktor pa joj svatko u tom Ivankovu prilazi kao gospođi doktorici ...- dodaje Dražen.
- Ima i toga, ali nije to to. Širokodušnost ovoga svijeta mora razoružati svakoga. Ljudi ovdje hodaju bez štitnika oko srca, za razliku od velikih gradova. Svakom srcu se možeš približiti i ako šalješ dobre vibracije takove dobiješ nazad. Sve to usprkos narodnoj mješavini. Uvjeren sam da ova zbrka i mješavina narodnosti, to bogatstvo hrvatskih regija skupljeno na jednom mjestu rezultira sublimacijom, sukusom,.. kako bih rekao a da ne pretjeram; izvrsnoće, na primjer. Kao američki melting pot, recimo, lonac za kuhanje napunjen raznim namirnicama koje kuhajući daju neku mješavinu najboljeg od svega. Šteta što si tu par dana. Ako želiš, možemo ti naći posao ovdje kad završiš fakultet, samo reci.

- Ha, ha ... ode ti daleko. Ali računam na taj poziv ako se zakomplicira u Zagrebu. Neću zaboraviti. Iako, sudeći po mojoj boljoj polovici Nadi, nama je Zagreb suđen. A djeca, kako je sa tim? – Ivo je bio pet godina stariji od Dražena.
- Od dvadeset i devetoga svibnja šezdeset i devete imamo jednoga malog anđela; Aida – Ivo se raznježi kad spomene svoju kćerkicu.
- Aida, jeli to po Verdijevoj Aidi ? – Dražen upita, a Ivo odgovori klimanjem glave i namigujući – uvijek si bio umjetnički „vudren“. Koliko si visio na „filozofskom“ čudi me da nisi ostavio medicinu i nastavio na „filozofskom“. Jeli još pišeš pjesme?
- Nisam već dugo. Kad se oženiš, onda su druge teme na tapetu. Pa, onda, tu ti je i novo društvo, posao. Ono pisanje pjesama je više služilo kao neki unutarnji ventil za olakšavanje. Olakšavanje što tjeskoba, što ushićenja.

Preko puta „velikog“ parka se dovršavala pozornica za svrhu „Vinkovačkih jeseni“. Upravo su radnici pričvršćivali dugačku papirnatu traku sa crvenim slovima „Vinkovačke jeseni“, a između riječi je bio naslikan grb crveno-bijela šahovnica sa zvjezdicom u jednom bijelom polju.

- Ne mogu vjerovati! Pa ono je šahovnica! – Dražen uzvikne kad ugleda natpis koji su radnici namještali na pozornicu.

Doktor Ivo se nasmije:

- Dobro došao u Vinkovce! Ha, ha.. Da imamo vremena odveo bih te u Ivankovo, Otok, Nuštar ili još neko mjesto u neku birtiju pa da i zapjevaš ako hoćeš. Možeš ponijeti i svoj klarinet – kroz smijeh je Ivo sa zadovoljstvom objašnjavao zbunjenom Draženu.
- Znam za pjesme, a klarinet sam prodao jer je bio u domu preglasan, ali šahovnica .. i to sa malom, malom zvijezdom. Ti znaš za čega je sinonim šahovnica. To je .. Bez riječi sam – Dražen Budiša se kao „razbudio“ .

Vinkovački korzo je od davnina bio večernje okupljalište. Tu su bila dva kina na razmaku od sto metara, „veliko“ i „malo“ i predstave su bile u 18 i 20 sati. Do 20 sati i petnaestak minuta, dok izađu gledatelji sa predstave u 18 sati, je bilo svijeta - godišta od srednje škole do tridesetak godina. Mladi su tu očijukali, šetajući ili stajavši na nekom određenom mjestu. Većina društava je imala svoje stalno mjesto, ili „ćošak“. A za dane „Vinkovačkih“ je korzo posebno popunjen, maksimalno.

Sada je korzo bio proširen. Produžio se od „malog“ kina i doma JNA do centra, do „lampe nasrid Vinkovaca“. Promet za rijetke automobile je zabranjen, zbog pozornice za „jeseni“, pa se šetalo i makadamom ceste na korzu. Kojih dvjesto metara mladosti. Uglavnom djevojke šetaju u grupicama po dvije, tri, pet, a momci stoje sa strane u grupicama i dime cigarete.

- Hoćete li imati kakav javni nastup? – upita doktor Ivo Dražena polako hodajući ka korzu, nakon što su na brzinu večerali u restoranu“Park“.
- Nismo planirali. Ovo je više prijateljski susret. Onako, pred osnivanje zavičajnog kluba. Već su u najavi osnivanja zavičajnih klubova i drugih gradova u Zagrebu. Vinkovci su pokrenuli i druge – Dražena Ivo ponudi sa cigaretom ali ovaj odbije.
- I ovo, što su ljetos imali sastanak sa lokalnim političarima bilo je, skoro, na obostranu inicijativu. Tražila se obostrana podrška, što se kaže, svih struktura – pojasni Dražen.
- A jeli bilo kakovih posebnih zahtjeva? – Ivo nastavi sa pitanjima.
- Rekli su mi dečki da su glavni problem stipendije. Navodno, stipendije u poduzećima u Vinkovcima, Borovu,

Vukovaru, dobiju ne lokalni, nego studenti iz npr. Kragujevca, Niša... A onda idu poznate stvari kao; raspodjela deviza, raspodjela vlasti, raspodjela po nacionalnostima, ključ i slično, već poznato – slegne ramenima potvrdno Dražen.

- Ne može se reći kako je studentski pokret nešto odvojeno od političkog pokreta. Hrvatska se pokrenula, probudila, procvala na svim nivoima. Hrvatsko proljeće ... – Ivo se nadoveže na Dražena.
- Kako pjesnik reče ... –
- Reci mi, molim te, koje su moguće verzije završetka tog, kako smo rekli, hrvatskog proljeća ? – Ivo postavi Draženu pitanje kao uključenijem u cijelu stvar i zaustave se na kratko ispred središnje vinkovačke crkve sv. Euzebija i Poliona.
- Najoptimističnija varijanta je da Hrvatska postane samostalna republika. Samostalna u smislu da samostalno odlučuje o većini političkih i ekonomskih stvari. Samostalna u smislu da se slobodno kulturno i nacionalno izražava na zasadama hrvatske kulture. To znači hrvatsko školstvo i obrazovanje i jako bitno; vlastita milicija i sudstvo – Dražen se uživio u objašnjavanje, a Ivo ga prekine:

- Ako sam dobro pratio, to bi značilo neku vrst labave federacije ..
- Da... Recimo. Svi smo zasjeli na taj brod zahtjeva, ali da ima jedan konkretni vođa sa konkretnim zahtjevima, baš i nema. Sve je to neka vrsta kolektivnog buđenja i zanosa. Političari jednostavno iznose potrebe za poboljšanjem statusa Hrvatske unutar Jugoslavije. Pravednijeg statusa. – Budiša namjesti pogled „budni sanjar“ .
- Iako bi varijanta samostalne države Hrvatske bila puno praktičnija za hrvatski narod. Sve dok smo u federaciji, uvijek će veći brat tlačiti manjeg. To je zakon ljudskog ponašanja i ne može se izbjeći. Povijest je puna takovih primjera – Ivo nabacuje svoja razmišljanja i opet upita:
- A suprotna varijanta, ili nepovoljna verzija? –
- Suprotna varijanta? Hm... Ne znam ni sam. Sve su to legalni zahtjevi. Nitko ne spominje rušenje države, nego poboljšanje države. Nitko ne spominje nacionalizam kao mržnju drugih nacija, nego kao očuvanje vlastitog nacionalnog identiteta. Stvarno ne znam za što bi nas mogli optužiti. Ali u svakom slučaju najgora varijanta je zatvor.

- Onda bi trebalo poslati pola Hrvatske u zatvor – Ivo nastavi misao – i Savku, vas studente, nas iz Matice, pa i većinu intelektualaca, većinu političara do razine mjesne zajednice. Pola Vinkovaca ... - pokuša se sjetiti Ivo svih sa kojima je dijelio politička razmišljanja.
- Dražene, to je velika hrvatska narodna prilika – sad Ivo napravi pogled „budnog sanjara“.

Do mjesta sastanka na korzu su išli šuteći i razgledajući šetajući svijet. Svi su šetači bili dobro raspoloženi. Ulica je bila zatvorena za cestovni promet tako da je i makadamska cesta bila zauzeta šetačima. Jesen u Slavoniji je uvijek vesela, to je vrijeme svatova i slavlja, početka škole i novih ljubavi.

- Evo nas kod ekipe – Dražen ugleda na šetalištu poznata lica koja je zadnji put vidio na željezničkom kolodvoru. I tu je razgovor Dražena i Ivana završio. Za tu, 1971. godinu.

***(Vinkovačke) Novosti 3/71
22. Siječanj 1971***

U petak, 15.siječnja, 1971.godine, predsjednik CK SKH Dr Savka Dabčević-Kučar sudjelovala je u diskusiji na privredno-političkom aktivu Zagreba o aktualnim pitanjima ustavnih promjena i stabilizacionoj politici.

...Spomenut ću tzv. čiste račune, temu koja je već dugo na dnevnom redu, iako ne bi trebalo da bude prva i jedina naša preokupacija. Poznato je koliko je nezadovoljstvo bilo akumulirano zbog starog sistema. Da je problem postojao i da je bio ozbiljan pokazuje i sama činjenica da se na raščišćavanju tih računa još uvijek radi.

Prvo, računi vezani uz izvanbudžetsku bilancu federacije dobili su tzv. transparentnost, tj. postali su u svom najvećem dijelu javni.

Drugo, da se izvanbudžetska bilanca federacije zaista nalazi pred likvidacijom i time ukida koncentracija sredstava koja je preostala kao ostatak jednog etatističkog sistema.

Daljnji je korak je da je fond za razvoj nerazvijenih, što se tiče statusa, doživio stanovite transformacije u pozitivnom pravcu. Usvajajući politiku bržeg razvoja nerazvijenih kao zajedničku obvezu i interes i razvijenih i nerazvijenih, fond se sada formira oročavanjem sredstava privrede.

Izglasani su i određeni zaključci o smanjenju i uravnoteženju kretanja budžetske potrošnje i taj trend nužno je, dakako, realizirati ne samo na saveznom nego i na svim nivoima.

Dalje, predložene su stanovite-premda nedovoljne mjere-rasterećenja privrede. Treba dodati da je atmosfera dogovora, pozitivna društveno-politička klima kao posljedica I konferencije SKJ, bila u čitavom razdoblju, u kojem se radilo na tim pitanjima mnogo više prisutna nego ranije.

Htjela bih odmah spomenuti, prije nego kažem koja još pitanja nisu raščišćena, dvije vrste negativnih komentara kojima su popraćeni ovi procesi. Jedni su zabrinuti zbog, tobože, slabljenja Jugoslavije, opasnosti „demontiranja“ federacije. Drugi su preokupirani mnogobrojnim

računčičima u kojima „opet Hrvatska gubi“, milimetarskim mjerenjima tko kako prolazi, ponavljajući refren o propadanju Hrvatske, kao da mi nemamo zapravo nikakve perspektive i rješenja.

Ne bih u ovom trenutku izvlačila sve dalekosežne političke zaključke koji se mogu izvesti iz obje teze, a iza kojih stoje poneki koji to brane. Više bih ukazala na neke elemente za one koji su pri ponavljanju takvih komentara sasvim dobronamjerni. Mislim da neću reći ništa novo ako kažem da je termin „demoniranja federacije“ potpuno promašen. Prvo zbog toga što se u raspravama o ekonomskim odnosima federacija-republika ne radi o demoniranju federacije kao zajedničkog interesa radnih ljudi, naroda i narodnosti i samoupravljača, nego o demoniranju centralističke blagajne, o demoniranju ostataka etatističke centralizacije, administrativne centralizacije, elemenata birokratskog odlučivanja u ime radničke klase i umjesto nje o njezinu višku rada. To se, dakle, demontira, a ne federacija.

I, drugo, termin je nepravilan zbog toga što je taj postupak sredstvo, a ne cilj. Nije cilj, kao što poneki, osobito iz inozemstva i nedobronamjerni, pripisuju - rastakanje zajednice, nego naprotiv, uklanjanje onih slabosti koje su mogle djelovati rastakajuće ili su tako djelovale bilo na njezino jedinstvo, bilo na logiku samoupravnih kretanja.

Smisao je, dakle, daljnje građenje te zajednice na što trajnijim temeljima, jačanjem svih elemenata ravnopravnosti u ekonomskim odnosima i jačanjem kursa samoupravnog udruženog rada.

Dakle, ne dezorganizacija federacije, nego takva njezina organizacija u kojoj će svaka socijalistička republika i socijalistička pokrajina nositi veću odgovornost za svoj i njezin razvitak. Riječ je o novim odnosima koji se uspostavljaju kako između republika i pokrajina u federaciji, tako i u odnosu na udruženi rad.

...Pitanje tzv. čistih računa još nije dovedeno do kraja i mislim da s pravom očekujemo uspješniji rad na tome. Na tom planu ostala su ova otvorena pitanja: na području računa o deviznim prelijevanjima, posebno u vezi s fondom za kreditiranje izvoza, o prelijevanjima koja se vrše kroz neadekvatni sistem cijena, a nisu raščišćeni ni neki oblici ekonomskih koncentracija koje su djelomično ili potpuno nastale na osnovi državnog kapitala. Riječ je o državnim bankama i reeksporterima i o pitanju državnog kapitala u republikama.

... U vezi s tim dr Savka Dabčević-Kučar iznijela je podatke od 31.prosinca o stanju retencionih kvota privrednih organizacija na računima pojedinih banaka. Od ukupnih iznosa u konvertibilnim devizama od 459,9 milijuna na banke s područja SR Hrvatske otpada svega 53,7 milijuna. Istodobno, banke iz Srbije sudjeluju sa 251,1, milijun, Slovenije 83,8, Bosne i Hercegovine 14,7 i Makedonije 47,6 milijuna. Od sredstava na širem području SR Srbije na bivše savezne banke otpada 221,8 milijuna. Predsjednik CK SKH dodala je da ovdje nije riječ ni o kakvim prigovorima tim republikama ili tim bankama. Riječ je, po njezinu mišljenju, o jednom objektivnom stanju koje očito pokazuje da čak ni one prednosti koje proizlaze iz retencione kvote nisu mogle biti iskorištene u okviru bankarskog i privrednog sistema Hrvatske za rješavanje krupnih, jugoslavenskih problema izvoza, danas uglavnom koncentriranih u SR Hrvatskoj. Tako je od siječnja do rujna 1970. Samo na SR Sloveniju otpadalo 18,4 posto tih konvertibilnih deviza, a na SR Hrvatsku oko 27 posto da bi u ovoj godini na SRH otpadalo svega oko 11 posto. Međutim, u devet mjeseci 1970. Hrvatska je izvezla 29 posto ukupnog jugoslavenskog robnog izvoza, dok je prema trenutnim ocjenama u prihodu od turizma sudjelovala s oko 75 posto i na nju je otpadalo oko 40 posto deviznog robnog i nerobnog priliva. To, prema riječima dr Savke Dabčević-Kučar, pokazuje dimenzije udjela SR Hrvatske u rješavanju problema uključivanja Jugoslavije u svijet i u otklanjanju deficita robne bilance.

Zatim je predsjednik CK SKH rekla:

-Dopustite da se zadržim na pitanju za koje mi se čini da bismo trebali biti veoma odlučni. To je problem priliva deviza naših iseljenika radnika. Od ukupnog nerobnog deviznog priliva na naše iseljenike i radnike zaposlene u inozemstvu otpada 47 posto. Najveći su iznos uštede radnika tj. od ukupne svote od 3.149, uštede radnika jesu 2.574, a porast je upravo golem iz godine u godinu.

... Značajna je i kvaliteta tih sredstava, 99 posto otpada na konvertibilne devize, a najveći dio dolazi iz SR Njemačke, tj. oko 56 posto od ukupnog iznosa. Kako su problemi vezani uz odlazak i rad u inozemstvu značajnog kontingenta aktivnog stanovništva koncentriraju ekonomski, socijalno i politički na terenu onih komuna ili republika odakle građani i odlaze, to je potpuno prirodno da bi trebalo tražiti takva rješenja da se ta sredstva vežu uz područja odakle radnici odlaze. Na tom pitanju mislim da je naše Izvršno vijeće zauzelo stav veoma decidirano.

... U nastavku svog izlaganja predsjednik CK SKH dr Savka Dabčević-Kučar govorila je- između ostalog – o značenju razvojne politike za ciljeve stabilizacije, istakla je neophodnost planiranja u samoupravnom društvu i tržišnoj privredi, naglasila je , zatim, da osobni dohoci nisu primarni ili glavni uzrok inflacije, što više naš osnovni problem su niski dohoci a istovremeno potrebno je ozbiljno razmotriti i poduzeti mjere u oblasti dohotka koji ne potječe od rada ili je plod monopolističke pozicije pojedinih grana ili djelatnosti u nas. Svoje izlaganje je završila govoreći o budućim zadacima komunista u Zagrebu.

(Vinkovačke) Novosti 16/71
22. travanj 1971

U petak i subotu, 16. i 17. travnja 1971.g., predsjednik Sabora SRH drug Jakov Blažević posjetio je vinkovačku komunu

...Drug Blažević se u daljnjem toku svoga izlaganja osvrnuo i na neke ključne i sporne točke oko kojih se u sadašnjem trenutku vodi bitka protiv etatističkih, centralističkih i unitarističkih otpora, a u kojoj ustavni amandmani predstavljaju tek odškrinuta vrata u nove, još savršenije odnose. Pri tome je posebno istaknuo potrebu energične i dosljedne akcije u borbi za razbijanje raznih centara moći, ističući da je u interesu svih radnih ljudi Jugoslavije da se saveznim bankama, reeksporterskim organizacijama, osiguravajućim zavodima i sličnima, uzmu viškovi kapitala stvoreni mimo utjecaja i volje radnog čovjeka, oduzeti kao višak njegova rada.

Bitka za nove odnose, rekao je dalje drug Blažević, počela je od federacije, ali ona normalno ide i dalje, od republika i općina do radnih organizacija, jer bitka za samoupravljanje je dugotrajan i složen proces. U tom sklopu treba promatrati i borbu naše republike za svoju državnost, a kako će se ovaj proces brzo odvijati, ovisi u mnogome o tome koliko će naš narod naći zajednički jezik sa ostalim narodima u sklopu naše socijalističke zajednice.

...U bici za ove, kvalitetno nove odnose, naše republičko rukovodstvo i sve progresivne borce etiketira se na razne načine, ostaci starih odnosa nazivaju nas i nacionalistima, a to sve zato što smo u ove strukture unijeli pozitivan nemir.

? - 1972.

(Vinkovačke) Novosti 1/72

14.siječanj 1972.

SA SJEDNICE OK SKH VINKOVCI

Neposredni zadaci organizacije Saveza komunista na području naše komune poslije 10.sjednice Općinske Konferencije SKH Vinkovci - bili su tema rasprave na sjednici OK SKH što je održana 7.siječnja 1972. u Vinkovcima.

-Članovi Saveza komunista koji su djelovali u pododborima Matice hrvatske i „Prosvjete“ na području naše općine moraju istupiti iz ovih organizacija.

- Obzirom da su na našem području tokom prošle godine oformljeni pododbor Matice hrvatske i ogranak Matice hrvatske u Otoku i Komletincima, te pododbor „Prosvjete“ u Mirkovcima, treba pristupiti raspuštanju tih organizacija.

- Organizacija Saveza komunista, pored stalnog zadatka koji proizlazi iz odluka Predsjedništva SKJ, riječi druga Tita i stajališta 23.sjednice CK SKH o borbi protiv svih nacionalističkih, šovinističkih i kontrarevolucionarnih snaga, istodobno moraju pokloniti punu pažnju rješavanju tekućih organizacionih pitanja u SK te društveno ekonomskih pitanja u svojoj sredini i komuni uopće.

- U najskorije vrijeme treba sazvati sjednicu Općinske konferencije SKH Vinkovci na kojoj će se izvršiti izbor članova nestalnog dijela Konferencije Saveza komunista Hrvatske, a na toj sjednici također će se raspravljati o aktualnim društveno-ekonomskim pitanjima u našoj općini.

-Sjednica Općinske konferencije SKH Vinkovci održat će se 14.siječnja 1972.

- Organizacija Saveza komunista u komuni mora pokloniti izuzetnu pažnju organizacionom jačanju organizacije SK i s tim u veza treba što prije formirati osnovne organizacije SK na željezničkom čvoru u Vinkovcima u tom smislu da sadašnji ogranci prerastu u organizacije SK, a slično treba učiniti i u drugim radnim kolektivima koji imaju ogranke po pogonima. U onim privrednim organizacijama čiji su članovi SK uključeni u rad drugih osnovnih organizacija izvan tog kolektiva, treba formirati osnovne organizacije SK bez obzira na brojnost članove takove organizacije. Na taj način bez obzira na brojnost članstva organizacije se moraju osposobiti za mobilnije i efikasnije rješavanje tekućih društveno-političkih zadataka koji proističu iz uloge SKJ.

- Obzirom da se jedan broj bivših članova SKJ želi ponovno vratiti u organizaciju SKJ, Općinski komitet smatra da s punom oprežnošću treba razmotriti svaki takav slučaj.

- Kako bi se ubrzale određene društveno-političke akcije koje proizlaze iz zaključaka viših partijskih foruma te nedavno održane sjednice Općinske konferencije SKH Vinkovci, OK SKH smatra da u najskorije vrijeme treba održati zajedničku sjednicu OK SKH i Predsjedništva Općinskog odbora SUBNOR-a Vinkovci.

- U suradnji s rukovodstvom Općinske konferencije SSRNH Vinkovci, Izdavačkim savjetom „Novosti“ i kolektivom ove ustanove, u najskorije vrijeme treba razmotriti dosadašnji rad ove ustanove.

Članovi Općinskog komiteta SKH također su informirani o izvršavanju zadataka koji su postavljeni na 10.sjednici Općinske konferencije SKH Vinkovci.

Kako je konstatirano, dosad su održani zajednički sastanci sa svim sekretarima osnovnih organizacija Saveza komunista naše općine na kojima su ovi u cjelini upoznati sa tim zaključcima i načinom njihova provođenja u svakoj sredini. Posebno se insistiralo da se komunistima predoči takva politička ocjena stanja u komuni kakva je prihvaćena na sjednici Općinske konferencije. Nadalje, proveden je u djelo zaključak Općinske konferencije SKH Vinkovci o ostavkama funkcionera društveno-političkih organizacija komune, a pravovremeno su na njihova mjesta izabrani novi ljudi. Samo da podsjetimo, ostavke na funkcije podnijeli su Ivan Rosandić predsjednik Općinske konferencije SSRNH Vinkovci i Marijan Pandža tajnik ove konferencije, Ilija Šapina predsjednik Općinskog sindikalnog vijeća i Branimir Maloševac tajnik ovog vijeća, te Ivan Radošević, sekretar Općinskog komiteta Saveza omladine.

Članovi Općinskog komiteta SKH Vinkovci također su upoznati da će se u najskorije vrijeme održati sastanak sa predstavnicima pravosudnih organa i Stanice javne sigurnosti u Vinkovcima kako bi se Općinski komitet upoznao s dosadašnjim radom ovih organa. Također je istaknuto da su osnovnim organizacijama dostavljeni zaključci Općinske konferencije SKH Vinkovci koji se odnose na pojedinačnu društveno-političku odgovornost članova SK kako bi se upravo u onim organizacijama SK u kojima ti pojedinci rade raspravilo o njihovoj političkoj odgovornosti. S tim u vezi Općinski komite SKH raspravljao je i o dosadašnjem radu grupe pri Općinskom komitetu SK kojoj je stavljeno u zadatak da se za ovaj Komitet pripremi određene materijale koji se odnose na eventualnu društveno-političku odgovornost pojedinih članova SK. Zauzeto je stajalište da ta grupa nastavi s radom. Dodajmo na kraju da će Općinski komitet u najskorije vrijeme raspravljati i o dosadašnjoj aktivnosti osnovnih organizacija SK na našem području u razradi materijala sa sjednice foruma SKJ i SKH.

(Vinkovačke) Novosti 7/72
25. veljače 1972.

PREGLED RADA KONFERENCIJE SKH

„... Međutim, unazad godinu dana, kao posljedica određenih tendencija i kretanja na širem planu, posebno u SRH, te određenih organiziranih i pojedinačnih aktivnosti na području općine Vinkovci, počeo se među narod unositi nemir, neraspoloženje i sijati nepovjerenje, što je s različitim intenzitetom u različitim sredinama počelo nagrizati i dovoditi u pitanje odnose između pojedinih naroda i narodnosti. Bio je to prodor ideologije nacionalizma, šovinizma i separatizma, elemenata tzv. „masovnog pokreta“ i kontrarevolucije. Iako te antisocijalističke i antisamoupravne pojave nisu zahvatile i prodrle u organizacije i organe Saveza komunista, u organizacijama, organima, i članstvu Saveza komunista ispoljena je nebudnost, liberalizam, nedostatak organiziranog suprotstavljanja prodoru takvih tendencija. - To je kritički i samokritički konstatirano na nizu sastanaka organa i organizacija SK, a posebno na X sjednici Općinske konferencije SKH.

Općinski komitet SKH ocjenjuje da su manifestacije i prodor antisocijalističkih pojava na području općine Vinkovci posebno došli do izražaja u slijedećim slučajevima:

..U raspravi o amandmanima na Ustav SRH kada su pojedinci, a među njima i članovi Političkog aktiva SSRN i neko članovi SK, zastupali tezu o hrvatskoj državnosti i njezinom uređenju, suverenosti, jeziku, kulturi, JNA itd., sa nacionalističkih i separatističkih pozicija. Bile su to teze koje

su tada nudili pojedinci iz Matice hrvatske u Zagrebu, publiciranih u „Hrvatskom tjedniku“ i nekim sredstvima javnog informiranja. Na taj način, pojedini članovi Političkog aktiva nisu dovoljno energično i odlučno zastupali stavove IV konferencije SKH što ih je, barem kad su u pitanju članovi SK, po principu demokratskog centralizma obavezivali. Tako je u pojedinim sredinama došlo do rasprava i prijedloga za rješenja u ustavnim amandmanima koja ne samo da nisu na kursu i platformi SKH, već su značila i direktno dovođenje u pitanje tekovina socijalističke revolucije, društveno ekonomskog uređenja SRH, bratstva i jedinstva našeg naroda i opstanka SRH u okviru SFRJ. Tamo gdje su se članovi SK suprotstavili takovim tendencijama i čvrsto branili stavove IV konferencije SKH i I konferencije SKJ, pojedinci, nosioci negativnih pojava, nisu mogli nametnuti svoja mišljenja...

..Pokušaj organizacija tzv. „protestnog mitinga“ zbog neriješenog deviznog sistema, na sjednici Općinskog sindikalnog vijeća od 16.XI 1971.godine, imao je kroz istupe pojedinaca elemente nacionalizma, šovinizma i separatizma. Bio je to direktan pokušaj suprotstavljanja realizaciji principa dogovaranja, usaglašavanja interesa i solidarnosti, uspostavljenih u amandmanima na savezni Ustav. Bio je to i direktan pokušaj uvlačenja radničke klase i metoda borbe koji nije izraz njezinog raspoloženja i interesa. Ocjenjujući ovu akciju, mislimo da ima osnovanih elemenata sumnje da su pojedinci, namećući se rukovodstvu sindikata zahtjevom da organizira štrajk, bili povezani s kontrarevolucionarnim centrom koji se nalazio oko Matice hrvatske, i dijela studentskog rukovodstva u Zagrebu. Na tom sastanku članovi rukovodstva OSV-a i pojedini članovi SK ispoljili su političku nebudnost, dopustivši da im ti pojedinci nametnu organiziranu raspravu o tom pitanju. Važno je istaći da do održavanja protestnog mitinga nije došlo, zbog toga, što su se

pojedini članovi SK i rukovodioci u SK takvom metodu oštro i sasvim određeno suprotstavili.

...Pokušaj, kao i pritisci, da štrajk studenata Zagrebačkog sveučilišta stekne svoje pobornike i uporište u Vinkovcima odlučno je onemogućeno blagovremenom i odlučnom akcijom rukovodstva općine...

..Budući da nisu uspjela nastojanja da se u zajednici s Predsjedništvom SOH, organizira zajednički sastanak s Upravnim odborom „Zavičajnog kluba“, a i zbog ponašanja pojedinaca u tom odboru, Općinski komitet smatra da upravni odbor „Zavičajnog kluba“ studenata ne može zastupati ni predstavljati studentsku omladinu općine Vinkovci. iz toga proizlazi neposredan zadatak SOH i drugih rukovodstava društveno političkih organizacija, te Općinske skupštine, da sazovu izvanrednu skupštinu studenata „Zavičajnog kluba“, na kojoj bi se izabralo novo rukovodstvo i odredile programske orijentacije u njegovu budućem radu...

... Na toj osnovi organizacija SK gradit će svoje buduće programe zadataka i aktivnosti. Preorijentacijom na pitanja bržeg razvoja socijalističkog samoupravljanja, njegove materijalizacije adekvatnijim odnosima u primarnoj i sekundarnoj raspodjeli, stvaranjem uvjeta za konzekventnu raspodjelu dohotka prema rezultatima rada, uklanjanjem velikih i neopravdanih socijalnih razlika i svih vidova bogaćenja mimo rezultata rada i doprinosa u ostvarenom dohotku, aktiviranju prisutnih rezervi u radnim organizacijama, kroz veću produktivnost rada i ekonomičnost poslovanja, bolju organizaciju rada, odgovarajuću kadrovsku politiku, realne i stručno fundirane programe razvoja, unutrašnje odnose na principima ustavnih amandmana i drugo, Sk će izražavati bitne interese društva i radničke klase gradeći svoj ugled i vodeću ulogu u društvu.“

MODEL „E“

-Devet nula! Kako je taj Zair uopće dospio na svjetsko prvenstvo? – četiri prijatelja su izlazili iz gostionice u centru Ivankova i komentirali upravo završenu nogometnu utakmicu na svjetskom nogometnom prvenstvu u Njemačkoj.

Igrali su Jugoslavija i afrički Zair. Rezultat je bio 9:0 za Jugoslaviju i to će postati dugogodišnja vesela sportska nogometna tema. Spomenutu četvoricu već poznajemo kao Luku, Caneta, Matu i doktora Ivu i popratili smo jedan njihov razgovor u 1969.godini. Datum za nogometno pamćenje je 18.lipanj, 1974.godine.

Uputili su se ka dvorištu trgovine u kojoj je Cane poslovođa. Otključavaju se vrata skladišta i zauzimaju pozicije u uredu trgovine. Provest će večer uz razgovor, duhan i piće, poslušat će dnevnik na radiju, prokomentirati vijesti i svatko svojoj kući. Doktor Ivo nije više liječnik u mjesnoj ambulanti, nego je u vinkovačkoj bolnici radio kao „sekundarac“ na kirurgiji sa ambicijama za specijalizaciju oftalmologije. Luka radi kao nastavnik povijesti u ivankovačkoj osnovnoj školi. U tijeku je izgradnja nove škole pa se na tu temu započinje razgovor.

- Luka, kako ide sa izgradnjom škole? – započne doktor koji često dođe u Ivankovo u društvo iako je preselio u Vinkovce.

- Ove godine će biti gotova škola, na godinu nova ambulanta, svake godine po kilometar asfalta. Mogu vam reći, samodoprinosa čini čuda! Sad su i ljudi uvidjeli kolika je korist od toga i više ne treba nagovarati za glasanje „za“ – samodoprinosa je odvajanje od plaće i svi zaposleni moraju dati pristanak za to što se odražuje referendumom – kad se sjetim prvog glasanja, bilo je milion pitanja, što ako ovo, što ako ono – Luka odgovori sa mnoštvom informacija jer je bio aktivan i u mjesnoj zajednici.

- Tako ti je i u Vinkovcima – nastavi doktor – napravio se novi poslovni centar. Terme. Bilo bi i prije gotovo da nisu našli rimske arheološke ostatke. Kažu da je na tom mjestu bilo rimsko kupalište, terme. I odmah narod prozvao centar „Terme“. Pa se radi PIK-ova zgrada. Kao američki Pentagon. Doduše jedna petina pentagona.

- E sad, tko će mi reći gdje je početak te izgradnje. Je li to krenulo sa onim Žanićevim konceptom 1+3 ili su se ljudi opametili? – uskoči Cane sa pritajenim osmijehom.

- Pa, čuj, što je je, Nekako se taj početak poklapa sa tim konceptom. Više nitko ne spominje ni da su devize otišle za Beograd. Možda idu i dalje, ali nakon maspoka se smije spominjati samo bratstvo i jedinstvo – Mato veterinar se počese po glavi.

Započne razgovor o ekonomiji.

- To bi trebalo biti idealno društvo. Stalno se nešto gradi, svi rade, od plaće ostaje nešto za štednju, malo dugoročnog kredita za novu izgradnju i zatvoren krug – laički ekonomisti kao doktor pojednostavljaju ekonomiju.

-To tako i je, ali pitam ja vas, je li to moguće uspostaviti pa da traje, ako ne sto godina, a ono bar dok smo živi? – na smijeh prebacuje, tko drugi nego Cane.

- Ma to se samo tako čini „izvana“ kako je to besprijekorno. Bez modela „E“ bi to teško radilo i godinu dana – trenutak pauze za paljenje cigarete i dosipavanje pića.

- Model „E“ – nastave drugi sa smijehom očekujući neki štos u onome slovu „E“.

Doktor prihvati šalu i nastavi kroz smijeh objašnjavanje.

- Ma to sam i ja čuo kao vic, ali navodno je istina. Dakle, cijeli taj krug - izgradnja, plaća, štednja, trošenje i opet izgradnja – počiva na tome da se sve redovito plaća i nema propalih ulaganja. Međutim, kako u životu ništa nije idealno, u ekonomiji je još manje idealnosti. Čim netko zakasni sa plaćanjem, automatski nekom kasni plaća. Naravno, mislim na poduzeća, a ne na bakice kod tebe u trgovini – obrati se Canetu i svi prihvate šalu smijehom. Da nema tog humora i vica pitanje je koliko bi druženje trajalo. A oni su nerijetko i ponoć dočekali.

- I kako se to onda rješavaju ti novčani prekidi – Caneta kao trgovca je to najviše zanimalo.

- U svijetu se onda ide u banku i traži kredit – Luka predloži najjednostavniju varijantu.

- Da. Može i tako, ali onda to košta. Kamate i što ti ja znam.

- Zar netko daje bez kamata? Upoznaj me s njim, molim te – opet trgovac Cane kroz šalu.

- Ne znam točno, ali nije sve u kamatama – sada je već postalo interesantna tema i više-manje su se svi ušutjeli očekujući rješenje ekonomske zagonetke.

-Ako kruže kamate, onda samo banka zarađuje. Ali ako kruže posudbe, onda ne. Sada se postavlja pitanje tko posuđuje bez kamata i za koji interes. Jednostavno je kao Kolumbovo jaje – priča se napinje do krajnjih granica. Kolumbovo jaje je sinonim za teško pitanje sa „štosom“ u odgovoru – Svi u krugu se ponašaju kao partneri i prijatelji i posuđuju jedni drugima kad zatreba. U proljeće ti meni, na jesen ja tebi.

- To je jednostavno kad su u lancu dvojica, trojica, ali u našoj općini je barem dvadeset poduzeća i toliko direktora – nevjerni Mato postavlja opravdano pitanje.

- Točno, ali tih dvadeset direktora i vrh SK općine odlučuju većinom. Ako netko pokuša iskočiti izvan pravila, ostali ga mogu lako smijeniti kroz „strukture“. To je pod jedan, pod dva oni paze koga će postaviti za direktora. Nema šanse da direktor postane neki tip sa sumnjivim kvalifikacijama. Prije nego puste nekoga u taj krug, drže ga na promatranju. Kakav mu je brak, šira obitelj, poroci? Sve se to prati jer svatko nekog zna i ništa se ne može sakriti. Nema tu kvalifikacija kao brat, rođak ili prijatelj. Interes je jasan. Svi imaju oslonac kad zatreba. I to besplatan.

- To zvuči kao mafijaška organizacija – Cane se uozbilji.

- Ili starinska šokačka zadruga – Mato kao veterinar naviše poznaje sustav starih šokačkih zemljoradničkih zadruga kad su braća zajednički radili i napredovali. Zadruga su uništile žene sa zahtjevima da „hoće znati što je čije“ – ali zadruga su propale, pa će i to. Ništa nije vječno. Samo je pitanje kada.

- Dakle, to je model „E“. Možda nisi dobro čuo, prije je to model „Ej kume“ – Luka pokrene novu rundu humora nakon malog zastoja.

-Može biti – uzvratiti doktor kroz smijeh sa ostalima – ali činjenica je kako je to moguće samo ako su novci, papiri, ovdje u Vinkovcima, u nekom trezoru u SDK. U nekom centraliziranom sistemu sa centrom u Beogradu, Zagrebu, ili čak u Osijeku, taj model pada u vodu. I eto prekida kruga i krize, kamata i minusa.

- Onda bi to bio model „halo kume“ i „ ne čujem dobro kume“ – trideset godišnjaci su bili u punom elementu zabave.

- Kako bi onda izgledao neki savršeni ekonomski sistem?
– nastavi se sa ekonomijom.

- Bespovratni krediti – Cane nastavi sa šalom.

- Vjerovao ili ne, iako je šala, bespovratni krediti bi bili propast za narod. U početku bi to bilo super, ali što sa sljedećom generacijom? Sljedeća generacija bi naučila na nerad i našla bi se u surovoj stvarnosti. Obijest i nerad. Pad moralnih vrijednosti. Rad kao sastavni dio zdravlja bi bio nepoznanica, a rad kao vrlina bi bio ismijavan – doktor kao zloguki vizionar.

- Trebala bi biti neka ravnoteža problema i napretka. Po onoj ciganskoj, ako ti ide sve dobro stavi kamenčić u čizmu da te barem nešto žulja – Luka doda malo narodne mudrosti.

- Djecu treba naučiti na rad i odricanje i ništa im neće biti teško u životu. U radu treba uživati. Treba nekako reklamirati rad kao recept za zdravlje. Kad bi još svaki bio odmah vrednovan, tada i ne bi trebalo puno objašnjavati. I istina je da nerad ubija, ne odmah, nego na duže staze – uključi se i poslovođa trgovine Cane.

- Nisam neki stručnjak za ekonomiju, ali volim čitati o svemu. Došao sam do zaključka kao i vi što se tiče života. Sa ekonomske strane mislim kako je rješenje za savršeni ekonomski sistem u srednjem sloju. U obrtništvu. U socijalizmu je puno onih koji žive na proračunu i njih pomalo proračunska sigurnost nagriza i uništava kroz

bezbržnost. Ubija ambiciju i želju za stvaranjem novoga jer im postojeće odgovara. A obrtnik je u stalnoj borbi, stalnom usavršavanju, traženju novoga i boljega. Time daje i pozitivan primjer svojoj djeci i okolini – doktor ih sve zamisli.

Tu je bio i kraj razgovora te večeri. A tema će se nastaviti još puno puta.

DRUG GOSPODIN - 1977.

- Sjećam se, gospodine Tripalo, ... - doktor Ivo stidljivo i sa respektom započne pitanje...

- Nemojte, molim Vas, sa tim „gospodine“, „druže“ je sasvim u redu – prekine mirno započetu konverzaciju Miko Tripalo. Da, „onaj Miko Tripalo“, iz 1971.godine je oči u oči sa doktorom Ivom Prgometom.

Doktor Ivo se nalazi na specijalizaciji u nekoj zagrebačkoj bolnici, specijalizira oftalmologiju. Proljeće je 1977.godine. Nije mogao vjerovati kad mu je „sestra“ najavila pacijenta sa imenom „Miko Tripalo“. Odmah se stresao, u prenesenom značenju, i pun poštovanja prema svom političkom heroju iz 1971.godine primio ga na pregled. Nakon polusatnog pregleda se doktor Ivo usudio započeti razgovor.

- Sjećam se, druže Tripalo, negdje oko 1970-e, bio sam, a nadam se kako sam još uvijek, jedan od sljedbenika hrvatske politike koju ste Vi i drugarica Savka vodili .

- Da!? Drago mi je, mladi doktore, čuti to. Kako Vam je ime? – pedesetdvođodišnji, još uvijek mladoliki, njegovani, izgledom pravi intelektualac gospodin se zainteresira za daljnu doktorovu priču. Političke

sedamdesete su ga rano umirovile i marginalizirale tako da mu je godio interes mlađih ljudi i razgovor sa njima.

- Ivan Prgomet. Iz Vinkovaca sam – predstavi se tridesetčetverogodišnji doktor Ivo.

- Iz Vinkovaca? A Prgomet? Nešto tu ne štima – Miko, kao Sinjanin, je povezoao prezime i Dalmaciju.

- Moji su doselili iz imotskog kraja, Slivno, u Slavoniju četrdesetih.

- Tako da. Moram Vam, mladi doktore, priznati kako mi je Slavonija u jako lijepim i vedrim bojama sjećanja ostala. Pogotovo iz perioda oko 1970-e.

- Gospodine, pardon, družo Tripalo, ja bih Vam mogao garantirati da kada bi sada došli u Slavoniju, bili bi dočekani kao najmiliji gost, naravno ne od službenih osoba nego privatno.

- Moguće, moguće. Mada mi je razumljivo, a nadam se i Vama, kako slikanje sa mojom malenkošću nije neka posebna reklama, prije antireklama – sa smiješkom prihvati poziv u Slavoniju Miko Tripalo.

Miko Tripalo je uistinu, mogli bi reći, gospodin drug, ili drug gospodin. Dobrostojećeg porijekla, imao je gradske, gospodske

manire i pristojnost. A intelektualan nazor i razmišljanje su bili drugarsko socijalistički-komunistički, ali ne u smislu „zemlja seljacima“ ili „ tvornice radnicima“, nego više orijentirani na humanističku stranu socijalizma kao npr. „svi za jednog, jedan za sve“, „svakom prema potrebama“ ili „ i poezija radnicima“.

- Sjećam se, kao danas, 30.11.1971.godine, utorak, podne, sivoća i magla. Na ulicama od Starih Mikanovaca, Vođinaca i Ivankova do Vinkovaca, zastave, transparenti, djeca, odrasli... Sve u iščekivanju Mike i Savke iz Zagreba. U iščekivanju kratkog govora, poticaja, zajedničke slike, povijesnog prizora, ne znam što sve ne. I onda, iznenada, samo kratka vijest: „neće doći“. Ni zašto, ni kako. A za par dana u novinama naslov „Ostavke, smjene“. I nikad više ni slike, ni glasa. Mrak. Misterija – doktor Ivo zadnje dvije riječi izgovori šapatom i upitno gledajući preda riječ Miki Tripalu.

- Vrtim i ja taj datum i u snu i na javi. A znam kako je i Savki taj datum značajan – promeškolji se u stolici za stolom doktora Miko Tripalo.

Govor tijela rijetko vara. Nervoza je prostrujala tijelom i tijelo reagira tikom, svatko na svoj način. Netko zatrepće ili namigne očima ili okom, netko uvrne ramenom, netko se počese po nosu ili glavi, a netko opet zavrne cijelim tijelom.

- Ja bih Vas molio – sklopi ruke doktor Ivo – kad bi mi rekli barem šturim riječima što se zbilo tih dana i odgovorili na moju, nadam se, ne prenapadnu, radoznanost.

- Kako ne, doktore, rado ću Vam prepričati tih par dana. Kad ste već imali hrabrosti i upitati me, i to na službenom mjestu. Svojevremeno bi me na pregled primio osobno predstojnik klinike, kao predsjednika države u najmanju ruku, a danas, kažem Vam, sa mnom se slikati je antireklama. Dakle, mi smo doista krenuli u Vinkovce tog 30.studenog 1971-e i na pola puta nas zaustavi milicija sa porukom kako nas u Karađorđevu očekuje drug Tito – spomene ime Tito sa poštovanjem – i tako mi umjesto u Vinkovce na slavlje, odosmo preko Šida za Karađorđevo u lovačku rezidenciju na hlađenje. Drug Tito nas je doista čekao i odmah smo krenuli u razgovor koji je počeo u popodnevnim satima i trajao je do jutra idućeg dana – prebaci nogu preko noge kako bi mu bilo ugodnije ili je i to samo govor tijela.

- I sad, da Vam ne prepričavam detalje razgovora, konačnica je bila naša kolektivna smjena, cijelog CK SKH – napravi opet malu pauzu - Naš grijeh je bio što smo dopustili da se zahtjevi za promjenama spuste na niže razine, u masu. Po Titovom mišljenju to je trebalo odraditi unutar SKJ, što se na kraju i odradilo sa

amandmanima na Ustav iz 1974-e. A mi smo dopustili da se zahtjevi počnu iznositi kroz Maticu Hrvatske, kroz studentske prosvjede i štrajkove te na javnim skupovima i okupljanjima. Tito je osjetljiv na štrajkove i prosvjede, to ga je očigledno podsjećalo na staru Jugoslaviju i početke KPJ. A možda je bilo i sujete. Za vrijeme njegova posjeta Zagrebu u rujnu 1971-e je bilo više transparenta na kojim se spominjalo Savkino i moje ime nego njega. I to nam je prigovorio. Da. Ima tu svega pomalo – sa sjetom je Miko Tripalo ponovio zadnju rečenicu – Ima tu svega pomalo.

- Na kraju je to sve i nazvano „Maspok“ - masovni pokret – doda doktor Ivo.

- Je, iako bih ja to prije nazvao „Hrvatsko proljeće“ aludirajući na „Praško proljeće“ iz 1968-e koje su Rusi ugušili tenkovima.

- Ovdje barem nije bilo tenkova, sreća naša.

- Ovdje su korištene suptilnije metode. Ali sa istim učinkom. Rusi su Rusi, ipak je Tito sredio Ruse. Svi mi, koji smo smijenjeni, smo izbrisani iz službene povijesti i marginalizirani iz javnog života. Ostala nam je rana mirovina, unuci i novine u Gradskoj kavani – razgovor je završio i Miko Tripalo se počne dizati.

- I to Vam je to, u kratkim crtama, dragi doktore Prgomet – pruži ruku u znak pozdrava.
- Ukoliko imate želju još poboljšati položaj Hrvatske, imate moju punu podršku, ostalo je nešto i za vas, mlađe – doda tiho, za kraj.
- Hvala Vam na razgovoru i želim Vam svako dobro – isprati doktor Ivo druga gospodina Miku Tripala iz ordinacije sa željom da ponovo sretne čovjeka koji mu je uljepšao današnji dan, a prije toga i koju godinu mladosti. A zadnja rečenica će mu uzburkati mnoge buduće sne.

VIŠESTRANAČJE 1990-91.

Vinkovački list 13/90 6, travnja 1990.

Pred oko više tisuća Vinkovčana na Trgu oslobođenja u srijedu, 4. travnja, u popodnevnim satima održan je, u sklopu predizborne kampanje u SR Hrvatskoj, skup Koalicije narodnog sporazuma.

Predstavnici Koalicije narodnog sporazuma obratili su se prisutnima s terase hotela „Slavonija“, a na početku skupa je intonirana hrvatska himna „Lijepa naša“.

... Potom najavljena kao „Prva ruža Hrvatske“ i burno pozdravljena od prisutnih, predizbornom skupu obratila se i dr. Savka Dabčević-Kučar, vođa hrvatskog proljeća 1971. godine i jedan od nezavisnih kandidata koji su u ovim izborima prišli Koaliciji narodnog sporazuma. Obraćajući se s riječima „Dragi Vinkovčani, dragi Slavonci“ dr. Savka Dabčević-Kučar istakla je da je od 1971. godine prošlo 20 godine i da su ožiljci duboki. Oni, međutim, danas nisu u funkciji bilo kakvog revanša prema bilo kome, oni su dragocjeno iskustvo za Koaliciju narodnog sporazuma. Želimo tehnološki bogatu, kulturno i civilizacijski naprednu i ekološki čistu Hrvatsku u kojoj će Hrvati i svi njezini građani biti potpuno i u svakomu pogledu ravnopravni i izjednačeni. Ona je istakla da Hrvati u drugim republikama kao lojalni građani tih republika također moraju imati zagarantirana sva nacionalna, građanska i ljudska prava. Dr. Savka Dabčević-Kučar posebno je u svom govoru insistirala na demokraciji, toleranciji, mirnom putu u reforme, u

demokratsko, višestranačko, slobodno i razvijeno hrvatsko društvo sutra. Od građana očekujemo da izađu na izbore, da shvate da je sudbina Hrvatske u njihovim rukama i da bez straha slobodno glasaju, apelirajući pri tome na okupljene da svoj glas daju vinkovačkim kandidatima za novi sabor iz redova Koalicije narodnog sporazuma dr. Josipu Dolanskom, Emilu Međugorcu i dr. Ivanu Prgometu.

... Svoj predizborni govor u ime Koalicije narodnog sporazuma u Vinkovcima dr. Savka Dabčević-Kučar završila je riječima „Živjela Koalicija, demokracija i Kroatija!“.

***Vinkovački list 38/90
28. rujan 1990.***

Formiranje i širenje HNS-a

U prostorima novootvorenog „ATELJE-a 90“ u Vinkovcima, u petak 21. rujna, održana je prva javna sjednica Inicijativnog odbora Hrvatske narodne stranke za Slavoniju i Baranju. Kao što je poznato, Hrvatska narodna stranka je u fazi osnivanja i još nije registrirana, a čelnik svih osnivačkih aktivnosti je poznata javna i politička radnica dr. Savka Dabčević-Kučar.

Sjednicu Inicijativnog odbora HNS-a za Slavoniju i Baranju sazvao je predsjednik Inicijativnog odbora Ivica Vrkić, a u njezinom radu su sudjelovali predstavnici slavonsko-baranjskih općina u kojima postoje općinski inicijativni odbori HNS-a. Nazočne, njih oko stotinu, pozdravio je Ivica Vrkić, istaknuvši da HNS misli djelovati i biti stranka na duže staze i da se zato sam čin konstituiranja pažljivo priprema. Kako se očekuje, Osnivačka skupština

HNS-a održat će se u listopadu u Zagrebu. Potom je osnovne teze o funkcionalnom organiziranju stranke izložio magistar Ante Lovrić. Najveću pažnju, naravno, pobudilo je prisustvo i 40-minutno izlaganje dr. Savke Dabčević-Kučar. HNS želi biti stranka inteligencije, ali i stranka najšireg puka, želimo se baviti najviše gospodarskom preobrazbom Hrvatske, a obrana suvereniteta Republike Hrvatske držimo da je najpreči cilj svake stranke u Hrvatskoj, istakla je dr. Savka Dabčević-Kučar.

Potom je govorio i Krešimir Džeba, jedan od članova glavnog zagrebačkog Inicijativnog odbora. Džeba je, između ostalog, istakao da se danas na hrvatskoj političkoj sceni nude i zastarjele koncepcije koje neće Hrvatsku odvesti u Evropu i XXI stoljeće, te da će se HNS zalagati protiv takvih koncepcija.

Prisutne je pozdravio i dr. Ivan Prgomet, predsjednik Inicijativnog odbora HNS-a za općinu Vinkovci, a u raspravi o ciljevima i aktivnostima HNS-a sudjelovalo je još desetak pristalica ove stranke. Na kraju je i ozvaničen Inicijativni odbor stranke za Slavoniju i Baranju u koji su ušli po tri predstavnika iz svake općine. Članovi Inicijativnog odbora iz općine Vinkovci su dr. Ivan Prgomet, Davor Runtić i Danijel Deme.

Dogodilo se slučajno, ali sa velikom vjerojatnošću, jer je bilo uobičajeno da se za nedjeljni ručak svi okupe u Vinogradskoj ulici, u Vinkovačkom novom selu, dakle slučajno su u isto vrijeme parkirali vozila pred kućom Josipa Ike Prgometa njegovi sinovi Ante i Ivan. Došli su sa svojim obiteljima. Međusobno se pozdraviše i uđoše u dvorište. Zvuk sirene i otvaranja i zatvaranja vrata na autima već je pozvao u dvorište

ponosne baku Mariju i djeda lku. Baka kao baka, prva pozdravi najmilije goste koji su se već grupirali po godištima. Prvi su uletjeli u dvorište najmlađi, unuci Josip i Zvonko. Za njima unuke, Marijana i Aida, najstarija Snježana je udana. Zatim sinovi Ante i Ivan, i za njima „snaje“, po slavonski od snaha, Danica i Vesna, koje svekrva-baka pozdravi nakon ljubljenja djece, sa ironično-ponosnim pozdravom „Evo i moje Bosanke i Kordunašice!“

- Hajdemo mi dovršiti ručak, a neka muških sa njihovim pričama! – pozove baka snahe unutra, dok su djeca već utrčala u kuću.

Djed je izašao obučen u dvorište jer je bio običaj da sa sinovima prvo napravi krug po dvorištu i obiđu strojeve, životinje i vrt i putem, uz priču, popuše po jednu, dvije cigarete, kako bi što manje dimili u kući za ručkom. Naravno, sve uz komentiranje aktualne političko-gospodarske situacije u bližem i daljem svijetu. Snijega nije bilo, i temperatura je bila iznad nule, te nedjelje 20. siječnja 1991. Prvo su prokomentirali kako ima već nekih desetak godina kako su zime sa malo snijega.

- Sjećam se, kad smo došli u Slavoniju četrdesetih – započne priču djed lko – zimi su se vozile saone sa konjima. Snijeg je trajao od početka dvanaestog, pa

barem do pola drugog mjeseca. A sada padne i u vrh glave ga bude deset dana. I onda se otopi.

- Nego, što ima kod vas – pogleda prvo Ivana jer ga nije bilo zadnje nedjelje, bio je u Zagrebu.

- U nedjelju smo i službeno osnovali stranku. Bio sam na osnivačkom Saboru u Zagrebu. Vodio sam i sina Zvonimira. To znate – otpuhne dim iz cigarete a prekine ga brat Ante.

- Politika! Koji će ti to vrag? Trošiti svoje pare za druge koji misle kako sve to činiš iz vlastitog interesa. I uvijek si kriv – stariji brat Ante je bio poduzetnik sa dugim stažom. Imao je kamione i bagere koji rade po cijeloj Jugoslaviji.

- Je Ante, u pravu si! Ali to je izazov. Svatko od nas traži svoje životno zadovoljstvo. Tebi su to možda kamioni, a meni rad sa ljudima – bratska priča bez zamjerki, istovremeno i psihoterapija i savjetovanje.

- A koja ti je stranka? – upita otac i zaustavi se u velikoj šupi kraj dva traktora prekrivenih ceradom zbog zimske stanke. Stari Iko je bio, kako se govorilo na TV, napredan poljoprivrednik. Dva traktora i kombajn u dvorištu. Bio je primjer švicarskog Hrvata.

- Hrvatska narodna stranka. Savka i Tripalo. Nastavak od 71-e. – mirno odgovori Ivan već poznatu im stvar.
- A nije HDZ? – Ante je bio izvan tijeka neko vrijeme. Tek znao je kako se otac upisao u HDZ još prije godinu dana, u samim počecima višestranačja u Hrvatskoj.
- Nije... - započne odgovor Ivan pa ga prekide otac.
- Savka? Pa gdje su dosad bili? Da se prva javila bolje bi stoput prošla nego sad nakon izbora. Prvi izbori bili proljetos, a oni sad osnivaju stranku, kad se većina opredijelila.
- Znaš kako smo proljetos bili na izborima kao „Koalicija narodnog sporazuma“, ali nije prošlo, pa se sad kreće iznova kao stranka. Izgubilo se vrijeme, što se može – slegne Ivan ramenima.
- Pa nije li jednostavnije da si se priključio pobjednicima nego osnivati nešto novo - Ante razmišlja praktično povezujući dva i dva – poduzetnički.
- E, Ante, ne mogu ti ja to. Ja sam ti od 71-e bio cijenio što su Savka, Tripalo i ekipa pokrenuli, pa kad sam upoznao Tripala, to ti je bilo kao glas iz visine; To je to! Ali hajde, to su recimo stare ljubavi. Onda, mi Hrvati smo

djeca i partizana i ustaša, i tamo neke budale koje nemaju veze sa jednim ili drugim zavađaju tu istu djecu na osnovu očinskih vojnih knjižica. Druga stvar je kad pogledaš hrvatsku političku scenu i političke vođe i postaviš si pitanje; tko je osoba čije moralne nazore cijeniš i mogao bi ih slijediti kao svoje. Stavimo ideje na stranu, sve stranke su za Hrvatsku, neodvisnu – naglasi prstom u visinu – i nema ni metra ni vage koji će reći tko je više, ali .. mene zanima što će biti poslije. Što će biti kad Hrvatska bude samostalna?

- Da mi je to dočekati! – uključi se otac – Živio sam u staroj Austriji, kraljevini i socijalizmu, pa neka bude i samostalna Hrvatska. Hrvatski čovjek je vrijedan, pošten i pametan. Gdje bi nam bio kraj samo da nemamo pijavica koji Hrvatima ne daju naprijed. Švicarska za dvadeset godina, kažem vam ja.

- Tako se i ja nadam, kao i većina nas u HNS-u, a ima nas dosta. Skoro svi koji se sjećaju Hrvatskog proljeća po dobrom početku hrvatskog sna, doduše naprasno prekinutom početku. Nadamo se da će Hrvatima bit važnije da žive kao, rekao si na primjer Švicarci, pa onda biraju i takvu vlast koja će ih voditi ka tome kroz ostvarenje ideja reda, rada i poduzetništva, ili će živjeti kao balkanci ako im se više sviđaju izborne parole „naši,

vaši, ne damo, hoćemo“, sirovi nacionalizam, konformizam i život preko veze ... – Ivo bi još mogao nabrajati ali se zaustavi vidjevši oca kako započinje rečenicu.

- Sine, narod traži vođe i voli one vođe koji obećavaju kruha i igara a ne red, rad, disciplinu i poreze. To ti je svakog naroda slika pa tako i hrvatska narodna slika – iskustvo života je progovaralo očevim riječima.

Zaustaviše se otvarajući vrata od svinjca i ulazeći na pregled svinjca u kojem je bila samo jedna krmača. Slavonska svinjokolja je sredila ostatak. Sad je slijedio i pogled u pušnicu, gdje se sušilo meso od svinjokolje.

- Je, tata, narod voli takve vođe, ali to je onda neuki narod, pa im je takva i država. Ja bih volio da se takva hrvatska narodna slika pretvori u hrvatsku narodnu priliku. Imamo jedinstvenu šansu krenuti od nule, iz početka. U Evropi parole „kruha i igara“ više ne prolaze. Ja vjerujem u hrvatski promućurni duh i želju za poštenom državom, evropskom državom – Ivo se uživio u viziju i nastavio bi, ali nije sam.

- Meni je svejedno. Koja god vlast bude, privatnik će se snaći. Svatko voli paru sa strane, podmaži ovamo, onamo i sve može. Tako je u socijalizmu, a čini mi se da će i ostati

bar još neko vrijeme. Ostaju isti ljudi, samo možda u drugom odijelu ... Ali prije toga, vatra – Ante zapali cigaretu i zadrži upaljeni plamen upaljača kao simbol vatre.

- Prošlih godinu dana sam radio sa strojevima na Kosovu i pred Božić sam sve vratio, ali skrivajući se i putujući noću. Par Srba u Srbiji mi je prijateljski savjetovalo neka se pokupim jer će, kažu, biti rata. A onda dođem u Vinkovce i tu mi hadezeovci prodaju oružje za hiljadu maraka, kao; trebat će mi. I onda neki dan bomba u sred Vinkovaca. Budale postavile bombu pred pravoslavnu crkvu – zabrinuto je objasnio situaciju Ante.

- Samo da ne bude rata! – zavapi otac – lako, manje su šanse za rat ako je oružje na obje strane, a ne samo na jednoj. Jer da smo bez oružja, Srbija bi rekla; ovako ili nikako. Ovako i mi možemo reći; ovako ili nikako – stari lko ih povede do ormara sa alatom i pokaže na smotuljak u starom kaputu – još jedna za hiljadu maraka. Nekom će trebati, ako ja ne budem mogao.

- Ratom svi gubimo. Valjda je to svima jasno. Ali da se kuha, kuha se. Vojni transporteri svaki dan izlaze iz vinkovačke kasarne i vozaju se po srpskim selima. Priča se

da razvoze oružje. U svakom slučaju, treba biti spreman na najgore – dometne lvo zabrinjavajuće.

- Ručak! – sa ulaznih vrata je zvao netko od djece i prekinuo priču koja će se znati ponoviti skoro za svaki zajednički, nedjeljni ručak.

RAT - 1991-92.

Vinkovački list 35/91

31.kolovoz 1991.

Kako sačuvati meso bez hladnjaka

U slučaju nestanka električne energije na dulje vrijeme svim vrstama mesa, smještenim u zamrzivače, prijete opasnost od kvarenja, stoga vas podsjećamo na recept koji su koristile naše bake.

Svinjsko meso treba isjeći na manje komade a potom ga ispeći na masti. Ispečene komade mesa treba poslagati u staklenke, PVC kante ili u kante za mast. Nakon toga, pečeno meso treba zaliti vrućom ili toplom masti, tako da se istisne sav zrak, odnosno da ne postoje šupljine. Na isti način možete zaštititi i ostale vrste mesa i kobasice, ali vam savjetujemo da meso odvojite po vrstama. Ovako konzervirano, pečeno meso može dugo stajati, pohranjeno na hladnom mjestu u ostavi ili suhom podrumu. Meso možete koristiti hladno ili podgrijano, s tim da se uvijek uzimaju samo količine potrebne za obrok.

Podsjećamo vas da su naši stari svježe meso zamotano u platno u platnenoj vrećici, držali zavezano na vezici iznad razine vode u bunaru. Meso se tako moglo sačuvati za hladnijeg vremena i do tri dana, ali je važno često kontrolirati miris i boju takvog mesa, a u slučaju da posumnjate da će doći do kvarenja, meso treba ispeći i sačuvati po prethodnom postupku ili od njega skuhati predviđeni obrok. Ipak vam predlažemo : oprez!

HRVOJU

Bilo je proljeće 1979. Lijepo kao i sva proljeća.
Tada smo se prvi put sreli.
Ti si imao samo pet godina.
Bio si moj prvi mali pacijent, a ja Tebi prvi pravi doktor.
Slikao si mamu, tatu, sestru, svoj dom, petice za
To dobivao. Kako si samo radostan bio.
Rasli smo skupa, svako na svoj način.

Postao si divan mladić, svi su ponosni zbog Tebe,
I Tvoj doktor.

A onda je došla jesen 1991. Rat. Tragedija za
Našu domovinu, naš grad, naše domove i nas.

Od onih kojima je rat život, tragediju nose u sebi,
A nesreće drugih njihova je sreća.
Mrak je. Ruše nam prošlost i sadašnjost.
Uzimaju naše živote, živote naše mladosti.
I Tebe Hrvoje pogodila je granata, teško si ranjen,
U boli i tuzi smo zajedno. Tu je mama i tata,
Sestra i djevojka. Sve nas hrabriš. Nismo Te
Iznevjerili.

Opet će doći proljeće. Opet će procvjetati lipe
I bagremi u našem gradu, u našim domovima
I našim srcima.

Mladost, ljubav, proljeća, i naš grad
Opet će živjeti zajedno.

MOME GRADU

Tuguješ i plačeš
kao majka
starino moja –
krvari Tvoje probodeno srce.
Pupoljke uvele ruže u
vrtovima tvojim
miluje i njeguje magla
u jesenje jutro.
puste su ulice i trgovi
tvoji
i nikog nema
za stisak ruke
i iskren pozdrav.

U parkovima Tvojim
golubovi mrtvi
jedina su straža.

Ni Bosut ne teče više
obale njegove su tihe.
Nikoga više ne poznaš

neki su drugi ljudi
u njedrima Tvojim
snovima prekrila javu.

Za tvoju nježnost
vremena više nema.
Zato si tužan i plačeš
voljeni grade!!!

BOLNICI

Ponosno stojiš na kraju grada
ko' jablan dodiruješ nebo
i čuvaš uspomene svoje.

U Tebi je život stao
rasuto uvelo cvijeće i prazni okviri
slika.
Prozora nema, krvavo je Tvoje tijelo.

Udarce teške primaš i mirno stojiš
a mržnja onih što život si im dala
razdiru tvoju utrobu i dušu.

Ni danas mira u Tebi nema,
Ti život daješ, u tebi je ljubav
ona će i tebi ljepši život dati,

da ponosno stojiš ti na kraju grada
ko' jablan dodiruješ nebo
i opet čuvaš uspomene svoje.

Rukoveti uspomena
Dr Ivan Prgomet

Putujući Slavonijom broj 18
Časopis za popularizaciju Slavonije

Vinkovački list 35/92
31.prosinac, 1992.

*Što nam je donijela godina 1992... međunarodno priznanje, UNPROFOR,
stanje ni rata ni mira, početak obnove, brojne prognanike i izbjeglice, nadu u
konačni mir ...*

BOLNICA 1996.

Vinkovačka bolnica, 13.studeni 1996.godine. Izvana puna ožiljaka od Domovinskog rata koje građevinski radnici polako krpaju i krpat će još godinama na četiri, pet velikih zgrada, a iznutra puna pacijenata. Pacijenti su sve stariji, ali to je vjerojatno ne samo slavonski i hrvatski, nego općenito europski problem.

Na oftalmološkoj ambulanti, na prvom katu, uobičajena gužva. Stotinjak pacijenata što sjedi, a više stoji kraj zidova i vrata ordinacija kako bi možda prije došlo na red za pregled. Većina njih je ljuta već od dolaska kad su vidjeli koliko je ljudi u čekaonici i već zbrajaju koliko će vremena proći za običan pregled od petnaestak minuta. Ni ne slute kako su u krivu. Oni koji su nedavno bili na pregledu ponašaju se nehajno, vidjeli su kako je dežuran doktor Prgomet i znaju kako će brzo čekaonica biti raščišćena od tolikog broja pacijenata.

U osam i petnaest minuta iz jedne ordinacije izlazi doktor Ivan Prgomet i sestra Ana i počinje selekcija pacijenata, neka vrsta medicinske trijaže. Trijaža je pojam koji se koristi uz selekciju pacijenata u masovnim nesrećama ili ratu.

Doktor ide od pacijenta do pacijenta i pita za problem i odmah se razvrstavaju: kapanje očiju, pregled vida, previjanje, pregled

prva vrata, druga vrata. Iza doktora sestra upućuje pacijenta na „prava“ vrata i za pola sata svi znaju što im je činiti, a trećina je već riješena.

Oko podne su svi pacijenti riješeni i dežurni liječnici imaju vremena malo popričati o svakodnevnim temama.

- Ivo, prije mjesec dana si operirao bubrežne kamence, što malo ne popustiš ritam. Uspori malo. Možeš i na bolovanje – doktor Martin je stariji kolega i imali su odnos starijeg i mlađeg brata.

- Martine, ne znam ti ja usporiti. Imam osjećaj kako se najbolje odmaram dok nešto radim. Čim stanem i pustim „mozak na pašu“ već mi se javlja neka ideja koja me diže i pokreće, i opet sam na istom – pomisli na cigaretu ali se sjeti kako ih ne donosi u ordinaciju jer bi ga stalno „dozivale“.

- Što ima novo u politici? – prebaci se razgovor na „svjetske„ teme.

- Odmaram zadnjih mjesec dana od politike. Zbog operacije. To je misionarski posao. Od Požege do Vinkovaca obilaze se podružnice, osnivaju nove i pojačavaju postojeće. Puno kilometara ... - čim se povede razgovor o politici doktor Ivo odmah malo živne.

- Mala je to stranka, HNS, i još uz to u Slavoniji gdje je na vlasti čvrsto HDZ. Čini li ti se da je to kao borba Davida i Golijata? – stariji Martin razmišlja realno, kao i većina intelektualaca usmjeren egzistencijalnim pitanjima života.

- Martine, gdje bi svijet završio kad bi svi isto razmišljali? Naš, hrvatski politički problem, kao društva što se zalaže za demokraciju, i je to što smo dugo živjeli u jednoulju. A zalažemo se tako da govorimo kako „drugi pojma nemaju“ ili „mi znamo najbolje“, umjesto da kažemo kako drugačije mislimo, što ne znači da je tuđe pogrešno. Isključivi smo, barem većina Hrvatske. Svi smo protiv jednoulja, a kad dođemo na vlast, onda smo za jednoulje, naravno; naše. Hrvatski problem je što je nam je lakše prikloniti se većini, što je u redu u kulturnoj državi gdje su Hrvati lojalni građani, ali u sistemu punom grešaka je to nezdravo. Zbog našeg oportunitizma dobili smo sistem poremećenih moralnih vrijednosti. U ime domovinskog rata i „samostalne Hrvatske“ je dopuštena nepravda, lopovluk i varanje države. Istu onu hrvatsku državu kojoj se zaklinjemo rukom na srcu dok se pjeva „Lijepa naša“ ne poštujemo kao „državu“, pod navodnicima, nego samo kao „hrvatsku“, pod

navodnicima – vidjeti doktora Ivu Prgometa u elementu raspaljenosti govorničkim žarom je bio užitek za gledanje.

Žar je bio zarazan. Nije bilo u tom govoru neke srdžbe koja bi odisala negativizmom, prije je to bila želja, želja za boljim. Kao u povijesnim filmovima kad se u odsutnoj bitci na strani dobrih, a slabijih, zaori pjesma i krene u napad. Napad bez straha.

- Polako, Ivo – Martin prekine kolegu – lijepo te je gledati i slušati, ali samo sam ja u publici pa je šteta nadahnuća. Ostavi nešto i za širu publiku – sa smiješkom dovrši, znao je njegova politička mišljenja koja je i prije čuo.

- Martine, nemam strpljenja gledati kako nešto raste ukrivo. Znam kako me razumiješ... - uzdahne umorno - Dosta za danas. Malo me i rana pritišće – stenjući uhvati se za stomak i digne sa stolice - Idemo kući. Popodne ću malo i do slikara.

- Sa njima i je najbolje, bez brige i politike – Martin isprati kolegu doktora.

ČUVAJ MI DJECU !

- Vesna! Doći ću kasno! – nakon ručka i popodnevnog sna Ivo pozdravi suprugu Vesnu i krene pješice „u grad“. Trebao je naići do pošte u centru i podići paket koji mu je poslala zahvalna majka jedne pacijentice kojoj je operirao oko. Kasnojesenska večer u studenom, Sunce zalazi oko četiri sata i petnaest minuta popodne. 23.prosinca je najkraći dan u godini kad Sunce zalazi tek desetak minuta ranije. Prolazeći Vinkovcima gledao je ožiljke na zidovima i fasadama koji su u sumrak izgledali veći nego što jesu zbog sjena. Svaka zgrada u centru je imala pokoji ožiljak od gelera granatiranja. Rat još nije završio iako je ratovanje prestalo, vodili su se pregovori i konferencije. Dijelovi Hrvatske su i dalje bili nedostupni hrvatskoj regularnoj vlasti. Razne SAO Krajine su vegetirale iščekujući povoljna „svetska“ kretanja, a rat u Bosni je bio na vrhuncu. Vinkovci su bili hrvatski rep. „ Hoće li ikada više biti prometni centar kao što su nekad bili centar između zapada i istoka? Ili će postati „istok“? mislio se i ljutio na povijesne i ratne vinkovačke i slavonske silnice sudbine.

Hodajući pustim korzom predosjećao je kako korzo nikada više neće biti „Korzo“, centar vinkovačkih večernjih zbivanja. Prva

granata je pala 19.7.1991. i nepovratno bacila u zaborav vinkovačku „korzo epohu“. Bombardirana su glavna vrata i stepenice šetališta, zapaljena je knjižnica i obadva kina oko kojih se šetalište formiralo. Umjesto njih zjape ruševine, još uvijek, jer topovske cijevi su još uvijek na istom mjestu.

Klub slikara je bio u prvom dvorištu nakon ostataka „korza“. Doktor Ivo je bio svojevrsni kum tom klubu jer je isposlovao te prostorije od bivšeg „Bagata“ iz Zadra koji je tu imao prostorije i trgovinu. U dvorištu je preuređena drvarnica i napravljen je klub-atelje za vinkovačke slikare koji su tu provodili „umjetničke“ večeri. Kao ljubitelj umjetnosti, doktor Ivo je volio biti u društvu ljudi koji nisu marili za materijalne „dobrobiti“ ovog svijeta. Bi mu drago ugledavši svjetlo i siluete u prostorijama kluba sa uličnog prolaza.

- Dobro večer, ljudi i umjetnici! – pozdravi doktor Ivo sa vrata. Dvojica nazočnih mu odzdrave. Spremni na šalu su bili slikar Ivan, najpoznatiji slikar konjskih glava i slikar Slavko, čuven po zimskim slavonskim pejzažima. Večeras su bili raspoloženi za bilo koji posao, ali za slikanje ne.

- Ho, ho, i tebi sinko! – Ivan se odmah javi svojim karakterističnim „ho, ho“.

- Dobro nam došao čovječe, ako te ne vrijeđa – Slavko se nadoveže i večer započinje šalom, aluzijama i doskočicama.
- Evo paketa iz ljudskog svijeta. Iz Makarske. Miris mora! – paket, ispostavit će se kutija za cipele, se odmah otvarao.
- Staklenka sa maslinama – iz dodatnog papira doktor Ivo odmota staklenku i stavi na sol.
- Litra nečega žutozelenog – nastavi sa sljedećim smotuljkom.
- Ako je vino, imamo mušteriju – slikar Ivan primi litru i bolje pogleda – Ulje! Ho, ho! Čorak! – svi se slatko nasmijaše jer su očekivali neko alkoholno piće.
- I još jedna litra! – završi sa otvaranjem paketa doktor.
- Ovo nije čorak – procijeni Slavko – bit će da je prvoklasna loza. Ovamo na procjenu – uzme bocu i otvorivši je, proba kratkim gutljajčićem – Mašala! Dobra. Neka je sa srećom tvojoj pacijentici i njezinoj majci. Žive i zdrave bile!
- Žive i zdrave bile – nastave za Slavkom, Ivan i Ivo.

Nakon treće cigarete, ocjene između „morske“ i „zagorske“ loze, predviđanja ratnih događanja, hrvatskih i bosanskih te komentiranja večernjih vijesti na stalno uključenom radio aparatu u uglu prostorije nije se uopće činilo kako je blizu kraj razgovoru.

Pomisli doktor Ivo kako živi sretan život. Dvoje djece, Aida i Zvonimir su u Zagrebu, studiraju, kod kuće Vesna, supruga. On u društvu prijatelja. „Hvala Bogu, svi su zdravi! Još da nema ovog ratnog i civilizacijskog mraka i to bi bila idila od života.“

Nastavi glasno na svoje misli:

- Bog nam je dao najviše što može; najljepšu zemlju, zdravlje i ljepotu. Ali pamet i dobre navike nam moraju dati roditelji a mi ih trebamo dopunjavati i prenositi djeci... - prekine ga neka bol i uhvati se za prsa. Počne hvatati zrak i pocrveni u licu. Skočiše prijatelji :
- Jeli ti dobro? Popij vode – ponude ga, a njemu se čelom prosipaju grašci znoja.
- Bit ću dobro – malo dođe do zraka, ali osjeti lupanje srca. Kao liječnik predosjeti moguće probleme sa srcem, ali se začudi jer do sada nije slutio probleme takove vrste.

- Hoćemo li zvati hitnu? – upitaju slikari Ivu, a ovaj potvrdi glavom.

- Zovite ... - i nastade mrak u njegovim očima. Ostane bez svijesti.

*

Doktor Ivan Prgomet je preminuo 13.studenog 1996.godine u večernjim satima u vinkovačkoj bolnici na odjelu za hitne slučajeve. Krvni ugrušak je negdje u njegovom pedeset i trogodišnjem tijelu zaustavio protok krvi i organizam je prestao pravilno funkcionirati i nastupila je smrt. Uz njega je cijelo vrijeme bila njegova supruga Vesna. Nakon mnogo godina pitao sam ju sjeća li se njegovih zadnjih misli i riječi. Odgovorila je odmah:

- Naravno, sjećam se. Neću nikad zaboraviti. Zadnje misli su mu bile vezane uz djecu koji su tada bili u Zagrebu na fakultetu. Ponovio je par puta u trenucima dok je hvatao zadnje dahove: „ Čuvaj mi djecu ...“

SLAVONIJA – OBEĆANA ZEMLJA ?

„Slavonija je hrvatska Amerika.“ Bila. Ali jeli još uvijek? Obećana zemlja za gladni narod? Gladi, europski gledano i nema više. Što Slavonija onda može ponuditi svijetu i vlastitoj državi. Ne samo za hrvatski narod iz Dalmacije, Like, Korduna, Bosne, Zagorja i Hercegovine nego i drugim narodima iz bliže i dalje Europe.

„Slavonija je široka, šumovita, plodna zemlja crnica i ilovača i opasana velikim plovnim rijekama Savom, Dravom i Dunavom.“ Ima li još kakav privlačan opis za „bližu i dalju Europu“?

„ Za bogatih rimskih vremena su bile plovne i još tri slavonske rijeke - Bosut , Orjava i Vuka.“ Iznova se ponavlja ideja o izgradnji kanala Dunav- Sava – Dunav. Kanala koji je nekad postojao u nekakvom obliku. Sad se samo treba dogovoriti jeli nam kanal treba ili ne.

„U Slavoniju se oduvijek dolazilo, a odlazilo samo silom zbog ratova i pljačkaških pohoda. Kad god je dolazilo do rata, gladi ili siromaštva pokretale su se ljudske rijeke pa je tako bilo

naseljavanja Slavonije u više navrata.“ Jeli moguće da se Slavonija počne iseljavati, ili smanjivati broj stanovništva?

„Hrvatska slavonska kultura je velika mješavina utjecaja raznih običaja, sa svim sličnostima i razlikama. Germanizmi, turcizmi, ikavica, ijekavica, ekavica, slatko, slano, ljuto. Kažu stari ljudi kako brdo i kamen čine čovjeka tvrđim i divljim, a nizina i blato čovjeka usporava i mekša.“ Da li se Slavonija nalazi u trendu stvrdnjavanja ili omekšavanja?

Preširoka je i premeka slavonska duša?

Vjerovali ili ne, sve je moguće.

O PISCU I POGOVOR

Kako bi se moglo pisati, potrebno je puno više čitati. Nije važno što se čita, neka je samo što češće. A onda se stvori ideja, ili želja. I onda jedan dan, ili večer, treba početi zapisivati, i ... tako to krene. Uz pisanje je potrebno opet pomalo istraživati, činjenice, opise, običaje, datume, povijesne događaje. To za sobom povlači još čitanja, pa potom i interneta, jer nema svega u literaturi. I sada je to već ne samo spisateljstvo nego istraživanje, otkrivanje, konstruiranje i najljepše; maštanje. Prije sna, ili u trenucima kad treba se malo odmaknuti od životnih i egzistencijalnih stresova, uplete se u razmišljanje konstruiranje trenutnog poglavlja ili mogući nastavak priče.

Kako je počelo, u mome slučaju?

Zbog misterije o porijeklu prezimena Tominac, oduvijek sam kanio tome posvetiti neko vrijeme i, po mogućnosti, nešto i napisati za buduće naraštaje. Ali zbog manjka povijesnih podataka koji su uništeni kroz ratove, nisam mogao otići dalje od priča najstarijih. Sve dok jedan drugi Tominac nije napisao knjigu, monografiju, o užem ličkom području odakle potiče obitelj; Nikola Tominac: „Stajnica i okolica“ . Tako smo se i upoznali. Uskoro me nazvao i poslao mi jedan

stari papir „Status Animarum 1768 Stajnitza“ koji je dobio zahvaljujući poznanstvu za vrijeme pisanja monografije sa voditeljicom arhiva Senjske biskupije. Podaci iz toga „Popisa duša iz 1768“ su mi bili dovoljni za početak pojašnjavanja povijesti obitelji. Napisao sam prvi redak i, krenulo je. Napisao sam povijest obitelji, počevši od 1768.godine do današnjeg dana, dodao još nešto materijala i pisanih razmišljanja i složila se knjiga „Tominac - Lika, Amerika, Slavonija – Živjeti u Hrvatskoj 1989-2009“ (genealogija, dnevnik, razmišljanja) za godinu dana istraživanja i pisanja. Bio sam presretan vrteći tiskano djelo u rukama za Uskrs 2009-e. Podijelio sam primjerke knjige rodbini (od koje sam se i naplatio za troškove tiskanja) i svima koje sam poznavao. A kad sam na sms dobio prve pohvale anonimnih čitatelja(ica), nitko sretniji od mene. Kasnije je prevladalo razočarenje, kad sam shvatio koliko je uzak krug čitatelja, a još uži podskup onih koji cijene pisanu riječ. Nisam mislio kako ću nastaviti sa pisanjem.

Međutim ... Ekonomija je loše krenula i ja sam imao više poticaja za izvanekonomske i izvanstresne aktivnosti. Ideja se nije rađala, ona je pukla kao grom... Falila mi je povijest obitelji prije 1768-e godine. I opet sam započeo sa istraživanjima povijesti, konstruiranjem i maštanjem. Prvi redak, odlomak, i nakon godine dana eto i druge knjige, unatoč razočarenju i uviđanju hrvatske (ne)čitalačke scene. Sada je to postalo vlastito zadovoljstvo (i trošak), a ne više najviše želja za općenarodno dobro. Opet mi je trebalo oko godinu dana za, ovaj puta povijesni roman: „Lika, Beč, Trenk ili bilo jednom 1746.“ Želim svima da dožive to zadovoljstvo kad se ugleda prvi tiskani

primjerak vlastite knjige u rukama. U poslu sam imao lijepih trenutaka završetka izgradnje trafostanica, mreža, tornjeva i raznih objekata, polaganja ispita, ali nikada takovo zadovoljstvo kao gotove knjige u rukama. Muški dio čitalaca je jako dobro primio ovaj roman i dobio sam usmene kritike koje su me podstakle da nastavim dalje.

Stil koji pišem je, kao „strip u riječi“ ili „slika na sliku“. Pišem odlomke koji mogu i samostalno egzistirati kao novelete ali ka kraju se spajaju u zajedničku, jednu sliku i priču. Radnje su bez suvišnih opisa, nekako „inženjersko-tehnički“ stil, kratko i jasno, tako da drži čitaoca „u niti priče“ bez lutanja mislima. Ima dosta utkanih povijesnih malo poznatih činjenica tako da zna biti i poučno. Ovo, „inženjerski-tehnički“, je pretpostavljam od toga što sam po zanimanju dipl.ing.elektrotehnik. Trudim se da izričaj bude što jednostavniji, a opet književni. A priče su životne, obične, životnovažne, nešto što se uistinu dogodilo, i velike su šanse da će se opet dogoditi. Čitatelji situacije prepoznaju i to im se sviđa.

Evo iz prve ruke; ljudima je teško pojmiti da čitaju zanimljivu knjigu nekoga sa kim piju, kartaju, igraju tenis ili se viđaju. Nekako je jednostavnije kad je to imaginaran odnos čitatelj - pisac. Pisanje mi sad više nije potraga za sobom, sad je to postalo zadovoljstvo slobodnog vremena, ispunjenja vremena i života između dva posla, dva zaloga, ili od predna do predna.

Ovaj puta mi nije trebalo više godina do sljedeće ideje za knjigu. Sad je ideja došla čim je prošla euforija otiskane knjige u rukama. Čak i više ideja. Odlučio sam se za noviju povijest. Rezultat, ovaj puta vrlo

brzi, je ova knjiga u Vašoj ruci; „Hrvatska narodna slika i prilika“. Ako ste redom čitali, sad već znate kako je to priča o jednom, nažalost pokojnom, vinkovačkom liječniku, političaru i vizionaru. Povijest Hrvatske od 1940.godine kroz ustaše, partizane, hrvatsko proljeće, prve izbore i domovinski rat. I opet obična, životnavažna priča sa prepoznatljivim situacijama. Ali nije to priča o samo jednom čovjeku. To je i priča prosječne hrvatske obitelji koja u sebi ima i „crvenog“ i „crnog“ političkog naslijeđa. Poruka je ... nadam se čitljiva...

Nadam se kako brzo slijedi novo zadovoljstvo.